

Denktank

MONOGRAFIE

- De houdbaarheid van de welvaartstaat.
De onmogelijkheid van het noodzakelijke?

Mark Eyskens, Minister van Staat

monografie nr. 2
september 2004

Ten geleide

Een Ten Geleide schrijven voor een tekst van Mark Eyskens heeft iets weg van het zich begeven in een virtuele realiteit. Er valt, zeker naar het sociaal – economische toe, immers nauwelijks een terrein te verzinnen waar deze minister van Staat de voorbije kwarteeuw geen beleidsverantwoordelijkheid voor droeg. Naast eerste minister in het begin van de jaren 1980 was Mark Eyskens onder meer minister van Buitenlandse Zaken, van Financiën en van Economische Zaken.

Naast die politieke activiteiten toonde Mark Eyskens zich de voorbije decennia ook een begeesterende professor aan de KU Leuven en een auteur met een onuitputtelijke bron aan inspiratie. Zijn politieke pensionering leidde niet tot een afname in zijn activiteiten, integendeel zelfs.

VKW Denktank is er dan ook zeer fier op dat zij als kanaal kan dienen om voorliggende analyse door minister van Staat Mark Eyskens over de houdbaarheid van onze welvaartsstaat aan het brede publiek kenbaar te maken. Als steeds in een bijzonder rijke taal geschreven krijgen we hier de Eyskens *grand cru* geserveerd. De analyse en de beleidssuggesties sluiten strak aan op de dagelijkse realiteit en bieden tegelijk toch een breed en diep perspectief. Eyskens gaat de dagjespolitiek ver voorbij.

Dat er iets moet gebeuren om onze welvaartsstaat op termijn enigszins overeind te houden mag ondertussen als een bewezen iets beschouwd worden. Eyskens toont die waarheid nog eens glashelder aan. Hij gaat echter nog een reuzestap verder en legt een waslijst aan beleidssuggesties op tafel. Politiek Brussel zal opschrikken want diverse van de voorstellen die Eyskens doet, zullen niet direct verwacht worden van iemand met zijn profiel. Dat verrassingseffect maakt het lezen van dit tractaat van Eyskens nog meer een must.

Hij mag dan zijn teruggetreden uit de actieve politiek, het is onze stellige overtuiging dat Mark Eyskens met deze analyse méér dan één stok in het politieke hoenderhok van België werpt. Let op, ook voor onze bedrijven zal deze problematiek structurele gevolgen hebben.

Johan Van Overtveldt

De houdbaarheid van de welvaartsstaat

De onmogelijkheid van het noodzakelijke?

Mark Eyskens

Inhoudsopgave

Proloog	7
De onmogelijkheid van het noodzakelijke	10
Burgerlijke onvrede	15
Wat aan de kiezers niet werd verteld	24
Een schijngezonde zieke	28
- België en Vlaanderen: sociaal-economische wonderkinderen	28
- de ziekteverschijnselen	30
Immigratie: probleem en/of oplossing	43
De uitbreiding van de EU: kans en/of bedreiging	46
Delocalisaties	50
Een Vlaamse economie?	52
De arbeidsmarkt	60
Het federalisme op zijn Belgisch werkt niet optimaal	67
De Noord-Zuid-miljardenstroom	77
Te weinig kenniseconomie	82
Menselijk kapitaal	87
Energie	89
De superprioriteit: innovatorische concurrentie	90
Doorbreken van vicieuze cirkels	102
Selectiever sociaal beleid en efficiëntere armoedebestrijding	111
Conclusies	114
Epiloog	123
Bronnen en literatuur	126

Proloog

Een organisatie uit het middenveld, zoals VKW, die haar boodschap wil uitdragen, gaat door een mijnenveld. Dat geldt trouwens voor heel wat socio-economische groepen en verenigingen die opereren in het epicentrum van het maatschappelijke gebeuren. Vaak worden zij beproefd door de onontkoombare keuze tussen de ethiek van hun overtuiging en de ethiek van hun verantwoordelijkheidszin. Kwellende vragen rijzen in verband met verantwoordelijkheden die moeten worden opgenomen: voor wie en voor wat, tot verdediging van welke waarden en met welke middelen? Is ondernemerschap, een schaars goed en daardoor economisch waardevol, te rijmen met sociaal engagement, in een wereld die vaak wordt gekenmerkt door overdadige mededinging? Die vraagstelling wordt nog prangender als men ze toetst aan een christelijke levensinspiratie die uitgaat van het besef dat de vermenselijking van ons mens-zijn ver van beëindigd is. Nog hachelijker wordt het stellen van vragen, laat staan het geven van antwoorden vanuit een menslievende levensbeschouwelijke invalshoek, als we constateren dat stelsels van gestructureerde solidariteit, zoals de sociale zekerheid, zonder grondige hervormingen haaks komen te staan op welvaartscreatie en welzijnsbehartiging. Of nog, als erop wordt gewezen dat Vlaanderen het beter zou doen en efficiënter zou kunnen reageren op de uitdagingen als het minder zou besteden aan vreemdelingen of aan de andere regio's die dit kleine land samenstellen.

De geo-economisering van de wereld, gestuwd door een vloedgolf van wetenschappelijke ontdekkingen en uitvindingen, is een fenomeen dat de bestaande ideologische modellen doorbreekt. Het communisme is eraan ten onder gegaan en het kapitalisme ondergaat diepgaande mutaties. De welvaartsstaat, zorgvuldig opgebouwd in vooral West-Europa, kreunt onder de golfslagen van een wereldwijde economische concurrentie. Tegenover het economische gebeuren gedraagt de hedendaagse burger in de westerse wereld zich op een wat paradoxale wijze. Enerzijds beseft hij hoezeer de economische vooruitgang een zegen is in termen van welvaart en welzijn, wanneer hij die vergelijkt met de levensstandaard van ouders en grootouders – vooral in Vlaanderen geeft de achteruitkijkspiegel een stichtend beeld van de grote sprong

voorwaarts – anderzijds ervaart de doorsnee burger de gemondialiseerde economie als een ongrijpbare robot, die hem ongerust en angstig maakt. Bovendien wordt hij elke dag door de media met de neus gedrukt op de grote miserie in veel landen van de derde wereld en op de sociale wantoestanden die ook nog in de rijke landen – ook in België – voorkomen.

Het is dan ook van belang duidelijk te schetsen wat de mogelijkheden maar ook wat de beperkingen zijn van een gemeenschap als de Vlaamse, onlosmakelijk ingebed in een Europese en internationale omgeving die steeds meer elementen aanreikt van 'deterritorialisering' van het economische gebeuren.

In dit betoog heb ik geprobeerd feiten en tendensen op een rij te plaatsten. Ik heb aangeduid wat onrustwekkend is voor onze welvaartsmaatschappij en geformuleerd wat vanuit een normatief standpunt kan worden ondernomen, voorzover in een democratie hierover voldoende consensus bestaat. Tussen '*de onmogelijkheid van het noodzakelijke*' – een verlamdend berustend standpunt dat niet zelden de ondertoon vormt van het huidige maatschappelijke debat – en '*de noodzaak van het onmogelijke*' – een voluntaristische geloofsbelijdenis met fundamentalistische trekjes die heel wat maatschappelijke schade kan aanrichten – ligt een smalle grenslijn van evenwicht en bedachtzaamheid en uiteindelijke doelmatigheid. Vaak gaat het om een leidraad die door mensen van goede wil moet worden opgespannen en instandgehouden. Het is mijn overtuiging dat VKW hiertoe aanzienlijk kan bijdragen.

Mijn persoonlijke inbreng in het debat, zoals uitgewerkt in wat volgt, kan ik als volgt samenvatten:

1. De sociale welvaartsstaat dient selectiever en zuiniger te functioneren en voor een deel anders te worden gefinancierd. Dat kan, als hierover een politieke en maatschappelijke consensus groeit, maar het *mag* alleen als tegelijkertijd de armoede in ruime zin efficiënter wordt bestreden. Niet alleen in Vlaanderen, maar ook in de andere gewesten van het land. Op dit beginsel, geconcretiseerd via een armoede-indexbeleid, dienen nieuwe vormen van interindividuele en interregionale solidariteit te worden gebouwd.

2. De gewesten hebben nood aan meer armslag op het gebied van bevoegdheden en middelen, die hen moeten toestaan het hoofd te bieden aan de toekomstige uitdagingen. Maar dit moet gebeuren in een institutioneel kader dat het coöperatieve federalisme in België meer kansen geeft.

VKW-directeur Johan Van Overtveldt, die de denktank van VKW leidt en uitbouwt tot een kritisch klankbord van wat opklinkt uit de samenleving maar ook tot een klokkenluider van wat anders moet en kan, ben ik dankbaar. Hij vroeg mij na te denken, enerzijds over hoe vooral Vlaanderen moet omgaan met de groeiende onverenigbaarheid tussen sociale bescherming en verzekering voor iedereen, en anderzijds over hoe economische vooruitgang ervoor kan zorgen dat de kerntaken van de welvaartsstaat behouden blijven. Ik kon niet anders dan in te gaan op zijn uitdagend voorstel. Met heel wat *collateral damage* voor mijn zomervakantie.

Mark Eyskens
Minister van Staat

Augustus 2004

De onmogelijkheid van het noodzakelijke

De **welvaartsstaat** is een samenleving waarin ongeveer alle burgers dankzij onderlinge solidariteit tegen de belangrijkste bestaansrisico's zijn verzekerd en beschermd en waarin door belastingen en sociale bijdragen de inkomens worden herverdeeld. Het woord 'welvaartsstaat' lijkt de letterlijke vertaling van de Engelse uitdrukking *welfare state*, die afkomstig is van het verslag van Lord Beveridge van 1942. Het Engelse concept 'welfare state' is evenwel veel enger, want strikt beperkt tot hoofdzakelijk gezondheids- en welzijnszorg. De welvaartsstaat zoals wij die op het Europese continent kennen – en die accurater de 'verzorgingsstaat', soms zelfs de 'voorzienigheidsstaat' (*l'état providence*) wordt genoemd – is het unieke maatschappelijke stelsel dat vooral in West-Europa werd uitgebouwd na de Tweede Wereldoorlog en dat schatplichtig is aan Jean-Jacques Rousseau, maar ook aan kanselier von Bismarck in een ver verleden, aan Lord Beveridge en aan zeer veel politieke en sociale denkers, idealisten en voormannen. Het uitgebreide stelsel van sociale zekerheid is uitgegroeid tot een van de typische karakteristieken van de West-Europese samenleving. Vandaag, na de opeenvolgende uitbreidingen van de Europese Unie, gaat het om een wezenskenmerk van het Europese model, ook soms Rijnlandmodel genoemd.

Het begrip is bovendien uitgebreid door toevoeging van allerlei elementen die bepalend zijn voor de levenskwaliteit en de ontwikkelingskansen van de menselijke persoon. Vandaar dat vooral onder christen-democraten het – volgens hen – wat te enge begrip welvaartsstaat best wordt vervangen door de **welzijnssamenleving**.

De twintigste eeuw heeft op een onbarmhartige, genadeloze en vaak bloedige wijze een selectie gemaakt tussen zeer uiteenlopende maatschappelijke, politieke en economische systemen. Het autoritaire fascisme en nationalistisch-racistische nazisme enerzijds en het dictatoriale collectivistisch communisme anderzijds gingen ten onder aan en in de puinhopen die ze hadden aangericht. Wat in Europa overblijft, niet als een restsom, evenmin als de sintels van een tot as opgebrande geschiedenis, maar als een systeem van samenleven in solidariteit, geboetseerd door de naoorlogse generatie, in de vorm van de verzorgingsstaat, lijkt evenwel vandaag niet steeds doelmatig in zijn taakvervulling – er is nog

steeds armoede van diverse aard. Bovendien is de verzorgingsstaat zeer complex in zijn werking en vooral kwetsbaar wegens zijn toenemende onbetaalbaarheid in een wereld van onverbiddelijke concurrentie. Die wereld is inmiddels ons dorp geworden. Het Europese model stoelt na een rijpingsproces en de ziftende invloed van de geschiedenis, naar mijn opvatting, vandaag op vier pijlers: 1/ de pluralistische democratie; 2/ de concurrentiële markteconomie; 3/ de rechtsstaat en 4/ de sociale welvaartsstaat met zijn uitgewerkt stelsel van sociale zekerheid of welzijnssamenleving. Het gaat om een vierspan van krachten dat ik, in verscheidene publicaties, het *tetranoom* heb genoemd. Vooral de laatste pijler – de welvaartsstaat – is typisch Europees en onderscheidt het Europese samenlevingsmodel van bijvoorbeeld het Amerikaanse, waar privé-verzekeringssystemen en veel minder collectieve voorzieningen de doorslag geven, en uiteraard het Aziatische en het Afrikaanse.

Uitgegaan wordt door alle *decision makers* dat het Europese *tetranoom* dient behouden, verdedigd, verbeterd, uitgebouwd en, zo mogelijk, buiten Europa in de wijde wereld aangeprezen en toegepast. Het Europese maatschappelijke model, met zijn diepe historische wortels, zijn gelukkig geheelde littekens, zijn boodschap van samenwerking, vrede en welvaart voor iedereen, blijft een essentiële noodzaak. Maar in het licht van een wereld die nooit zo snel is veranderd, rijzen steeds meer twijfels over de houdbaarheid van dat Europese model, vooral dan in zijn welvaartscomponent, wat in concreto verwijst naar de haalbaarheid van onze stelsels van sociale zekerheid en uitgebreide collectieve voorzieningen. En aangezien de welvaartsstaat wordt geschraagd door zijn economisch draagvlak – ‘*men kan geen sociaal paradijs instandhouden op een economisch kerkhof*’ – verwijst de vraag naar de ontwikkelings- en overlevingskansen van de welvaartsstaat ook naar het draagvermogen, de groei en de dynamiek van de markteconomie. Althans impliciet wordt in deze vraagstelling bovendien ook de politieke en zo nodig de justitiële doelmatigheid van onze samenleving aan de orde gesteld, zodat het *tetranoom* in zijn geheel aan een kritische inschatting en mogelijkterwijs aan een herstructurering toe is. Inderdaad, een aantal structurele handicaps waarmee Europa en de lidstaten van de Europese Unie hebben af te rekenen en die in mindere mate of helemaal niet voorkomen in andere segmenten van de wereldeconomie – onze concurrenten – doen angstige vragen rijzen naar

de houdbaarheidsdatum van de Europese welzijnsstaat, ingebed in de Europese democratie en de markteconomie, zoals toegepast in de diverse lidstaten van de EU. En dan blijkt snel dat wat Vlaanderen betreft de stekelige problemenveelhoek die zich aandient, een Vlaams, een Belgisch en een Europees aspect vertoont.

De analyse van de sterktes, de zwakheden, de mogelijkheden en de bedreigingen – de zogenaamde *Strengths/Weaknesses/Opportunities/Threats* of SWOT-analyse – van het Europese *tetranoom* is door veel instanties op alle mogelijke vlakken en niveaus van beleid en reflectie gemaakt, gepubliceerd en uitgeschreven. De diagnose van de Europese aandoeningen is grondig verricht en de mogelijke therapieën zijn zorgvuldig ontleed. Treffend is dat hierbij een spectaculaire paradox ontstaat in de Europese samenleving. Die paradox roept bij mij het beeld op van een reusachtige onbeweeglijke stenen Kaba waarrond miljoenen Europese pelgrims, bewuste en onbewuste aanbidders van het Europese model, aanroepend, smekend en soms bezwerend cirkelen, in de hoop dat alles bij het vertrouwde oude moge blijven. Zij belichamen *het Europese conservatisme dat uitmunt door wat het te bewaren heeft en beeft voor wat het te verliezen heeft*. Zij zijn de pelgrims van de paradox, waarover dit geschrift in grote mate handelt. Een **paradox** die te maken heeft met het feit dat veel burgers enerzijds met het onwennige gevoel leven dat hun comfortabele levenswijze is bedreigd door wereldwijde en onvatbare veranderingen en gevaren en anderzijds met lede ogen constateren dat MEN er niets kan of wil aan doen om het onheil te keren. Maar als diezelfde burgers als kiezers worden opgeroepen om zich uit te spreken over beleidsprogramma's, die soms wel een aantal oplossingen aanreiken, ook al zijn die meestal onvoldoende, reageren zij als angsthazen of toornige kefhonden en geven zij niet zelden hun stem aan die politieke leiders die de echte problemen wegpraten, gratis de maan blijven beloven of hun verantwoordelijkheid afwentelen op onschuldige zondebokken. De meeste sociaal-economische en politieke leiders zijn zich, zelfs cijfermatig, bewust van de kwetsbaarheid van onze welvaart en dus ook van onze welvaartsstaat, maar zij durven nauwelijks de ware toedracht aan te kaarten bij een publieke opinie die men liever vergast op politiek theater, demagogisch vendelzwaaien of polemisch gekibbel. *Zij lijken de mening toegedaan dat het verkondigen van de waarheid gevaarlijk is voor de volksgezondheid*. Zij besturen vaak volgens de beginselen van het *government by opinion poll* en

roepen binnenskamers uit: *'ik ben hun leider, dus ik volg ze'*. Een aantal levensgrote problemen en hun mogelijke oplossingen zijn taboe verklaard. Ik maak hierbij niet in de eerste plaats het proces van de Belgische of Vlaamse beleidsklasse, want de koudwatervrees om de problemen zonder franjes bij de bevolking aan te kaarten is algemeen verspreid in de meeste Europese landen. Alle lucide besluitvormers, beslissers en leiders weten wat ongeveer dient te geschieden om het ergste te voorkomen. Zij begrijpen eveneens dat er uiteraard geen 36 verschillende oplossingen mogelijk zijn voor onze problemen en dat ideologische scherpstrijperij zelden vaste aarde aan de dijk brengt. Maar ondanks die aanzienlijke scherpzinnigheid, op vaak vertrouwelijke colloquia of half besloten bijeenkomsten opgebracht en in allerlei publicaties of krantenartikels, weliswaar onderhevig aan ontleding, uitgeschreven, wordt vrij lankmoedig aanvaard dat wat noodzakelijk is onmogelijk blijkt. Er is veel luciditeit bij het stellen van de diagnose maar weinig besluitvaardigheid wanneer het erop aankomt de medicatie aan de patiënt voor te schrijven en toe te dienen. De onhaalbaarheid van wat zou moeten, wordt tot beleidsprincipe verheven. Komt daarbij dat de zeldzame regeringen die toch de euvele moed opbrengen om op gematigde en gedoseerde wijze in een beleid van lange adem bepaalde structurele hervormingen door te voeren, meestal smadelijk door de kiezers worden afgestraft. De daadkracht van de leiders wordt in een klimaat van electoralistisch populisme ook ondermijnd door de indruk dat de overgrote meerderheid van de bevolking het nooit zo goed heeft gehad – wat ook juist is – en dat het wel zo geen vaart zal lopen. 'We hebben voor hetere vuren gestaan,' luidt een geruststellende boodschap. En daarbij wordt onder meer gealludeerd op de oliecrisis van het begin van de jaren zeventig en de periode van stagflatie van de Europese economie (een samengaan van economische stagnatie en hoge inflatie in de jaren tachtig), die we ook ondanks het toenmalige pessimisme met zijn allen te boven zijn gekomen.

De zeer hoge welvaart van het overgrote deel van de bevolking heeft een verdovend effect op het reactievermogen van burgers en leiders. Steeds meer doemt een maatschappelijke blokkering op, een existentieel gevaarlijk syndroom dat in de encyclopedie van de samenlevingsziektes *'de onmogelijkheid van het noodzakelijke'* kan worden genoemd.

Die paradox – de onmogelijkheid van het noodzakelijke – leidt naar een impasse

op relatief korte termijn. Een perspectief dat wel eens kan eindigen op een afgrond die volgens dieptepsychologen een fascinerende aantrekkingskracht uitoefent op het politiek-sociale economische establishment, vergelijkbaar met wat zich voltrekt aan de lemmings – overigens sympathieke diertjes – wanneer ze fataal worden aangezogen door de gapende dieperik waarin zij zich met overtuiging storten.

De gewenning aan het mirakel van de schijnbaar moeiteloze welvaartscreatie versluiert het onzichtbare fatum van mogelijke welvaartsvernietiging.

Levensbedreigend voor de democratie wordt de maatschappelijke impasse als de onmogelijkheid van wat noodzakelijk is ontaardt in de noodzaak van wat onmogelijk is.

Burgerlijke onvrede

De latente crisis van de welvaartsstaat valt steeds meer samen met de zichtbare crisis van de representatieve democratie. De democratie was nooit zo populair in de wereld; de wijze waarop ze werkt is het niet. De jongste verkiezingen in dit land hebben dit nog eens geïllustreerd. De antipolitiek scoorde hoog, deels wegens desinformatie van een deel van het publiek maar ook wegens de ongelooftwaardigheid van kandidaten waarvan men wist dat ze nooit zouden zetelen in het parlement waarvoor ze in de running waren. Ook de wijze waarop de gewestparlementen en regeringen werden samengesteld en waarop het federale parlement en het federale kabinet werden wedersamengesteld temidden van een rommelige stoeltjesdans, heeft menig goed menend democraat de wenkbrauwen doen fronsen.

* Een van de grote paradoxen van de beginnende XXIste eeuw is de groeiende verspreiding van de democratie in steeds meer landen en de toenemende ontevredenheid over het 'democratisch deficit', meer bepaald in de EU. En zelfs in de geavanceerde democratieën, de *'mature democracies'*, is de **wet van de entropie** vaardig. Deze wet uit de thermodynamica stelt dat alle energie 'uitsterft', zodat wanorde en verval ontstaan. Zowel de democratie als de markteconomie worden bedreigd door verval. De democratie loopt gevaar door een gebrek aan staatszin en zin voor het algemeen welzijn vanwege de verantwoordelijken (demagogie) en gebrek aan burgerzin van de burgers. De concurrentiële markteconomie van haar kant blijkt onderhevig te zijn aan een proces van zelfvernietiging via monopolie- en oligopolievorming, overdreven publiciteit, deloyale handelspraktijken, allerlei vormen van fraude... zodat een overheid nodig is om, onder meer via het voeren van een concurrentiebeleid, de normale marktwerking in stand te houden...

* De **complexiteit van de samenleving** bemoeilijkt de mededeelbaarheid van haar problemen.

De politicus, vertegenwoordiger van het volk, die verondersteld wordt de mensen te helpen en in ieder geval hun maatschappelijke vragen te beantwoorden, is steeds meer de gevangene van de enorme complexificatie van onze samenleving en de *toenemende, ontzettende ingewikkeldheid* van de problemen die zich

aandienen. De Europese eenmaking, het verdrag van Maastricht, de werking van de Belgische en Vlaamse politieke instellingen, de problemen van vergrijzing en werkloosheid, de werkloosheidsvallen, de fiscaliteit... het is slechts een heel beperkte greep uit een lawine van uitermate moeilijke vraagstukken en opgaven. De parlementen in onze westerse democratieën zien hun wetgevende arbeid onrustbarend toenemen. Er heerst een steile wets-, decretale en koninklijke besluiteninflatie. Kanselier Bismarck zei een eeuw geleden al: *'Wetten zijn als worsten. Het is beter niet te weten hoe ze werden gemaakt en wat erin werd gestopt.* De politiek, zoals die onvermijdelijk dient te worden beoefend in een moderne postindustriële samenleving, staat voor een *fundamenteel probleem van mededeelbaarheid*, van communiceerbaarheid met de bevolking en de kiezers. Waardoor het voeren van het nodige beleid zeer wordt bemoeilijkt.

*** Politieke ongeletterdheid of laaggeletterdheid is zeer verspreid.**

Een democratische samenleving kan maar werken als ook de burgers een minimum aan belangstelling tonen voor de problemen waarover ze geacht worden zich uit te spreken bij verkiezingen. De onkunde van 'Jan Publiek' is soms verbijsterend. Uit onderzoek blijkt dat in België slechts één jongere op twee ooit een krant leest. Hij maakt daardoor deel uit van een generatie *politieke analfabeten*, die gemakkelijk op sleeptouw worden genomen door de eerste de beste demagoog of politieke tafelspringer. Toch zijn de jonge en oudere mensen wel haarfijn op de hoogte van wat hen interesseert (sport, showbizz, de motor van hun brommer, seks en hoe ze belastingen kunnen ontwijken of ontduiken of allerlei sociale voordelen kunnen genieten). Van hun kant bezondigen politici zich vaak aan onbegrijpelijk woordgebruik, beoefenen zij verhullend 'wetstrategieën' en spreken zij een Bargoense codetaal voor de doorsnee kiezer-sterveling. Er is beslist nood aan minder demagogen en meer pedagogen.

De relatieve politieke onkunde van grote segmenten van het publiek vergroot ook de goedgelovigheid van de massa. Slecht nieuws, de ongunstige kant van beslissingen en gebeurtenissen, geruchten over schandalen en misstanden worden gemakkelijker geloofd dan de positieve zijde van de medaille.

* **Het kiezersgedrag vertoont allerlei contradicties** die door politologen en psychologen haarfijn zijn ontrafeld.

Dat de kiezers, al dan niet goed voorgelicht, vaak tegengestelde of onverenigbare eisen stellen is voldoende bekend. Zo wordt vaak verlangd dat de belastingen zouden worden verlaagd en de sociale uitkeringen zouden worden verhoogd. Een niet gering staaltje van demagogie wordt opgevoerd als ook politici dit soort ongerijmdheden in hun verkiezingsprogram opnemen of aankondigen dat alle openbare diensten gratis kunnen.

* **In een gevorderde democratie blijken ook vrijheid en gelijkheid te botsen.**

Vrijheid betekent in een dynamische samenleving dat iedereen zijn persoonlijke talenten mag en kan tot ontwikkeling brengen. Gelijkheid wil dat de resultaten van dit dynamisme – vooral op het vlak van de inkomens – niet sterk of helemaal niet uiteenlopen. De representatieve democratie voelt zich geprangd tussen haar vrijheids- en haar gelijkheidsideaal. Het dilemma vrijheid-gelijkheid verwekt aldus een tweede *dilemma: gelijkheid-doelmatigheid*, waarbij wordt gesteld dat in egalitaire maatschappijen het economisch dynamisme wordt gefnuikt en op termijn de welvaart van iedereen wordt tekortgedaan. De leiders van een moderne democratie staan voor de keuze: ofwel meer gelijkheid in de samenleving, met minder rijken maar geringere welvaart voor iedereen – *allemaal gelijker maar armer* – ofwel meer welvaart voor iedereen maar grotere ongelijkheid aangezien de rijken meer rijk worden dan de armen – *allemaal rijker maar ongelijker*. Bij de politieke keuze tussen het *kansenegalarisme* of het *resultatenegalitarisme*, blijkt het eerste, vooral in het licht van het relatieve verlies aan dynamisme van de Europese economie in vergelijking met onder meer de VS en een aantal nieuwe industrielanden, in het Avondland te worden geprivilegieerd, evenwel niet zonder interne spanningen. Deze spanningen nemen toe in tijden, zoals vandaag, dat het stelsel van sociale zekerheid ter discussie staat omdat dit het concurrentievermogen bedreigt, waarbij de concurrentie, via de markt juist wordt beschouwd als een mechanisme dat ongelijkheid schept.

Harvard-professor John Rawls verwierf faam met zijn *'Theory of Justice'*, die een pleidooi inhoudt voor een nieuw sociaal contract, groter egalitarisme en dus

herverdeling van de inkomens, met het oog op het dekken van de basisbehoeften van de bevolking. Volgens hem mag alleen worden afgeweken van het gelijkheidsbeginsel als blijkt dat meer ongelijkheid ten goede komt aan de minstbedeelden. Bij het begin van de XXIste eeuw blijken in de westerse democratieën de meeste traditionele partijen zich naar het centrum van het politieke spectrum te verplaatsen, zeker wat het herverdelingsprobleem betreft. 'Links' heeft begrepen dat *geen sociaal paradijs kan gehandhaafd worden op een economisch kerkhof* en 'rechts' ziet in dat *een economische boomgaard niet kan gedijen in een sociale woestijn*. In wezen wordt geopteerd door centrumlinks en centrumrechts voor wat ik '*sociaal nuttige ongelijkheid*' zou willen noemen, waarbij te grote ongelijkheden worden beperkt. Er ontstaat aldus een politiek streven naar '*gelijkerheid*', dus een streven naar meer gelijkheid. Wat minder ver gaat dan het streven naar gelijkheid. Het gaat om het behoud van een inkomens- en vermogensongelijkheid die nodig is om het economisch dynamisme en de motivering van de economische actoren te behouden. 'Om taarten uit te delen moet je ze eerst bakken'. De bakkers moeten daarom goed 'hun brood' kunnen verdienen, want het is dank zij een hoge toegevoegde waarde en aanhoudende economische groei dat jaarlijks 29% van het bruto nationaal product (BNP) aan sociale uitgaven kan worden besteed. Om nog maar te zwijgen over de onderwijsuitgaven en de kredieten voor de welzijnssector, die ook sociale uitgaven zijn in de ruime zin.

*** Democratie en telecratie verkeren in een haat-liefdeverhouding.**

De netwerkmaatschappij, in het bijzonder via internet, zwingelt de debatcultuur aan, wat een positief verschijnsel is. 'Sprak en tegenspraak', beeld en tegenbeeld volgen elkaar op. Maar een ingewikkelde maatschappelijke discussie voeren over de problematiek van de houdbaarheid van onze welvaartsstaat dreigt te verschrompelen in simplismen en verdraaiingen als de beeldmedia de zaak monopoliseren.

De televisie is immers een *vorm van éénrichtingsverkeer*. De tv-kijker is het voorwerp van de tv-uitzending, *niet het onderwerp*. De tv-gebruiker ondergaat het tv-gebeuren en niet zelden treedt verslaving op. *Zo wordt de beeldbuis een dwangbuis*, maar ook een hefboom, een oogverblindende bak, een wereldwijd

opengesteld schouwtoneel. Met alle gevolgen vandien voor het politieke bedrijf en de werking van de democratie. De invasie van de visuele media heeft, naast nieuwsgaring en -verschaffing, ook de theatraliteit en spektakelzucht van de politiek ten zeerste opgevijseld. Dit leidt tot een verregerende vereenvoudiging van de maatschappelijke problemen, terwijl die in wezen steeds ingewikkelder worden. Tussen de duiding en de voorstelling van de politieke vragen enerzijds – waarbij de ondervraagde 20 seconden krijgt om het probleem uit de doeken te doen – en hun ware, meestal zeer complexe draagwijdte anderzijds, groeit een steeds grotere discrepantie. Zo ontstaan jammerlijke misverstanden bij miljoenen mensen over essentiële maatschappelijke kwesties.

Overinformatie – weldra hebben we 100 of meer verschillende tv-kanalen in de huiskamer – ontardt in *desinformatie*. De niet-kritische kijker heeft bovendien de neiging aan de tv eigenschappen van onfeilbaarheid toe te kennen. Zodoende komt de democratie terecht in de meeslepende vaarwateren van de *telecratie*, *het telebewind*. 'Only bad news is news', zo luidt de conclusie van elk onderzoek naar de penetratiekansen van de media op de markt. De Britse econoom en minister van Financiën van koningin Elisabeth I, Thomas Gresham (1519-1579), die in zijn vrije uren ook nog de Londense beurs stichtte, ontdekte met zijn beroemde wet '*bad money drives out good money*', dat een afgewaardeerde munt het betere geld uit de omloop verdrijft, omdat het laatste wordt gespaard. De wet van Gresham is *mutatis mutandis* toepasbaar op de media in de vorm: '*bad news drives out good news*'.

Toch is de doorbraak van de audiovisuele media, als voorbode van de netwerkmaatschappij, een revolutionair gebeuren geweest, met ook heel veel potentiële positieve neerslag, die niet steeds wordt benut.

* De kloof tussen burgers en politiek wordt vaak aangegrepen om de koudwatervrees van veel beleidsluier enerzijds en de onverschilligheid van de kiezers anderzijds te verklaren. Er gaapt evenwel helemaal geen kloof tussen burgers en politici. Het contact tussen de verkozenen van het volk, op alle niveaus, en hun kiezers is in een land als België (en in Vlaanderen) nog nooit zo gemakkelijk en intens geweest. Ook regeringsleden zijn vrij gemakkelijk toegankelijk en putten zich uit in persconferenties en debatten waar ze over alles en nog wat aan de

tand worden gevoeld. Er is dus *geen kloof tussen de politicus en het publiek*. Het is net het tegenovergestelde: er is intimiteit.

Er heerst evenwel een gapende *kloof tussen de politiek en het publiek*. Hoezeer de politici ook hun best doen, zij stuiten op het fundamentele probleem van de moeizame mededeelbaarheid en van de complexiteit van de maatschappelijke problematiek. De kloof tussen politiek en publiek verhult ook een kloof tussen *de politiek en de politici zelf*. Zij voelen zich wellicht nog meer dan de burger opgesloten in het onzekere en het ongewisse, alle stoere verklaringen ten spijt. De politicus is gedwongen zich te specialiseren in een of ander beleidsprobleem en vervreemdt daardoor van al het overige. Er treedt bijgevolg een mentale vervreemding op die ik in vorige geschriften de '*vermanning*' heb genoemd (zie: 'Bron en Horizon, Lannoo, 1983). Het beleid, sterk bepaald door internationale determinanten en bijna mechanische automatismen, biedt een abstracte, ondoorgrondelijke aanblik. De kloof tussen politiek en publiek proberen politici en partijen te compenseren door simplificering, laat staan oversimplificering van de inhoud van het politieke debat, dat daardoor volkomen slogansesk dreigt te worden. Uiteindelijk ontstaat *een beleid zonder politiek (op Europees vlak), verweven met een politiek zonder beleid (op nationaal vlak)*.

*** De hedendaagse overheid is vaak een machteloze Gulliver**, door honderden invloedrijke dwergen geringeloord, genuilkorfd, gekneveld en gekluisterd. Noemen we dit het *Gulliver-effect*, waarbij de reuzenoverheid wordt gekleineerd en ondoelmatig gemaakt. Dit epifenomeen verhult evenwel een veel dieper liggende malaise die het leven en voortleven van de politieke partijen treft. Want de verstrikte toestand waarin de Gulliver-overheid zich bevindt, wordt door veel burgers vooral toegeschreven aan de buitensporige rol van de politieke partijen, lobby's, drukingsgroepen, sociale organisaties, media....

De burger heeft het door dat steeds minder mensen in de partijen en het parlement de beslissingen nemen, maar dat dit gebeurt door een zelfverklaarde oligarchische elite in kleine partijenakels. Wat naar buiten gezegd wordt, is wel eens het tegenovergestelde van wat binnenskamers wordt bekooktoofd. En dit vervult de burger met zeer groot wantrouwen.

* De burgerlijke onvrede blijkt ook in grote mate verklaard te kunnen worden door het fenomeen van de *dalende geluksbreuk*.

In een *marktmaatschappij* (*market society*) ontstaat een neiging tot dalende individuele en collectieve tevredenheid naarmate de welvaart toeneemt, een fenomeen dat kan worden gesymboliseerd door een '*dalende geluksbreuk*', waarbij de bevredigingsmiddelen in de teller en de behoeften in de noemer voorkomen. De tellerwaarde stijgt als het BNP per hoofd van de bevolking stijgt. Maar de noemer stijgt eveneens omdat in de consumptiemaatschappij de behoeften almaar meer worden opgejut. Aldus ontstaat een achtervolgingskoers tussen bevredigingsmiddelen (welvaart) en behoeften. Vaak stijgen de behoeften sneller dan de middelen. Dan wordt de breuk kleiner en daalt het maatschappelijk geluk, ondanks de toenemende materiële welvaart. Deze psychologische toestand kan leiden tot vormen van hypermaterialisme en egoïstisch individualisme, waarbij steeds meer materiële welvaart wordt nagestreefd naarmate steeds meer nieuwe behoeften ontstaan. Een toestand die vandaag het voeren van een beleid van matiging, met het oog op het opvangen van onder meer de problemen van vergrijzing en daling van de actieve bevolking, ten zeerste bemoeilijkt. Een cynicus zei ooit dat de zwijnen al knorrend rijk worden. Waaraan de moralist toevoegde: 'wie niet kan hebben, wat hij graag zou hebben, moet graag hebben wat hij heeft'.

* Daar komt bij dat de kennismaatschappij ook veel onwetendheid produceert. Een niet geringe paradox.

Het ontstaan van de netwerkmaatschappij dankzij de wereldwijde uitwisseling van informatie, leidt tot een ongehoorde kennisaccumulatie. De netwerkmaatschappij wordt dan ook terecht in één en dezelfde adem genoemd met de kennismaatschappij. Van alle geleerden en wetenschappelijke onderzoekers die ooit op de planeet aarde hebben gewerkt, zijn er thans 90% in leven en druk doende in hun disciplines. De creatieve kennis, bijgestaan door de informatica, is uitgegroeid tot de belangrijkste productiefactor. Het is precies dit kruispunt van denken en weten, gelegen in het epicentrum van de kennismaatschappij en de netwerksamenleving, wat door een vreemdsoortige dialectiek ook leidt tot averechtse effecten (*crowding out effects*). Zo kan men stellen dat in de

kennismaatschappij steeds meer mensen moeite hebben om bij te benen en 'in' te zijn.

** Er is de werking van wat ik de '**wet van de afnemende relatieve kennis**' heb genoemd. *De wet van de afnemende relatieve kennis* is vaardig over onze samenleving. Het gekende stijgt volgens een rekenkundige reeks, dus lineair – om een beeld te gebruiken – maar het kenbare, wat we zouden kunnen en moeten kennen, evolueert volgens een meetkundige reeks, dus exponentieel. Er ontstaat aldus een '*gap*', een ware kloof tussen het feitelijk gekende en het kenbare. Een zeer frustrerend gevoel dat ook leidt tot zeer verregaande misvattingen op allerlei domeinen. En ook aan de basis ligt van het ontstaan van de duale maatschappij met een groeiende discriminatie tussen de 'weters' en de 'niet-weters'.

** **MEN** regeert, ondoorzichtig en onoverzichtelijk. De '*cyber society*' is een groot raderwerk waarin het individu wordt gedepersonaliseerd. *Men* regeert en bestuurt: een onpersoonlijk bewind beslist, bijna abstract, zonder gezicht en profiel, boven de hoofden van de burger. Deze *maatschappelijke vermenning* doet zich voor in alle organisatorische structuren, derhalve ook in partijen, in bedrijven, in kerken, in ziekenhuizen, in grote sociale organisaties zoals vakbonden en patronale instanties, aan de universiteiten. De heerschappij van Men leidt bij de burger tot een pijnlijk gevoel van vervreemding tegenover de overheid en de politiek. De vermenning tegenover de technostructuren is vrij algemeen. Het gaat om een nieuwsoortige 'aliënatie' die Karl Marx, de grote ideoloog van de vervreemding, helemaal niet kon voorzien tijdens de XIXde eeuw.

** Er ontstaat ook een soort **dictatuur van het IQ** waarbij veel mensen op de verstandsmuur stuiten. Onze samenleving evolueert naar een toestand waarin functionele opdelingen, inkomensverschillen en sociale strata steeds meer aansluiten bij de *distributie van het intelligentiequotiënt* in de samenleving. Het zijn vooral de gaven van het creatieve intellect die determinerend zijn voor de toekomstige functiebestemming van een jongere in de samenleving. Ook de universiteit vervult de rol van een selectiemachine die de meest schrandere geesten uitselecteert voor een optimale maatschappelijke bestemming. De samenleving heeft immers de meest bekwame mensen nodig voor de belangrijkste en

moelijkste taken. Evenwel dreigt door de dominantie van dergelijk selectie criterium een soort *dictatuur van het IQ te ontstaan*. Heel wat mensen botsen tegen de verstandsmuur. De sociale verschillen en discriminaties zijn steeds meer het gevolg van de IQ-distributie binnen de bevolking. De personen met hoog IQ 'maken' het, vinden boeiende en goed betaalde banen, vaak met grensoverschrijdende verantwoordelijkheden. Die met lagere IQ's komen in uitvoerende functies terecht. Die met een ongunstig, want laag IQ, tuimelen in de onderste maatschappelijke strata en bevolken de onderkant van de zogenaamde duale maatschappij. Eigenlijk is de duale maatschappij een *veelvuldig gelaagde samenleving*, afhankelijk van de graad van intellectuele bekwaamheid en onbekwaamheid. Meteen is de belangrijkste oorzaak van de duurzame werkloosheid aangestipt. Men probeert dan wel het IQ te temperen door het EQ, het emotioneel quotiënt en de valorisatie van de gaven van hart en gemoed. Maar dit is makkelijker gezegd dan gedaan. Inmiddels dreigt een maatschappij te ontstaan waarbinnen de sociale discriminaties – steunend op IQ-verschillen – veel onverbiddelijker zijn dan die van voor de Franse revolutie. Want ongelijkheden die voortspruiten uit de scheve spreiding van inkomens of vermogens kunnen via belastingen en socialezekerheids-uitkeringen worden uitgeroeid, zoals in grote mate bewezen is door de sociale geschiedenis in Europa tussen 1950 en het einde van de XX^{ste} eeuw. De IQ-dictatuur onderstreept trouwens dat ons sociaal beleid in het algemeen en ons stelsel van sociale zekerheid in het bijzonder niet langer aangepast zijn aan het efficiënt omgaan met nieuwsoortige vormen van tegenspoed, kansarmoede, uitsluiting, discriminatie.

Onvrede en ontevredenheid kunnen zich in de hedendaagse maatschappij lessen aan talrijke bronnen. Sommige zijn lavend, want kritiek stuwt de maatschappelijke dynamiek. Andere zijn giftig omdat zij het onmogelijk maken in te zien wat noodzakelijk is, laat staan op een democratische wijze te realiseren wat noodzakelijk is voor het algemeen welzijn.

Wat aan de kiezers niet werd verteld

Ooit schreef een van mijn voortreffelijkste studenten een eindverhandeling met als titel 'Kosten-batenanalyse van de kiesbeloften van de politieke partijen'. Hij kwam tot het besluit dat de partijen bij verkiezingen beloften deden waarvan de budgettaire gevolgen onwaarschijnlijk hoge meeruitgaven inhielden, meeruitgaven die zouden leiden tot de financiële ondermijning van het land. Met jeugdig cynisme voegde hij eraan toe dat het helemaal niet nodig is dat politici geloven in hun eigen verkiezingsbeloften. Als hun kiezers maar voldoende geloof opbrengen. En hij besloot: *'Gelukkig zijn er de betere partijen, die de moed opbrengen hun kiesbeloften NIET te houden.'* Ik gaf hem 19 op 20 punten.

Tijdens de recente kiescampagne voor het Vlaams Parlement werd door de kandidaten weinig of niets gezegd over de budgettaire kostprijs van de gedane beloften. Gratis is vaak troef. Het is jammer dat het wetsvoorstel van volksvertegenwoordiger Pieter De Crem, waarbij de partijen verplicht worden voor elke verkiezing hun kiesprogramma budgettair te laten evalueren door een neutrale studiedienst – bijvoorbeeld het Planbureau – door het parlement niet werd goedgekeurd. Het zijn dus privé-studiediensten die een aantal ramingen hebben gemaakt. Daaruit blijkt dat bijna alle partijen verkiezingsbeloften hebben gedaan die de financiële mogelijkheden ruim overschreden. Men heeft er de kiezers niet bij verteld dat de begrotingsmarge tijdens de volgende jaren nul of negatief zal worden en dat voor de nieuwe Vlaamse regering slechts 500 miljoen euro beschikbaar is over de hele legislatuur tot 2009 om 2,5 miljard euro partijbeloften en -wensen uit te voeren. *Niet getallen vermenigvuldigen, wel cijfers delen* wordt de moeilijke oefening van de nieuwe Vlaamse regeringsploeg. Het omgekeerde mirakel van de vermenigvuldiging der broden dringt zich op. Voorwaar, voorwaar, ik zeg u: 'de omstanders zullen niet staan juichen'. Op federaal vlak is de toestand zeker niet beter, aangezien die juist verantwoordelijk is voor de financiering van de sociale zekerheid. In de gezondheidssector alleen wordt voor het lopende jaar een tekort verwacht van 200 miljoen euro, om te zwijgen van de nakende budgettaire onweerswolk die door het pensioendossier wordt meegevoerd. Een ernstige instelling als de Nationale Bank heeft opgeroepen om zo snel mogelijk diepgaande hervormingen door te voeren die moeten leiden tot een verdere financierbaarheid van ons pensioenstelsel.

Er is dus geen reden tot gerustheid. Na elke verkiezing daagt het griezelige uur der waarheid en dient de *'good news show'* te worden afgeblazen.

Tijdens de recente kiescampagne werd met geen zinnig woord gerept over het feit dat ons pensioenstelsel, zoals trouwens in de meeste Europese landen, volkomen onhoudbaar wordt. De Wereldbank heeft in haar jaarrapport 2003 een duidelijke waarschuwing laten horen. De actieve bevolking stort ineen in Europa tijdens de eerstvolgende decennia terwijl de levensverwachting van mannen en vrouwen met nog vijf à tien jaar zal toenemen tijdens de eerstvolgende halve eeuw. De pensioenuitgaven in de Europese Unie lopen van 11% BNP in 2000 op tot 22 à 25% in 2050, wat drie tot vier keer meer zal zijn dan in de VS, Canada en Australië. De Wereldbank stelt voor om de pensioenstelsels grotelijks te privatiseren door af te stappen van het repartitiestelsel en over te stappen naar een stelsel van kapitalisatie, een thema dat volkomen taboe is in België, zowel voor als na verkiezingen.

Dit brengt ons tot een situatie die de uitdrukking *'the old Europe'*, hoe smalend en arrogant ook gebruikt door de Amerikaanse defensie-minister D. Rumsfeld in een totaal andere context, niet helemaal onoordeelkundig maakt: de veroudering van de Europese bevolking, de daling van de fertiliteit tot 1,6%, wat dus aanzienlijk beneden de vervangingsvoet van 2,2% ligt, en de ineenstorting van de geboortecijfers in de meeste Europese landen vormen een kolossale uitdaging. Het gevolg is immers een implosie van de actieve bevolking, zowel procentueel als in absolute cijfers uitgedrukt. In 2050 zal de groep ouder dan 65 jaar ongeveer 30% van de bevolking uitmaken, bij constant beleid.

Als er niets gebeurt, dit wil zeggen bij de huidige fertiliteitsvoet, bij zero-immigratie en behoud van de huidige tewerkstellingsgraad, daalt de bevolking op arbeidsleeftijd in België in 2050 met 28%; in Nederland met 23% en in Duitsland met 30%. Echter in Amerika, bij handhaving van de huidige fertiliteit, de huidige immigratie en de huidige participatiegraad van de bevolking stijgt de *labour force* van 140 miljoen naar 170 miljoen personen. En in een optimistische hypothese (meer werken en meer immigratie) stijgt de actieve bevolking in de VS van 140 naar 198 miljoen. Daarbij komt dat in de in België

aangroeiende leeftijdsgroep van 55 jaar tot 65 jaar nog slechts één persoon op vier werkt. De toestand voor Europa en dus ook voor België is zeer zorgwekkend. Wat kan men doen?

Wellicht is alleen een mix van maatregelen te overwegen. En als men een aantal personen met voldoende dossierkennis en gezond verstand in een kamer zou opsluiten, geïsoleerd van de televisie, de partijvergaderingen en de ledenbijeenkomsten, zouden zij vrij snel tot een aantal besluiten en voorstellen komen, zoals hieronder vermeld. Voorstellen die evenwel onmiddellijk zouden worden afgeschoten door een fout geïnformeerde en opgehitste buitenwacht, en waarvan de bespreking taboe zou worden verklaard.

Wat volgt is een **gedachte-experiment**:

* Het optrekken van de pensioengerechtigde leeftijd voor wie dit wenst en het afbouwen van de brugpensionering, gekoppeld aan het optioneel maken van de wettelijke pensionering. Pensionering wordt een recht, geen plicht. Langere loopbanen drukken de pensioenkosten.

* Langere werkweken, liefst voor een constant loon, drukken de productiekosten en verbeteren dus het concurrentievermogen.

* Het bevorderen van de fertiliteitsgraad van de bevolking door een aangepaste nataliteitspolitiek (meer kinderbijlagen en fiscale voordelen voor gezinnen met kinderen).

* Ook zal enig heil moeten komen van een selectieve *replacement immigration* of vervangingsimmigratie.

* Een laatste element in de *policy mix* heeft natuurlijk te maken – naast de flexibilisering van de arbeidsmarkt en het stimuleren van de vraagzijde van de economie – met de stijging van de productiviteit, vooral dankzij opeenvolgende technologische innovaties.

De stelling die in onderhavig verhaal wordt verdedigd luidt overigens dat het **promoveren van inventie en innovatie** – een begrippenpaar door Joseph Schumpeter (1883-1950) geïkt – veel belangrijker, vitaler, zelfs existentiëler is

voor onze welvaartsstaat dan het beheersen van de arbeidskost, hoezeer ook vereist. Er zijn immers grenzen aan de mogelijkheid om de arbeidskost te beperken. Op het gebied van onderzoek en ontwikkeling is de achterstand van Europa ten opzichte van de VS zeer aanzienlijk. De uitgaven voor R&D liggen in Amerika elk jaar 250 miljard dollar hoger dan in Europa, hoewel de bevolking van de VS maar de helft bedraagt van die in het uitgebreide Europa.

De toekomst voor Europa – en daarom ook België en Vlaanderen – is bijzonder somber, *indien niets wordt gedaan*. Dit moet aan kiezers en publieke opinie worden uitgelegd. *Wij dreigen het 'oude Europa' te worden, wat erger is dan het 'oude continent'*. De zo geroemde actieve welvaartsstaat zou kunnen ontaarden in een inactieve onderstandstaat. Het huidige militaire, politieke, wetenschappelijke overwicht van de VS zal in de XXIste eeuw nog verder toenemen – onder meer onder invloed van de demografische dynamiek daar – met alle gevolgen vandien voor de gefrustreerde Europeanen die niet worden ingelicht door hun politieke leiders over de ware toestand. In het oude continent wordt onvoldoende de vraag gesteld hoe het komt dat de VS, met half zoveel inwoners als de EU, een veel grotere creativiteit aan de dag legt op wetenschappelijk en technologisch gebied, wat onder meer bevestigd wordt door het feit dat drie vierden van de Nobelprijswinnaars Amerikanen (of via *brain drain* ingewekenen) zijn en de meeste nieuwe technologische snufjes uit Amerika komen. Inmiddels wordt ook China steeds meer een economische reus, die veel markten zal verpletteren. Toch krijgt ook China problemen, want de drastische politiek van geboortebeperving, met verplichte abortus, heeft voor gevolg dat China de eerstvolgende decennia eveneens geconfronteerd wordt met een explosie van zijn oudere bevolking. Maar China zal dit alles gemakkelijker opvangen dankzij zijn enorm economisch groeipotentieel. Europa niet. Europa heeft een reeks structurele handicaps tegenover de rest van de wereld. België kent daarbovenop een aantal specifieke zwaktes, die ook Vlaanderen niet worden bespaard.

Hoe in een democratie mogelijk maken wat noodzakelijk is voor het algemeen welzijn? Dit wordt de hamvraag. Het dient immers tot niets met weinigen gelijk te hebben – wat overigens meestal slechts achteraf blijkt. Het komt erop aan gelijk te krijgen van een meerderheid van burgers en van de door hen democratisch verkozen vertegenwoordigers. *That is the question.*

Een schijngezonde zieke

België en Vlaanderen: sociaal-economische wonderkinderen

Tijdens de afgelopen vijftig jaar is het BBP per hoofd van de Belgische bevolking, uitgedrukt in koopkracht, ten minste verzesvoudigd. Vandaag bedraagt het BBP in Vlaanderen afgerond 26.000 euro, wat 3000 euro meer is dan het Europese gemiddelde. De arbeidsduur, rekening houdend met de loopbaanverkorting en de toenemende vakantie, is met één derde verminderd. Kort na de Tweede Wereldoorlog werkten de Belgen nog 2100 uren per jaar, tegenover 1542 uren vandaag en dit tijdens veel minder loopbaanjaren. De Europeanen, meer dan de Amerikanen, leven in de 'leisure society', de maatschappij van de vrijetijdsbesteding, met uitgebreide vakanties in winter, lente en zomer, met weekends van twee dagen en talrijke snipperdagen en loopbaanonderbrekingen. Belgen en veel Europeanen werken, statistisch bekeken, nog alleen de even dagen, wat ook de oude Romeinen hadden gerealiseerd. In Rome was dit toe te schrijven aan beschavingsmoetheid en decadentie. In Europa is dit de vrucht van de enorme productiviteitsstijging en de technologische en economische vooruitgang. De armoede in Vlaanderen is vandaag beperkt tot 5% van de bevolking, terwijl een eeuw geleden ten hoogste 5% van de bevolking kon worden beschouwd als min of meer welgesteld. De welvaartsrevolutie heeft de cijfermatige verhouding tussen armen en welgestelden omgekeerd in één eeuw tijd. Bovendien gaat het om de relatieve armoede, waarbij iemand geacht wordt arm te zijn zodra zijn inkomen lager uitvalt dan de helft van het mediaan inkomen van de bevolking, wat met zich brengt dat als het aantal rijken in de samenleving toeneemt de armoede ook (relatief) toeneemt. Het levenscomfort is zeer aanzienlijk verbeterd, terwijl de kwaliteit van de goederen en diensten spectaculair is toegenomen. Duizenden nieuwe producten behoren tot het normale consumptiepatroon van de meeste burgers. De kwaliteit van gezondheidszorg en onderwijs is prima. De hoge levensstandaard maakt het veel burgers mogelijk de planeet of althans het Europese continent af te dweilen tijdens toeristische of andere reizen. Als klap op de vuurpeil komt daarbij een verlenging van de gemiddelde levensduur met ten minste 20 jaar, tot 81,3 jaar voor de vrouwen en 76,5 voor de mannen. En dit alles in een één wordend Europa dat sinds nagenoeg zestig jaar geen oorlog meer heeft gekend, wat de langste periode van onafgebroken vrede is op het

oude continent sinds de tijd van Julius Caesar. De jonge mensen beseffen niet wat het heeft betekend voor hun groot- en overgrootouders één of twee verschrikkelijke wereldoorlogen te hebben meegemaakt, terwijl hun ouders hebben moeten leven, tijdens de Koude Oorlog, onder het dreigement van een onvermijdelijk geachte nucleaire holocaust.

De homo flandriensis heeft het derhalve nooit zo goed gehad als vandaag en dit sinds de mensaap aapmens is geworden op de planeet aarde ongeveer 5 miljoen jaren geleden. Hij heeft het vandaag ook beter dan de meeste stervelingen op de aardbol. United Nations Development Program of UNDP, een belangrijk agentschap van de VN, rangschikt elk jaar de landen van de wereld in functie van een combinatie van welvaart en welzijn. Daarbij worden heel wat levenskwalitatieve criteria gehanteerd, voornamelijk de levensstandaard, het onderwijs en de volksgezondheid. In 2004 staat Noorwegen op de eerste plaats, gevolgd door Zweden, Australië, Canada en Nederland op de vijfde plaats. Na België, op de zesde plaats, volgen IJsland, de VS (met een BBP van 37.700 dollar tegenover 27.500 dollar voor België), Japan en Ierland. België is wat gezakt, want twee jaar geleden stond het op de vierde plaats. Vandaag staat het, net zoals vorig jaar, op de zesde plaats in een lijst van bijna 177 landen. Not so bad. En als men op Vlaanderen de normen toepast die worden aangewend door UNDP bij het rangschikken van de landen van de planeet, stond Vlaanderen tot voor een paar jaren aan de top. Vlaanderen: de meest welvarende regio van de planeet aarde, dus van het zonnestelsel en derhalve wellicht van de melkweg.

Vlaanderen realiseerde recentelijk een BBP/inwoner van 25.300 euro in 2003 (Eurostat) en presteert hiermee beter dan de EU (23.210 euro). Luxemburg staat beduidend hoger (44.400 euro per hoofd), gevolgd door Ierland met 27.360 euro, maar alle anderen komen na België en dus na Vlaanderen. Cyprus haalt een BBP/inwoner van 17.180 euro; Tsjechië van 13.700 en Letland van 7750. Opmerkelijk is de prestatie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, dat een BBP per inwoner haalt van 56.321 euro, een absoluut hoogterecord binnen de EU, te danken aan het feit dat een hoge toegevoegde waarde, te Brussel geproduceerd in functie van de werkplaats, gedeeld wordt door een relatief beperkt aantal inwoners. Als men een correctie doorvoert voor de honderdduizenden pendelaars

die elke dag in de hoofdstad aan dit regionaal product bijdragen maar buiten Brussel wonen, valt het Brusselse BBP op ongeveer de helft terug. Een vergelijkbaar fenomeen doet zich voor in de meeste hoofdstedelijke gebieden van Europa. Als echter een politieke meerderheid in België zou beslissen, zoals al is gebeurd in een paar andere landen, om de belasting op de inkomens te heffen, niet in de woonplaats, maar wel in de werkplaats, zou Brussel plots schatrijk worden. De inkomensmassa in Brussel verdiend door pendelaars, wordt geraamd op 10 miljard euro of 400 miljard oude Belgische frank.

In Wallonië bedraagt het BBP per hoofd slechts 18.600 euro, een zeer aanzienlijk verschil. Uitgedrukt in indexwaarde, waarbij het BBP per hoofd in de EU wordt gelijkgesteld aan 100, haalt Vlaanderen 105,3, tegenover 77,6 voor Wallonië. Het BBP van Vlaanderen, zoals van Wallonië is echter onderschat wegens de 'zwarte economie'. Die wordt geraamd op zomaar eventjes 22% van het BBP (McKinsey) of 2200 miljard oude Belgische frank. De fiscale statistieken in termen van belastbaar inkomen geven een verschillend beeld op basis van de inkomsten van 2001: 25.600 euro in Vlaanderen, 23.900 in Brussel en 23.265, maar dit zijn cijfers niet per inwoner en steunend op het BBP, maar wel op de inkomens per aangifte, wat een heel ander gegeven is. Toch geeft ook deze statistiek een inkomensnadeel voor Wallonië te zien van ongeveer 10%.

Voorals sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog en het naoorlogse herstel, de zilveren jaren vijftig en de gouden jaren zestig, is de welvaartsverbetering hier te lande spectaculair, ongehoord, weergaloos, onverwacht en onvermoed... Maar ze is geen verworven recht en fragiel, kwetsbaar en misschien vergankelijk.

De ziekteverschijnselen.

Sinds een aantal jaren en met steeds luider stem waarschuwen veel gezaghebbende binnen- en buitenlandse studiediensten en organisaties voor de toenemende kwetsbaarheid en derhalve de ongewisse houdbaarheid van de Belgische welvaarts- en verzorgingsstaat. Zowel het Internationaal Muntfonds, de Wereldbank, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (Oeso), de Europese Centrale Bank, de Europese Commissie, kamers van koophandel, de Nationale Bank van België, de Hoge Raad van Financiën, de

Commissie voor de Vergrijzing, de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid, de voortreffelijke VRIND-rapporten van de Vlaamse administratie, studies van VBO, Voka en McKinsey komen tot zeer gelijklopende conclusies.

Enigszins paniekerig pleiten werkgevers voor minder belastingen, een strengere want goedkopere sociale zekerheid, kostenbeheersing, langer werken, minder rompslomp en administratieve betutteling. De bonden van hun kant vrezen voor sociale afbraak en een neerwaarts gerichte competitie om de sociale bescherming van de werknemers af te bouwen. *The race to the bottom*. Zij dreigen meteen met acties. Daarenboven blijkt de Belgische economie specifieke handicaps te vertonen en onder bepaalde aspecten sneller structureel te verzwakken dan de overige EU-lidstaten. Wat zijn de pijnpunten en ziekteverschijnselen?

* De **economische groei** in Europa valt lager uit dan in de VS en uiteraard dan in China, dit reusachtige land dat door sommigen als de fabriek van de wereld wordt beschouwd. De hogere groei in Amerika – gemiddeld 3 à 4% per jaar vergeleken met nauwelijks 2% in Europa – blijkt steeds meer te danken te zijn aan een aantal structurele verschijnselen en meer bepaald aan de grotere kennis- en technologie-intensiteit van de Amerikaanse economie. De groeicijfers van de Vlaamse economie liggen, naar Europese maatstaven, meestal vrij gunstig. Maar vooral de lage werkgelegenheidsgraad is onheilspellend voor de toekomst. Bovendien blijkt steeds meer dat niet alleen de meer traditionele verwerkende nijverheid maar ook zeer gekwalificeerde diensten voorwerp zijn van outsourcing en van delocalisatie naar andere oorden, waar de productiekosten en meer bepaald de loonkosten lager uitvallen. Naar schatting 300.000 banen zouden in 2005 in de Europese verwerkende nijverheid verloren gaan. Hoe concurreren met landen waar de lonen één tiende of minder bedragen dan bij ons, waar geen sociale zekerheid bestaat en nauwelijks belastingen worden geïnd en waar veiligheids- en milieuvorschriften onbestaande zijn? Werkgevers zijn voorstanders van de markteconomie, maar dan moet het gaan om een efficiënt en loyaal functionerende concurrentiële markteconomie, waarin onder gelijke voorwaarden en met gelijke wapens kan worden gewedijverd, opdat de beste zou winnen. De Wereldhandelsorganisatie wordt geacht hierover te waken. Maar de Europeanen, nochtans voorstanders van marktliberalisering en concurrentie, gaan zelf ook niet helemaal vrij uit. Zij schermen hun landbouwmarkt af door een beleid van

invoerheffingen, die de hoge binnen-Europese richtprijzen mogelijk moeten maken, waarna subsidies worden toegekend bij export van landbouwoverschotten. Dit alles penaliseert de derde wereld. Cynici stellen hierbij dat een Europese koe kan beschikken over 2 euro subsidie per dag, terwijl 1 miljard aardbewoners het moeten stellen met 1 dollar of minder. Deze spitse beschouwing is voor een deel demagogisch, maar legt toch ergens de vinger op de wonde. Het is maar een magere troost dat Amerika zijn landbouwmarkt eveneens steunt en wel via aanzienlijke belastingaftrekken. Een wijze die evenwel minder marktverstoring is dan wat in Europa gebeurt. Op 30 juli 2004 bereikten de onderhandelaars op de bijeenkomst van de Wereldhandelsorganisatie te Genève een beginselakkoord over een versnelde afbouw van de landbouwsubsidies, vooral door Europa. Deze maatregel is onvermijdelijk maar verergert het recessiegevaar voor de Europese landbouwsector. Economen zijn het er meestal over eens dat het vrijmaken wereldwijd en zeker in Europees verband van de dienstverlening een positief groei-effect zou sorteren. Maar ook tegen deze maatregel is er groot verzet.

* Het BBP/inwoner hangt in grote mate af van drie factoren: het demografisch profiel, de werkgelegenheidsgraad en de **arbeidsproductiviteit**. De productiviteit in België daalt relatief van 120,4 in 1995 (EU= 100) naar 118,5 (Eurostat) recentelijk. Toch behoren de Belgische werknemers nog steeds tot de meest productieve ter wereld en scoren zij hoger dan de Amerikanen en de Japanners, die evenwel per jaar veel langer werken. Wat men er niet bij vertelt, is dat de hoge productiviteit van de arbeid resulteert uit de zeer hoge kapitaalintensiteit van de productieprocessen, die eigenlijk arbeidsbesparend is en dus de tewerkstelling vermindert. Als de kapitaalinvesteringen afnemen, zal ook de arbeidsproductiviteit verminderen. De welvaartscreatie is in grote mate het gevolg van de hoge arbeidsproductiviteit, gecombineerd met een hoge kapitaalinput. In vergelijking met enkele Europese groeiregio's blijkt het productiviteitsvoordeel van Vlaanderen de jongste jaren evenwel af te nemen. De economische groei is in de EU al jaren 'jobloos'. In België is de hoge productiviteit verantwoordelijk voor een 'jobvernietigende groei'. Nochtans is de hoge productiviteit van de Belgische arbeid gedurende decennia de redplank gebleken die het mogelijk maakte, ondanks de handicaps, het onweer te trotseren en meer bepaald de lage werkgelegenheidsgraad op te vangen. Maar de Belgische productiviteit stijgt

vandaag veel minder sterk. De gemiddelde productiviteitsgroei bedraagt 1,5% per jaar, terwijl minstens een toename van 1,75% nodig is in België om, via groei, de kosten van de vergrijzing binnen de perken te houden (McKinsey).

Toetredende EU-landen van hun kant realiseren een productiviteit die nauwelijks 40% bereikt van de onze, wat voor een deel het voordeel van hun lage loonkosten uitwist.

* In vergelijking met andere Europese landen/regio's kent Vlaanderen een **ongunstig bevolkingsprofiel**. Slechts 65,5% van de Vlaamse bevolking bevindt zich op arbeidsleeftijd (15-64 jaar), tegenover 67% in de EU-15 in 2000. Dit heeft te maken met de lage geboortegraad, want behalve door vergrijzing wordt Vlaanderen ook geteisterd door ontgroening. De welvaart in Vlaanderen wordt eveneens negatief beïnvloed door de **lage werkgelegenheidsgraad**. De afhankelijkheidsgraad, of de verhouding tussen de niet-actieve en potentieel actieve bevolking, is in Vlaanderen minder gunstig in vergelijking met het Europese gemiddelde (1,26 in Vlaanderen tegenover 1,12 in EU). De oorzaak hiervan is de geringe arbeidsdeelname, zowel van de jongeren als van de ouderen. De werkzaamheidsgraad of werkgelegenheidsgraad in België in de leeftijdscategorie van 15 tot 65 jaar bedraagt nauwelijks 59,5% terwijl het Europese gemiddelde 64,2% bereikt. Een aantal Scandinavische landen bereikt zelfs nagenoeg 70%, wat beantwoordt aan de zogenaamde Lissabon-norm, nodig om van de EU de meest concurrentiële zone ter wereld te maken. De werkgelegenheidsgraad in Wallonië ligt nog lager en komt slechts aan 54,9%, overduidelijk als gevolg van de hoge werkloosheid die in Wallonië heerst (17,2% tegen 7,7% in Vlaanderen). In Brussel is de lage werkgelegenheidsgraad toe te schrijven aan het grote aantal allochtone werklozen (35%). Vlaanderen haalt daarentegen een werkgelegenheidsgraad van 63,4%, wat veel lager is dan de vereiste 70% maar toch ook niet dramatisch. In Wallonië is 47% van alle werklozen twee jaar en meer inactief. In Vlaanderen is dit slechts 22%. Dit verschil heeft niet in eerste instantie te maken met misbruiken en minder strenge controles in het zuiden van het land, maar wel met de beduidend lagere scholingsgraad van de Waalse arbeiders. Vlaanderen kampt van zijn kant met een aanzienlijk tekort aan werkzaamheid bij de oudere bevolking. De werkgelegenheidsgraad van 50-plussers

in Vlaanderen behoort tot de laagste in Europa (40,6% in Vlaanderen tegenover 51,7% in EU). In de categorie van 55 tot 65 jaar werken nog slechts 25% personen. Het gevolg hiervan is dat het Vlaamse aandeel in het totale aantal bruggepensioneerden 66,5% bedraagt, tegenover 29,1% in Wallonië.

De Hoge Raad voor de Werkgelegenheid heeft berekend dat een vertraging van de economische groei maar kan worden vermeden als de werkgelegenheidsgraad wordt opgetrokken tot 69%. Hiervan zijn we ver verwijderd.

*De **loopbaanduur** voor mannen is in België de laagste van alle EU-landen, namelijk 36,6 jaar. De gemiddelde loopbaan van een werknemer in de Europese lidstaten bedraagt 41,1 jaar. De loopbaanduur voor mannen bedraagt 43,5 in Nederland, 44,4 in het Verenigd Koninkrijk, 42,1 in Duitsland, 43,2 in Denemarken, 45 in Ierland, 44,3 in Portugal. Wel is het zo dat met name in Nederland de toetredingsleeftijd tot de arbeidsmarkt een aantal jaren lager ligt. In de categorie van 55 tot 65 jaar telt België 270.000 mannen en vrouwen die met vervroegd pensioen zijn gegaan of 15% van de leeftijdsgroep. Nog eens bijna 14% is met brugpensioen of werkloos. En 125.000 anderen zijn erkend als arbeidsinvaliden, dat is 6,7% van die leeftijdsgroep. Heel recent is het aantal invalide arbeidsonbekwamen toegenomen: in juli 2004 waren er al 200.000. Op 100 mensen op arbeidsleeftijd zijn er in België amper 60 aan de slag. Dat zijn er vier minder dan in de Europese Unie, als we het gemiddelde nemen. Als onze werkgelegenheidsgraad het gemiddelde Europese niveau zou halen, zouden we 300.000 mensen meer aan het werk hebben. De werkgelegenheidsgraad verbeterde in België met 2% de jongste vijf jaar, maar in Europa betrof de verbetering 4%, zodat onze relatieve achterstand nog groter wordt. De problemen concentreren zich vooral bij jongeren, lager geschoolden en ouderen. De lage werkzaamheid vormt een zware bedreiging voor onze welvaartsgroei. Tegen 2030 zal de totale Belgische bevolking met 600.000 mensen toenemen als gevolg van de verlenging van de levensduur, maar die op arbeidsleeftijd zal met 200.000 personen dalen. Het aantal gepensioneerden stijgt gestaag. Voor de zelfstandigen van 482.000 naar 496.000 en voor de werknemers van 1.480.000 naar 1.600.000. België telt dus nagenoeg 2 miljoen gepensioneerden. In 2003 bedroegen de pensioenuitkeringen 16,3 miljard euro, wat 2,1 miljard euro meer is dan in 1999, hetzij een stijging met 15,3%. Volgens de Rijksdienst voor de Pensioenen is nu al één op vijf van de 1,6

miljoen uitkeringsgerechtigden in het stelsel van de werknemers ouder dan 80 jaar. Ze zijn al met 354.000. Liefst 51.000 gepensioneerden zijn ouder dan 90 jaar. En er zijn zelfs 799 eeuwlingen. Allemaal goed nieuws, maar met dure gevolgen.

* Veel aandacht gaat naar **de vergrijzing**. Vooreerst dient opgemerkt dat dit fenomeen, dat weliswaar grote uitdagingen doet rijzen, eigenlijk het succes van het Europese model bewijst aangezien wetenschappelijke vooruitgang en stijgende welvaart het mogelijk hebben gemaakt de levensduur van de bevolking met gemiddeld 20 jaar te verlengen in nauwelijks 50 jaar. Het gaat om een verbluffend medisch, sociaal, maatschappelijk en menselijk succes. Het fenomeen is trouwens in volle opmars dankzij de vooruitgang van de medische wetenschap en de geneeskunde. Het is niet langer fictie dat de gemiddelde levensduur over de volgende 50 jaar zal oplopen van 90 tot 100 jaar. Maar tegelijkertijd leidt stijgende welvaart ook tot het verlagen van het geboortecijfer en de fertiliteitsvoet (1,5 in Vlaanderen). De substitutie-elasticiteit tussen een derde kind of een grootscherm-tv of een paradijselijke vakantie wordt groter in het voordeel van de twee laatst vermelde. De bevolkingsgroep jonger dan twintig jaar krimpt aanzienlijk. De vergrijzing van de bevolking aan de bovenkant van de bevolkingspiramide gaat aan haar onderkant gepaard met een verschijnsel van ontgroening. Dit heeft, bij ongewijzigd beleid, verreikende gevolgen. De belangrijkste is dat de sociale zekerheid onder druk komt te staan.

In de toekomst zullen steeds minder actieven (werkenden) via hun socialezekerheidsbijdragen kunnen instaan voor de inkomensondersteuning (onder meer pensioenen en werkloosheid) en kostendekking (kinderbijslagen en gezondheidsverzorging) van steeds meer niet-actieven. In de pensioenen wordt dit vanaf 2010 duidelijk voelbaar, wanneer de naoorlogse babyboomgeneratie de leeftijd van 65 jaar zal hebben bereikt. Er komt een opa-boom aan. In de ziekteverzekering is dit nu al het geval, door de toenemende levensduur, de snelle ontwikkeling van de medische technologie en de stijgende ziektekosten voor hoogbejaarden. Uit het jaarverslag van de Rijksdienst voor de Pensioenen blijkt dat in 2003 België 2,2 miljoen wettelijk gepensioneerden telde op 10 miljoen inwoners. In tien jaar is het aantal gepensioneerden met 134.000 personen gestegen, maar de grote gepensioneerde opa-boom wordt verwacht vanaf 2010.

De veroudering heeft ook een negatieve invloed op de productiviteit. Vandaag zijn er bijna evenveel 20 tot 39-jarigen als 40- tot 65-jarigen. Dit evolueert snel naar een situatie met een dominant overwicht van de oudere leeftijdsgroep. Ondernemingen met een hoog aandeel oudere werknemers scoren relatief minder goed op het vlak van productiviteit en innovatie. De verhouding tussen productiviteit en loonkosten is daarom ongunstig voor werknemers vanaf 55 jaar, die bovendien, gezien de verloningshiërarchie, aan de onderneming meer kosten dan jongere werknemers.

Toch moet beklemtoond dat de vergrijzing ook leidt tot nieuwe noden en tewerkstelling en dit als gevolg van de stijgende vraag naar zorgfuncties en diverse diensten, met een groot potentieel aan banen voor zowel hoger- als lagergekwalificeerden, maar die men al vandaag rekent bij de knelpuntberoepen, vaak wegens een gebrek aan belangstelling.

De meerkost die de vergrijzing vanaf 2010 gaat opleggen aan de gezondheidssector en de pensioenen wordt geraamd op ten minste 3,4% van het BBP (zie verslag van de Commissie voor de Vergrijzing). En dit kostenplaatje veronderstelt dat de opeenvolgende regeringen verder werk maken van de daling van de openbare schuld, ten einde de financiële lasten, die drukken op de begroting, te verminderen, zodat hogere pensioenlasten kunnen worden gefinancierd. Ook moet het aantal werkenden binnen de actieve bevolking van 15 tot 65 jaar aanzienlijk worden verhoogd, want die moeten belastingen en sociale zekerheid betalen voor het toenemend aantal passieven. De uitgaven voor de gezondheidssector zouden volgens de regering met 4,5% per jaar mogen stijgen, maar de meeste experts vinden dit groeiritme te hoog en onbetaalbaar. De vermeerdering van het aantal actieven kan natuurlijk op lange termijn door een gerichte nataliteitspolitiek worden bevorderd. Maar dit is een politiek die maar resultaten sorteert na verloop van tijd – 20 à 30 jaar – en zoveel tijd blijft er niet over. Vandaar dat wordt gepleit voor een beleid van selectieve officiële immigratie, een optie die in Vlaanderen, gegeven de groeiende xenofobie en de problemen van integratie, in grote mate taboe is verklaard.

* Het **concurrentievermogen** van België is volgens het World Economic Forum verder achteruitgegaan. In 2000 stonden we op de 16^e plaats, in 2001 op de 19^e plaats, en in november 2003 op de 27^e plaats. Er werden in 2003 evenwel nieuwe parameters gebruikt. Daardoor zijn de cijfers niet volledig vergelijkbaar. Volgens de nieuwe reeks stonden we vorig jaar op de 21^e en nu op de 27^e plaats. Drie jaar geleden zaten we in de buurt van Nederland en Duitsland. Nu moeten we Spanje, Portugal, Estland en Malta laten voorgaan. Finland was in 2003 de meest concurrentiële economie ter wereld, gevolgd door de Verenigde Staten van Amerika op de tweede plaats, en vervolgens Zweden, Denemarken, Taiwan, Singapore, Zwitserland, IJsland, Noorwegen en Australië op de tiende plaats. Nederland prijkt op de twaalfde plaats. Volgens de criteria van het Wereld Economisch Forum hebben de sterkte en de samenhang van het beleid dat regeringen voeren, een belangrijke impact op de plaats van een land in de rangschikking. De concurrentiekracht van de Belgische bedrijven – een heel ander concept dan de concurrentiekracht van een land of een gewest – is echter beter dan die van België en Vlaanderen en steekt gunstiger af met een vijftiende plaats. Weliswaar stonden de Belgische bedrijven het jaar voordien op de dertiende plaats. De rangschikking van de concurrentiekracht van het bedrijfsleven houdt onder meer rekening met de productiviteit. In de landenindex daarentegen gaat de aandacht vooral naar de macro-economische omgeving, de kwaliteit van de instellingen, de technologie en de infrastructuur. De index geeft een beeld van het potentieel van een land om duurzame economische groei op de middenlange en lange termijn te realiseren.

* **De loonkosten** per uur zijn in 2001 met 3,4% gestegen, in 2002 met 4,7% en in 2003 met 2,1%. In de drie buurlanden is dat respectievelijk 3,8%, 3,2% en 2,8% (cijfers NBB). Vooral Nederland en in minder mate Frankrijk hebben te kampen met forse stijgingen van de loonkosten per uur. In Nederland gaan de loonkosten al vier jaar op rij met telkens ongeveer 5% omhoog. De loonkosten per eenheid product in België zijn in 2001 en in 2002 fors toegenomen, namelijk +4,8% en +2,9%. In 2003 is er een status-quo (cijfers NBB). Dat betekent dat onze concurrentiepositie in 2001 en 2002 rake klappen kreeg. In 2003 was er geen verdere achteruitgang, maar ook geen verbetering of herstel. Uit een recente studie van de VKW-denktank blijkt dat de wettelijke loonnorm, in België toegepast,

tekortschiet. De loonnorm stelt dat de loonontwikkeling in ons land niet mag uitstijgen boven die bij onze drie belangrijkste handelspartners, Duitsland, Frankrijk en Nederland. Uitgaande van de loonkost per werknemer en van de loonkost per eenheid product, komen de VKW-onderzoekers tot de conclusie dat het Belgische loonkostgemiddelde sneller is gestegen dan bij de buurlanden. Van 1996 tot 2003 steeg onze loonhandicap tot 4%, slechts gedeeltelijk (+2,8%) goedge maakt door een stijging van de arbeidsproductiviteit. Maar als men vertrekt van 1990 klimt onze reële loonkostenhandicap tot 8%, wat betekent dat de arbeidskosten van de bedrijven zouden moeten worden verlaagd, in totaal met 7 tot 8 miljard euro, om opnieuw het peil van 1990. Behalve met hoge arbeidskosten heeft België ook te kampen met **hoge energiekosten** voor de nijverheid, een **streng ruimtelijke ordening** en **milieureglementering** in Vlaanderen en een **log administratief** apparaat, wat niet van aard is om investeerders aan te trekken.

In een wereld van heftige concurrentie neemt bovendien het risico toe en wordt het risicodragend kapitaal schaarser en duurder.

* Nergens in Europa zijn de **fiscale en parafiscale heffingen** op lage en gemiddelde lonen zo hoog als in België. Voor de hoge lonen is de situatie niet beter; we komen immers op de tweede plaats (verslag NBB) in de wereld. Vooral de loonwage is het *Guinness Book* waard. In veel bedrijven zal een werknemer die netto 1000 euro verdient aan zijn bedrijf 3000 euro hebben gekost. De lastendruk op arbeid, vooral de fiscale en parafiscale heffingen, is in België een van de hoogste ter wereld en bereikt volgens de Hoge Raad voor de werkgelegenheid in België 45% van het BBP, tegenover 37% als Europees gemiddelde. Indien de belastingdruk in België zou beantwoorden aan het Europees gemiddelde, zou hij 8% lager komen te liggen, wat overeenkomt met een belastingverlaging van 20 miljard euro of 800 miljard Belgische frank. Alleen in Zweden en Finland is die lastendruk nog hoger, maar die landen slagen erin een veel groter percentage van hun bevolking aan het werk te houden, namelijk ongeveer 70%, terwijl dit voor België slechts 59% bedraagt (62,4 voor Vlaanderen). De lastendruk op de arbeid ligt in landen als Spanje, Ierland en het Verenigd Koninkrijk 30% lager dan in België. Maar ook in Duitsland en Nederland vallen de lasten lager uit.

De vergrijzingskosten en de ontgroening, die leidt tot een daling van de actieve bevolking, kunnen de loonwage alleen maar opdrijven, zodat men zich in 2030 mag verwachten aan een arbeidskost van 4000 euro voor een netto-inkomen van 1000 euro, tenzij de werknemer bereid zou zijn met slechts 750 euro naar huis te gaan (berekeningen Voka).

De totale ontvangsten van de overheid zijn in 2003 opgelopen tot een recordhoogte van 51,6% van het BBP. Dat is bijna twee procentpunten hoger dan in 1999. Die stijging is te danken aan eenmalige niet-fiscale ontvangsten. De fiscale en parafiscale ontvangsten zijn in 2003 gedaald tot 45,1% van het BBP, na in 2002 een recordhoogte van 45,7% te hebben bereikt. Maar de sinds lang aangekondigde belastingverlaging wordt, wat haar uitvoering betreft, uitgesteld. De verlaging van de fiscale voeten van de vennootschapsbelasting werd gecompenseerd en in sommige gevallen overgecompenseerd door het verhogen van de belastbare basis, als gevolg van het verminderen van de toegelaten aftrekken en het sleutelen aan het gunstige statuut van de definitief belaste inkomsten (holdings).

* De daling van de staatsschuld is van kapitaal belang voor België. Hierdoor moeten immers middelen vrijkomen, dankzij het dalen van de rentelasten op de schuld, om in de toekomst de kosten van de vergrijzing op te vangen. De staatsschuld zou in 2004 volgens de algemene toelichting bij de begroting 2004 moeten dalen tot 97,6% van het BBP. Daarmee worden de doelstellingen van eerdere stabiliteitsprogramma's niet gehaald. De versie 2002-2005 schreef een schuldgraad van 93% voor. Het primair saldo (= het saldo van de ontvangsten en de uitgaven van de overheid zonder rekening te houden met de rentelasten) zal in 2004 dalen tot +5,1% van het BBP, tegenover +5,8% in 2003 en +6,1 % in 2002 (cijfers NBB + begroting 2004). Het primair saldo is een indicator van de inspanning van de overheid om de overheidsfinanciën te saneren. Men kan dus stellen dat de saneringsinspanning en de budgettaire discipline van de Belgische overheid afneemt. In de ons omringende landen (Frankrijk, Duitsland, Nederland) is de budgettaire situatie evenwel veel slechter. Voor sommige landen echter is een tekort minder erg dan voor andere omdat hun uitstaande overheidsschuld kleiner is en zij nog beschikken over reserves in hun pensioenfondsen (Nederland).

In de ons omringende landen ligt de openbare schuld in % BBP een stuk lager dan bij ons (60% tegenover 100% van het BBP bij ons). Het spreekt vanzelf dat de relatieve verslechtering van de Belgische situatie ook negatieve effecten heeft voor Vlaanderen.

Vooraf blijkt uit het bovenstaande dat de beleidsruimte, budgettair afgemeten, om een drastisch moderniseringsbeleid te voeren, heel klein is. Het herwinnen van een innoverende dynamiek, waardoor de groei opnieuw boven 3% kan uitstijgen, kan een oplossing bieden omdat daardoor meer budgettaire middelen ontstaan. Maar hierbij rijst een akelige vicieuze cirkel, in de mate dat meer groei de modernisering van ons economisch potentieel *vooronderstelt*.

* Andere pijnpunten worden voelbaar zodra de vinger wordt gelegd op wat zich meer onderhuids afspeelt: de toenemende internationale competitiviteit en derhalve de steeds **groter wordende concurrentiegevoeligheid** van de Vlaamse economie. De traditionele industrie komt hierbij in de eerste lijn te liggen. Een angstaanjagend voorbeeld hiervan heeft te maken met de Belgische textielnijverheid, die met grote ongerustheid constateert dat eertlang de resterende invoerbepalingen, namelijk de quota op textiel en kleding in Europa, worden afgeschaft en dit nadat gedurende 40 jaar de textielhandel met vooral de nieuwe industrielanden relatief streng was gereguleerd. China wordt de grote boeman die, na India, steeds meer oprukt in de wereldwijde textielmarkt. In Europa hebben de Chinese producenten 30% van de markt ingepalmd, terwijl datzelfde China afgelopen jaar prijsverlagingen heeft doorgevoerd tot 75%. Als de quota helemaal verdwijnen, zouden wereldwijd miljoenen banen bedreigd zijn. Ook Amerika wordt overspoeld met Chinese textielproducten. Van alle weefgetouwen die in 2002 werden verkocht, ging 70% naar Chinese bedrijven. In de subsector van de synthetische stoffen heeft China de jongste tien jaar zijn aandeel in de West-Europese invoer opgevoerd van 1% tot 50%.

Het geval van de textielsector is illustratief voor een meer algemene tendens die in Europa tot uiting komt, namelijk desindustrialisatie, delocalisatie en daar waar het kan outsourcing. Een van de kwellende vragen die steeds meer worden gesteld, is of de ontwikkeling van toekomstgerichte sectoren zoals robotica,

informatie- en communicatietechnologie (ICT), nanotechnologie, biogenetica, slimme producten, computertechnologie... voor de westerse economieën een voldoende tegengewicht vormt voor het verlies aan groeipotentieel in de meer traditionele sectoren. En of die activiteiten, nochtans behorend tot de 'new economics', op hun beurt ook niet aangetast worden door de concurrentie van goedkopere landen die erin slagen kwalitatief hoogstaande prestaties te leveren, zodat veel Europese bedrijven steeds meer diensten uitbesteden aan deze goedkope landen.

* Bij het uitdokteren van een therapie voor de Vlaamse samenleving tijdens de volgende jaren en wellicht decennia, dienen in eerste instantie de pijnpunten zorgvuldig te worden geïdentificeerd. Zij zijn talrijk en een aantal onder hen – zoals het feit dat te weinig Vlamingen in de kenniseconomie zijn ingeschakeld – worden verder in dit verhaal te berde gebracht. Meer algemeen kan worden genoteerd dat Vlaanderen zijn **productiepotentieel te weinig benut**, wat betreft arbeid, kapitaal, infrastructuur maar ook op het gebied van kennis, informatie, communicatie, onderzoek en ontwikkeling en innovatie. Economen werken wel eens met wat zij de 'productiemogelijkheidengrens' noemen of de maximale benuttingsgrens van de productiefactoren. Volgens de berekeningen van Prof. L. Sleuwaegen (KU Leuven) ligt Vlaanderen 29% onder deze grens, wat wijst op een niet onaanzienlijke verkwisting van mogelijkheden.

Maar de handicaps mogen niet doen vergeten dat ook heel wat **sterke punten** in het licht moeten worden gesteld en dat de sterkte van het Vlaams gestel een succesrijke behandeling aanzienlijk kan vergemakkelijken. Toch is zelfgenoegzaamheid totaal uit den boze en op termijn dodelijk in een steeds meer concurrentiële omgeving. Tegenover de top-regio's in Europa verliest Vlaanderen terrein. De slagzin '*wat we zelf doen, doen we beter*', kan ook averechtse effecten sorteren. Bij dit alles dient in zeer grote mate de aandacht te gaan naar de economische draagkracht van de Vlaamse Gemeenschap, omdat het nu eenmaal zo is dat de welvaart wordt gegenereerd door de toegevoegde waarde, die in een kleine gemeenschap als de onze steeds meer tot stand wordt gebracht in een Europese en internationale context. Ons binnenland is steeds meer het buitenland.

Troeven liggen uiteraard in de uitzonderlijke ligging van Vlaanderen bij de monding van de grote rivieren en derhalve in het grootste havengebied van de wereld. Brussel, hoofdstad van Europa en tweede belangrijkste politieke en diplomatieke hoofdstad van de wereld, is ook voor Vlaanderen van kolossaal belang. Er zijn de traditionele kwaliteiten van de Vlamingen wat betreft werklust, vorming en opleiding, sociale cohesie, meertaligheid. Maar we denken vlug dat deze 'deugden' definitief verworven zijn en dat onze concurrenten niet op hun beurt proberen tot de besten te gaan behoren. Vlaanderen kan zich vooralsnog verheugen in de aanwezigheid van talrijke multinationale ondernemingen, al worden die in de kringen van de andersglobalisten beschouwd als de wereldlijke belichaming van de baarlijke duivel, hoewel de multinationals goed zijn voor één derde van de tewerkstelling en zeer aanzienlijke bijdragen aan het wetenschappelijk onderzoek en zijn toepassingen.

Belgische beleids mensen houden terecht pleidooien met het oog op het activeren van de beroepsbevolking. Het idee van een 'actieve welvaartsstaat' is aantrekkelijk. Het wijst erop dat de gigantische bedragen die aan de sociale zekerheid worden besteed ook kunnen worden gebruikt om de arbeidsmarkt beter te laten functioneren, de arbeidsmotivering te verbeteren, de beroepsopleiding bij te sturen, de werkloosheidsvallen weg te werken. Evenwel blijkt tot op heden dat de actieve welvaartsstaat vooral een droombeeld is gebleven. Momenteel hebben België en Vlaanderen veeleer af te rekenen met een 'passieve welvaartsstaat'. Toch is niets hopeloos. De Hoge Raad voor de Werkgelegenheid verwijst naar het voorbeeld van Denemarken. Dit land koppelt een relatief genereus systeem van werkloosheidsuitkeringen aan een actief arbeidsmarktbeleid en de verplichting voor werkzoekenden om deel te nemen aan opleidingsprogramma's. Er zijn in Vlaanderen nog steeds vacatures op de arbeidsmarkt en bovendien is er ook een groot jobaanbod in de zorg- en dienstensector. Arbeidsflexibiliteit, voortgezette opleiding en heroriëntatie van het onderwijs staan hoog op de agenda.

Kortom, een lange waslijst van wat nodig blijkt, is aan de orde en is voorwerp van debat, evenwel tot op heden zonder veel concrete beslissingen. Inspraak en tegenspraak tieren welig; uitspraak blijft uit. Intussen worden de pijnpunten blootgelegd, gewassen en verbonden maar nauwelijks behandeld en niet genezen.

Immigratie: probleem en/of oplossing

De immigratie is een uitdaging, soms een bedreiging maar ook onder bepaalde voorwaarden een oplossing voor het aankomende krimpen van de autochtone actieve bevolking. De maatschappelijke onvrede in onze huidige samenleving heeft niet zelden te maken met echte of vermeende immigratiestromen en de niet zelden demagogische exploitatie van dit verschijnsel door sommige politici. In 2003 telt België 10,35 miljoen inwoners, van wie 9,50 miljoen Belgen. Vlaanderen telt afgerond 6 miljoen inwoners, Wallonië 3,4 miljoen en Brussel-hoofdstad 992.000. Het aantal vreemdelingen bedraagt 850.000 of 8,6%. Vlaanderen onthaalt 281.000 vreemdelingen, Wallonië 309.000 en Brussel 260.000. Vooral Brussel (26,2%) en ook Wallonië (9,2%) hebben in absolute cijfers, maar ook relatief veel meer vreemdelingen op hun grondgebied dan Vlaanderen (4,7%). Het aandeel vreemdelingen in het Vlaamse Gewest is betrekkelijk stabiel, met waarden onder de 5%, wat neerkomt op het EU-gemiddelde. De jongste jaren daalt het aandeel vreemdelingen in de Belgische bevolking lichtjes, als gevolg van de versoepelde naturalisatiewetgeving (de snel-Belg-wet). Van de 4,7% vreemdelingen in Vlaanderen is meer dan de helft afkomstig uit andere EU-landen. De allochtonen van Arabische of moslimoorsprong (Marokkanen en Turken) vormen in Vlaanderen nauwelijks 2%. Dat de xenofobe reacties in Vlaanderen groter zijn dan in Brussel en Wallonië, zoals blijkt uit onderzoek en verkiezingsuitslagen, is paradoxaal en heeft wellicht te maken met het feit dat immigratie in Vlaanderen een recenter verschijnsel is dan elders in het land. Historische factoren verklaren bovendien waarom Vlaanderen vrij snel reageert op en ageert tegen 'volksvreemde' bevolkingsgroepen.

Wel is het zo dat de snel-Belg-wet elk jaar ongeveer 50.000 nieuwe Belgen tot stand brengt. Ook is er clandestiene inwijking, groter in Vlaanderen dan in Wallonië maar kleiner dan in Brussel, waarover evenwel uiteraard geen cijfers bekend zijn. Daarbij komt dat de problemen van de multiculturele samenleving zich voordoen in de concentratiewijken in de grote Vlaamse steden. Die worden verergerd door de tewerkstellingsproblemen. Inderdaad niet-Belgen hebben in Vlaanderen veel minder vaak een baan dan Belgen. De werkloosheidsgraad van EU-inwoners (niet-Belgen) en niet-EU-inwoners in Vlaanderen ligt veel hoger dan die van personen met een Belgische nationaliteit (respectievelijk 8,4% en 25,3% tegenover 5,5%

voor de Vlamingen in 2002). In de buurlanden en gemiddeld voor de EU is deze kloof veel kleiner. De werkzaamheidsgraad van de niet-EU-bevolking in België bedraagt in 2002 37,5%. Dit is veel ongunstiger dan het gemiddelde voor de totale beroepsbevolking in Vlaanderen (63,5%). De werkende niet-EU-bevolking is bovendien veelal tewerkgesteld in een precair statuut als seizoenarbeider, uitzendkracht of in een deeltijdse baan. Ook Belgen van niet-Europese afkomst hebben het moeilijk op de arbeidsmarkt. Zoals voor de niet-Belgen is dit een gevolg van het feit dat deze personen vaak laaggeschoold zijn en voorwerp zijn van directe en indirecte discriminaties op de arbeidsmarkt.

De impact van migratie uit nieuwe EU-landen zal naar verwachting beperkt blijven.

In mei 2004 traden 10 nieuwe lidstaten toe tot de EU. Voor deze nieuwe lidstaten, met uitzondering van Malta en Cyprus, zou er in de meeste van de huidige lidstaten (behalve Duitsland en Oostenrijk, die een vrijwaringclausule konden inbouwen) wel vrij verkeer van goederen en diensten zijn, maar kan er voor het vrij verkeer van werknemers een overgangperiode in acht worden genomen. België zou een overgangperiode van 2 jaar invoeren (tot mei 2006). Na een evaluatie zou de overgangperiode met 3 jaar verlengd kunnen worden (tot mei 2009). Bij een ernstige verstoring van de arbeidsmarkt kan deze periode nogmaals met 2 jaar verlengd worden (tot mei 2011). Niettemin kunnen tijdens de fase van convergentie van de economieën van de nieuwe lidstaten gevolgen verwacht worden voor bepaalde segmenten van de arbeidsmarkt, zoals voor de lager geschoolden in de industrie of dienstverlening, aangetrokken door de grote loonverschillen. Daarnaast zullen nieuwe EU-ambtenaren, lobby personeel en familieleden zich in Vlaanderen vestigen.

Dit alles belet niet dat steeds meer stemmen opgaan om af te stappen van het huidige vrij onsamenhangende asiel- en immigratiebeleid. In de meeste EU-landen wordt zero-immigratie toegepast. Asielzoekers worden heel selectief 'gescreend' en slechts druppelsgewijs in de meeste EU-landen binnengelaten (in België geen 10% van de aanvragers). Het gevolg van dit beleid, sterk beïnvloed door de anti-vreemdelingenhouding van een groot deel van de bevolking, heeft voor gevolg dat vooral in een land als België allerlei nadelen worden opgeteld. Veel vreemdelingen zijn clandestien, proberen werk te vinden in de zwarte economie,

betalen belastingen noch sociale bijdragen, dragen bij aan de ontwrichting of de verstoring van bepaalde segmenten van de arbeidsmarkt en leven in erbarmelijke omstandigheden, waardoor zij makkelijk in marginale maatschappelijke kringen verzeilen.

De dreigende instorting van de autochtone actieve bevolking in België moet leiden tot een ombuiging van het zero-immigratiebeleid naar een beleid van selectieve immigratie, waarbij personen worden aangetrokken die op productieve wijze in de economie kunnen worden ingezet en derhalve ook bijdragen aan het nationaal inkomen en de betaling van belastingen en sociale bijdragen. Zero-immigratie moet worden vervangen door *'smart immigration'*. De Europese Commissie publiceerde in juli 2004 een belangrijk rapport over de immigratieproblematiek. Dit document is één lang gerekte kreet voor een coherent immigratie- en integratiebeleid. Volgens de Commissie vereist de toenemende vergrijzing en de neergang van de autochtone actieve bevolking een verdere toename van de immigratie. De jongste vijf jaar waren de immigranten goed voor 22% van de groei van de werkgelegenheid. Vooral de vraag naar hooggeschoolde buitenlanders steeg spectaculair. 60% van de bijgekomen banen valt in deze categorie. Maar ook minder geschoolde buitenlanders zijn in bepaalde sectoren zeer in trek.

Wil men de actieve bevolking constant houden – dit is minder ambitieus dan het constant houden van het percentage van de actieve bevolking – moet men in het Europa van de vijftien nu al netto 400.000 migranten per jaar binnenlaten; vanaf 2010 1.500.000, vanaf 2020 2.400.000 per jaar. Deze extrapolaties volgen uit de bijzonder belangwekkende studies van VUB-professor R. Lesthaeghe, die zelf verwijst naar VN-verslagen. Het is fout te rekenen op de aanbreng van de nieuwe lidstaten uit Oost-Europa, want die worstelen eveneens met een zeer sterke demografische terugval, onder meer in Polen.

Wat Nederland en België betreft, betekent dit dat elk jaar 45 à 70.000 migranten op selectieve basis moeten worden toegelaten, die kunnen worden ingeschakeld in de officiële beroepsbevolking en sociale bijdragen en belastingen betalen ter vervanging van de vreemdelingen die clandestien in het land verblijven en de arbeidsmarkt verstoren.

De uitbreiding van de EU: kans en/of bedreiging

De uitbreiding van de Europese Unie met zomaar even tien nieuwe lidstaten en het perspectief dat er nog uitbreidingen zullen volgen (de landen van de Balkan, Roemenië, Bulgarije, Turkije) verontrust veel mensen en vervult hen met argwaan. Zij vrezen dat de uitbreiding veel belastinggeld gaat opeisen, onze landen gaat overspoelen met talrijke migranten, vaak van verdacht allooi, en onze bedrijven ertoe gaat aanzetten te delokaliseren naar goedkopere oorden.

Voor een keer is het banaal noch triviaal te stellen dat de uitbreiding van de Europese Unie op 1 mei 2004 met tien nieuwe lidstaten een wezenlijk historische gebeurtenis is. Bovendien is de uitbreiding er een mooi voorbeeld van dat politiek leiderschap belangrijke beslissingen kan doordrukken, ook als de bevolking zeer sceptisch is. In een democratie zijn de politici uiteraard verondersteld zich bij de kiezers ex post te verantwoorden over het door hen gevoerde beleid. Had men de uitbreiding onderworpen aan referenda, dan zouden heel wat landen de uitbreiding hebben verworpen. De uitbreiding bezegelt, na de val van de Berlijnse Muur, na de Duitse hereniging, na de implosie van het communisme en de explosie van de Sovjet-Unie, het definitieve einde van de XXste eeuw. Deze meest smartelijke en bloedige eeuw aller eeuwen uit onze Europese geschiedenis wordt thans tussen haakjes geplaatst, in de hoop overigens dat er ook lessen uit worden getrokken. Een belangrijk besluit luidt dat in de geschiedenis van de mensheid, die vaak tragisch verloopt, het onhaalbare niet zelden dient verwezenlijkt, wat voor politici vaak een bijzonder zware en ondankbare opdracht is. De bijna-onmogelijkheid, vandaag noodzakelijk geworden, is de éénmaking van een Europa waarvan de landen zich onderling gedurende bijna tweeduizend jaren bijna onafgebroken hebben bestreden in moordende conflicten. De éénmaking van het grote Europa vestigt de Pax Europea op een structurele wijze. Dit is een historische omwenteling en de huidige jeugd beseft niet wat het betekent te leven in een Europese Unie die immuun is geworden voor onderlinge gewapende conflicten.

Dat ook Vlaanderen willens nillens in het grote Europa van voorlopig 25 lidstaten en meer dan 300 regio's wordt geïntegreerd, biedt naast uitdagingen eveneens

enorme kansen, waarvan de huidige generatie van eurosceptici niet steeds overtuigd is.

Toch mogen de moeilijkheden en obstakels voor de uitbreiding – de zesde maar niet de laatste in de geschiedenis van de Europese integratie – niet worden onderschat. En hier rijst andermaal de spanning tussen wat noodzakelijk en wat onmogelijk is. Voor de tien nieuwe lidstaten is de opname in het grote Europa politiek zeer noodzakelijk maar economisch bijna onmogelijk, althans wanneer men het dossier cijfermatig analyseert. Dit zal nog meer het geval zijn voor Bulgarije en Roemenië en de landen van de Balkan (behalve Kroatië), die in de eerstvolgende uitbreidingsgolf worden opgenomen. De productiviteit is in de meeste nieuwe lidstaten zeer laag; in veel landen is een verouderde landbouweconomie nog dominerend, de privatisering van verouderde staatsbedrijven is niet voltooid of vrij inefficiënt aangepakt en de bevolking staat vrij sceptisch tegenover de weldaden van de liberale markteconomie. Die laatste ontgoocheling heeft te maken met het feit dat er in die landen niet te veel maar wel degelijk te weinig markteconomie is toegepast. Gevolg van dit alles is dat bij opeenvolgende parlementaire verkiezingen de zogenaamde neocommunisten opnieuw scoren en de dienst uitmaken. Voor zover het gaat om overtuigde bekeerlingen is dat op zich niet zo erg. Want de ervaring leert dat deze mensen vaak meer toegewijde verdedigers zijn van de Europese markteconomische spelregels dan de sceptische anticommunisten uit het verleden. In elk geval moet worden getipt op de dynamiek van de integratie. Dat dit geen waanbeeld is moge blijken uit de spectaculaire successen, geboekt door een aantal landen dat in het verleden is toegetreden tot de Europese Unie, zoals onder meer Griekenland, Ierland, Spanje en Portugal. De politici in het Westen – ook de Vlaamse – moeten de publieke opinie veel krachtiger overtuigen van de zeer positieve aspecten van de uitbreiding. De onverschilligheid, soms ontaardend in vijandschap tegenover Europa, is nogmaals gebleken bij de jongste verkiezingen voor het Europees Parlement. Wat het vreemdelingenverkeer betreft, moet worden uitgelegd dat het openen van de grenzen niet onmiddellijk zal plaatsvinden, maar afhankelijk is gemaakt van de toepassing van een hele reeks voorwaarden, waaronder ook een gemeenschappelijke strijd tegen grensoverschrijdende misdaadbenden. Ook zullen de oude lidstaten een aanzienlijke financiële inspanning

moeten leveren om de economische reconversie in de nieuwe lidstaten mogelijk te maken. Naar de burgers omgerekend, beperkt zich de financiële bijdrage tot de prijs van twee pakjes sigaretten per jaar. Vanaf 2007 is momenteel echter geen enkele financiering voorzien. Ongetwijfeld wordt de discussie hierover het meest kwellende en complexe dossier, dat waarschijnlijk de debatten over de aanvaarding van de Europese grondwet in de schaduw dreigt te stellen. Nu al stellen een aantal landen dat de Europese begrotingsuitgaven in geen geval hoger mogen uitvallen dan 1% van het BBP van de Europese Unie. Alle experts zeggen echter dat dit veel te laag is en onverenigbaar zou zijn met het uitvoeren van de afgesproken programma's.

In de Belgische en Vlaamse openbare opinie, zoals vaak elders in Europa, wordt de uitbreiding van de Europese Unie niet gezien als het ontstaan van een uitgebreide en eengemaakte markt, maar als de toevoeging van een uitwijkplek, die heel wat Vlaamse en Belgische bedrijven zal aantrekken via delokalisatie en outsourcing. Het is evident dat de aan de gang zijnde geo-economische permanente revolutie en de waterval van steeds nieuwe wetenschappelijke en technologische doorbraken, de grenzen afbreekt en een wereldmarkt creëert. Op deze markt speelt het beginsel van de comparatieve kosten, dat sinds de tijd van David Ricardo geacht wordt de internationale handel te bepalen, een steeds belangrijker rol. De kostenhandicap van Europa – hoewel die moet worden genuanceerd in het licht van onze veel hogere productiviteit – zal ook tijdens de volgende jaren meer delokalisaties en outsourcings in de hand werken. De meest dwaze houding die men kan aannemen, is een defensieve, die erin bestaat delokalisatie maximaal af te remmen en een protectionistisch economisch beleid te gaan voeren. Dit beleid werd gedurende 40 jaar gevoerd in de communistische landen en na de val van de muur van Berlijn is gebleken welk een puinhoop dit economisch systeem had aangericht.

De competitiviteitsgevoeligheid van de Europese bedrijven is weliswaar groter geworden sinds de invoering van de euro – wat tot op zekere hoogte ook de bedoeling was – en de afschaffing van de nationale munten. Prijsvergelijkingen worden gemakkelijker binnen de eurozone en het zijn deze landen die nog steeds veruit onze grootste klanten maar ook onze belangrijkste concurrenten zijn. Een

studie wijst uit dat de prijsverschillen voor duurzame gebruiksgoederen, zoals onder meer auto's en computers, afnemen. Ooit zullen de prijzen nagenoeg dezelfde zijn van Stockholm tot Nicosia of Boekarest. Dit is trouwens de bedoeling van een eengemaakte interne markt. En dan zal de concurrentie gevoerd worden met de middelen van de *non price competition*, zoals kwaliteit, innovatie, service. De vraag is evenwel wat er zal gebeuren met de rentabiliteit van de Belgische bedrijven als blijkt dat hun prijzen meestal boven het Europese gemiddelde liggen, wat tot prijsconcessies aanleiding zal geven.

Een ander gevolg van de werking van de Europese Monetaire Unie is dat de nationale lidstaten een belangrijk beleidsinstrument uit de hand hebben gegeven, namelijk het wisselkoersbeleid. In het verleden konden landen, althans tijdelijk, hun concurrentiehandicap wegwerken door een devaluatie (België in 1982) van hun munt of het neerwaarts laten vloten van hun wisselkoers. Maar dit is vandaag niet meer mogelijk. Deze flexibiliteitsgraad is verdwenen zodat de economische aanpassingen aan gewijzigde marktomstandigheden bij competitiviteitsverlies, zich vooral toespitsen op het verminderen van de economische activiteit en van de productie, het drukken van de arbeidskosten en dus ook van de lonen, op het sluiten van bedrijfsafdelingen en ondernemingen en, in een extreme hypothese, op faillissementen. Tijdens al die fasen is het in eerst instantie de tewerkstelling die het gelag betaalt.

Delokalisaties

Delokalisaties zijn vaak het minste kwaad en een *second best*-oplossing. Hierdoor kan de rentabiliteit van het moederbedrijf in België worden instandgehouden, zoniet verbeterd, zodat innovatieve investeringen kunnen worden doorgevoerd. Ook moet rekening worden gehouden met het feit dat de goedkopere landen, die momenteel genieten van delokalisaties, zoals de landen van Centraal- en Oost-Europa, ook onderhevig zijn aan economische dynamiek. Hun lonen en prijzen zullen stijgen naarmate ook de levensstandaard stijgt. De nieuwe lidstaten van de EU hebben bovendien in hun respectieve toetredingsverdragen allerlei bepalingen aanvaard die hen ertoe verplichten aan hun arbeiders dezelfde sociale rechten toe te kennen als in de oudere lidstaten. Sociale dumping in deze landen is derhalve in principe uitgesloten, wat eveneens zal leiden tot het optrekken van de arbeidskost bij hen. De sociale wetgeving is in de EU afdwingbaar door het Europees Gerechtshof. De waarheid is dat nu al delokalisaties bezig zijn vanuit de landen van Centraal- en Oost-Europa naar niet EU-landen, zoals Oekraïne, die blijkbaar (voorlopig) goedkoper zijn. Vandaar het aandringen van Polen opdat dit land ook lid zou kunnen worden van de EU. De nieuwe industriestaten hebben allemaal af te rekenen met perioden van inflatie, zoals dit momenteel in China het geval is. En aangezien veel van deze landen gekenmerkt worden door lage arbeidsproductiviteit en door een inefficiënte administratie en een willekeurige wetgeving, zullen deze handicaps bij stijging van de loonkosten snel doorwegen. Er bestaat zoiets als de *'wet van de opwaartse nivellering van de productiekosten'* in een goed werkende internationale markteconomie, waardoor competitiviteitsvoordelen precies dankzij de concurrentie worden uitgevlakt. Zuid-Korea is hiervan een spectaculair voorbeeld tijdens de afgelopen decennia. Maar ook binnen Vlaanderen is de vrij snelle ontwikkeling van bijvoorbeeld de provincie Limburg, waar 30 jaar geleden de lonen duidelijk lager lagen dan in de rest van Vlaanderen, een mooi voorbeeld van opwaartse nivellering van de lonen en inkomens en uiteindelijk van de levensstandaard. Zeer nuttig is een historische verwijzing naar de verhouding tussen Europa en de opkomende Verenigde Staten van Amerika in de XIX^{de} eeuw, toen niet zonder reden de *'nieuwe wereld'* genoemd. Als men er de literatuur uit die tijd op naleest, constateert men eveneens paniekerige reacties – zoals vandaag

– en de vrees voor massale delokalisaties en desinvesteringen uit Europa ten voordele van de meer aantrekkelijke, goedkopere, minder gereguleerde Amerikaanse markten. Deze vrees werd niet bewaarheid. Beide continenten, het Europese en het Amerikaanse, hebben zich in de tweede helft van de XIXde en vooral tijdens de XXste eeuw aan elkaar opgetrokken, omwille van het ontstaan en ontwikkelen van grote complementariteiten. Alleen heeft Europa zwaar betaald voor de twee wereldoorlogen, die hoofdzakelijk op zijn grondgebied werden gevoerd en die mede dankzij de Amerikanen voor de Europese democratieën in hun voordeel werden beslecht.

Als in de nieuwe industrielanden de inkomens toenemen, zal ook hun **importneiging** stijgen, wat landen van het oude Europa, inclusief Vlaanderen en België, ten goede zal komen dankzij een verhoogde exportmogelijkheid. Tenminste, als wij die kansen aangrijpen. Momenteel vertoont onze handelsbalans met de nieuwe lidstaten een aanzienlijk handelsoverschot, wat bewijst dat de Belgische producten het goed blijven doen, niet omdat ze goedkoop, wel omdat ze kwalitatief hoogstaand zijn.

De moraal van het verhaal vereist dat we best even terugdenken aan de toestand in Vlaanderen 30 of 40 jaar geleden. Er waren toen ook delokalisaties, maar in ons voordeel. Er werd toen in Vlaanderen geen traan geplengd over het feit dat in de landen van oorsprong de delokalisaties naar ons land de investeringen en de lokale tewerkstelling ginder verminderden of zelfs in het gedrang brachten. Vandaag zijn de rollen omgekeerd. Maar indien onze Vlaamse economie zich weet toe te leggen op innovatorische concurrentie, kan de uitbreiding van de EU en de globalisering van de wereldeconomie, met wat ze meebrengen aan aanpassingsdwang, niet alleen een uitdaging maar ook een echte opportuniteit zijn. En de delokalisaties, hoe onvermijdelijk soms ook, zijn dan tevens een waarschuwing om in eigen land competitiviteit en innovatie krachtig aan te zwengelen.

Een Vlaamse economie?

Bestaat er wel zoiets als een Vlaamse economie? Jarenlang heb ik aan de Katholieke Universiteit in Leuven een college gedoceerd dat in het programmaboek voorkwam met de wat bizarre titel: 'Het Belgisch economisch stelsel.' De eerste lessen van deze cursus wijdde ik aan een oefening in 'deconstructie', namelijk de bewijsvoering dat het Belgisch economisch stelsel noch Belgisch, noch economisch noch een stelsel is. En die deconstructie geldt mutatis mutandis voor Vlaanderen.

* **Vooreerst zijn er geen exclusief *economische* stelsels.** Het economisch aspect van het samenlevingsgebeuren mag niet worden uitvergroet zodanig dat het de andere aspecten van het maatschappelijk reilen en zeilen verdringt, als daar zijn: het sociale, het psychologische, het politieke, het institutionele, het culturele, het ethische. Ooit schreef ik een boek met de provocerende titel '*Er zijn geen economische problemen*', waarmee ik bedoelde dat er alleen maatschappelijke vraagstukken zijn, die een stekelige problemenveelhoek vormen, waarvan het economische, hoe belangrijk ook, maar één zijde is. Men kan inderdaad geen sociaal paradijs bouwen op een economisch kerkhof. Maar het omgekeerde geldt evenzeer: men kan geen economische boomgaard laten bloeien in een sociale woestijn. Veel maatschappelijke aspecten moeten door de politicus in hun geheel worden aangepakt. Tot op zekere hoogte geldt dit ook voor de bedrijfsleider, die zijn bedrijf bestuurt als een gemeenschap van mensen die vandaag de '*stakeholders*' worden genoemd. De overaccentuering van het economische leidt tot een intellectuele afwijking, '*economisme*' genoemd, waaraan de technocraten van het IMF en de Wereldbank zicht wel eens bezondigen in hun benadering van de problemen van de ontwikkelingslanden, die ze proberen te onderwerpen, willens nillens, aan de '*Washington consensus*'.

* **Het Belgisch – en Vlaams – economisch *stelsel* is ook geen stelsel**, want het woord stelsel verwijst naar een statische toestand, terwijl vooral tijdens de afgelopen decennia structurele mutaties plaatsvonden en nog steeds plaatsvinden. Die zijn onder meer spectaculair tot uiting gekomen in de implosie van het communisme, de explosie van de Sovjet-Unie en het einde van het marxistisch

geloof in de maakbaarheid van de samenleving. Wat plaatsvond, is een fundamentele systeemwijziging in de vorm van verregaande decollectivering in de communistische landen. En wat overbleef, is de markteconomie, min of meer sociaal bijgestuurd. Maar ook het zogenaamde kapitalistische systeem is aan diepgaande mutaties onderhevig, die trouwens worden onderschat. De informatierevolutie leidt tot de deprivatisering van informatie, ideeën en kennis, mede dankzij de veralgemeende '*internettisering*'. En aangezien de kennis de voornaamste productiefactor is geworden, ontstaat een totaal nieuw economisch stelsel, dat ik het '*informatisme*' heb genoemd. De industriële en intellectuele eigendom verliest steeds meer zijn exclusiviteit. De zogenaamde economische stelsels of systemen zijn in grote mate losgekoppeld van het nationaal label en zijn stroomgrootheden geworden

***Ten slotte zijn de adjectieven '*Belgische*' of '*Vlaamse*' economie steeds meer inhoudloos geworden. Wanneer is een bedrijf Belgisch of Vlaams? De vestigingsplaats van de productieafdeling is uiteraard erg belangrijk omdat toegevoegde waarde wordt gecreëerd die vaak personen (werknemers, staf- en kaderleden, financiers, aandeelhouders, toeleveranciers en klanten binnen een bepaalde geografische straal) ten goede komt. Hoewel dit steeds minder het geval is. Wat Belgische bedrijven in China verrichten, is ook gunstig voor heel wat landgenoten die China nooit hebben gezien, maar bijvoorbeeld werken in een Belgisch bedrijf van dezelfde groep. Wat de 'nationaliteit' is van het kapitaal, van de bedrijfsleiders, van de werknemers, van de klanten en schuldeisers is niet doorslaggevend voor het belang van de ontwikkelde activiteit in de eigen regio. Beweerd wordt dat de locatie van de hoofdzetel van een bedrijf – de *headquarters* – wel belangrijk is voor de betrokken regio. Die redenering klopt gedeeltelijk wegens de onrechtstreekse gunstige neerslag (*fall-out*) die uitgaat van een beslissingscentrum. In de praktijk zijn de beslissingscentra van grote multinationals erg mobiel geworden en vergaderen de managers op wisselende plaatsen en virtueel (via satellietverbindingen) of op 10.000 meter hoogte in vliegtuigen. Indien een multinational wordt bestuurd volgens louter rationeel-economische beginselen – wat absoluut vereist is wil men de toegevoegde waarde en de winst maximaliseren en de onderneming verder laten groeien – zullen de managers voor elke bedrijfsafdeling in de groep dezelfde beslissing moeten nemen,**

waar zich ook de hoofdzetel van de onderneming moge bevinden. Soms proberen regeringen invloed uit te oefenen. De Franse regering doet dit geregeld en ook de Belgische probeert dit wel eens. Meestal hebben politieke interventies geen enkel resultaat, voor zover de multinational goed en efficiënt wordt geleid. Wordt toch aan de politieke druk toegegeven, dan zal de multinational vroeg of laat het gelag betalen door minder gunstige resultaten, minder investeringen, minder innovatie, minder tewerkstelling, minder groei.

Belangrijk is dat zoveel mogelijk economische activiteiten met zoveel mogelijk toegevoegde waarde door zoveel mogelijk mensen worden gerealiseerd binnen de geografische perimeteer die beantwoordt aan je land of regio. Dit vermindert helemaal niet het besef dat **de kenniseconomie productieprocessen dematerialiseert, volatieler maakt, deterritorialiseert, mundialiseert, denationaliseert (de multinationalisering is ook een vorm van 'denationalisering')**. Om nuttig te zijn voor de mensen die in Vlaanderen wonen (en die behoren steeds meer tot verschillende en talrijke nationaliteiten) kunnen en moeten echter ook economische activiteiten worden ontwikkeld **buiten Vlaanderen** door bedrijven en individuen. De Belgen die in het buitenland werken, zijn vaak nuttig voor onze economie. De Belgische (of Vlaamse) economie is een stukje van de Europese en in bepaalde gevallen van de wereldeconomie. De eengemaakte Europese markt en de euro dragen uiteraard sterk bij tot *'denationalisering'* van de nationale en plaatselijke economieën. Dit blijkt uit de werking van de meeste markten in de wereldeconomie. Een mooi voorbeeld zijn de financiële markten, die momenteel bij bepaling grensoverschrijdend, dus internationaal en in grote mate gedematerialiseerd zijn. Zij vormen een gigantische bloedsomloop en zitten ingebed en verweven in internationale netwerken. In een klein land bestaat 'ons' binnenland steeds meer uit het buitenland. De *decision makers* – en dit geldt voor de socio-economische en wetenschappelijke verantwoordelijken, zoals voor de politici die met het buitenland te maken hebben – gaan behoren tot een internationale en multiculturele elite, die zowel mentaal als fysisch bijzonder mobiel is geworden en tijdelijk op de planeet neerstrijkt waar dit functioneel opportuun is. Zij leven in een baan rond de aarde. Via internet en het hierdoor gevehiculeerde netwerk zijn zij ingeschakeld in een 'virtueel' bedrijf of organisatie, dat eigenlijk nergens is gelokaliseerd en zijn

maatschappelijk-juridische zetel plaatst in functie van de meest gunstige omstandigheden wat betreft fiscaliteit, beschikbaarheid van medewerkers, sociaal klimaat, overheidsefficiëntie, toegang tot bijvoorbeeld Europese instanties enzovoort. Een analoog verschijnsel van deterritorialisering doet zich voor aan onze universiteiten, die geleidelijk worden losgehaakt van hun campussen en wereldwijd virtueel overal toegankelijk zijn voor de studenten van de hele wereld. Vandaag worden de multinationale bedrijven echte internationale bedrijven. Het statuut van de Europese vennootschap in wording zal deze evolutie trouwens juridisch structureren. Deze evolutie, wat de perceptie van het bedrijfsleven door het publiek en de media betreft, is niet zonder gevaar omdat een sociologische breuk dreigt te ontstaan tussen deze kosmopolitisering van een toenemend aantal verantwoordelijken enerzijds en meer lokale staf- en kaderleden, medewerkers en werknemers anderzijds. Het is dan ook niet verwonderlijk dat een reactie op gang komt tegen deze elite van chief executive officers (CEO's) en internationale technocraten, consultants en gelijken, die bovendien niet zelden enorme salarissen opstrijken. Er is heimwee naar nestwarmte en eigen identiteit en klaagliederen stijgen op die willen breken met het refrein: *'de wereld is ons dorp'* om dit te vervangen door de aria: *'ons dorp is de wereld'*. Vaak wordt een compromis voorgesteld onder het motto *'think global; act local'*, wat dan moet leiden tot 'glocalisatie', een combinatie van globale input-output met lokale actoren. Maar dit beginsel is niet zo makkelijk te verwezenlijken en gaat bovendien voorbij aan de kernvraag: *hoe de welvaart en de ontwikkelingskansen van onze mensen vandaag en morgen waarborgen en bevorderen?* Alle opportuniteiten, de lokale, de nationale en de internationale dienen hierbij maximaal te worden aangegrepen. Terloops dient onderstreept dat dankzij de globalisering de Vlamingen een groot voordeel in de schoot is geworpen, ook op economisch gebied, meer bepaald de algemene wereldwijde verengelsing. Het Engels is vandaag de onbetwiste wereldtaal. Engels is *'worldish'*, een taal die vaak slecht gesproken en geschreven wordt, maar de mededeelbaarheid en verstaanbaarheid op de planeet aarde maximaliseert. Zolang de *speech technology* er niet in slaagt betrouwbare simultaan vertalende geminiaturiseerde robots op de markt te brengen, blijft het Engels het werkinstrument bij uitstek op economisch, wetenschappelijke en steeds meer op politiek vlak.

Toch mag de fictie aangesproken! Fictie is heilzaam, des te meer omdat de werkelijkheid meestal de fictie overtreft. Een combinatie van hoog vermogende computers en nanotechnologie zal over een paar decennia – misschien vroeger – leiden tot de verspreiding van minuscule simultaanvertaalmachines, die men bij mensen onderhuids zal inplanten of verbergen in een tandcariës of in een brillmontuur, een ring of een piercing. De piercing zal eindelijk tot wat dienen. Dan zal de laatste barrière in het menselijk inter-individuele verkeer worden opgeheven. Onze kleinkinderen zullen dan als pinksterpolyglotten de planeet afdweilen. Iedereen zal zijn eigen taal spreken en iedereen zal iedereen verstaan. Het mirakel van Babel zal worden verwezenlijkt, met als bijkomend voordeel dat alle talen zullen behouden blijven en het Engels zijn huidige imperiale privilege voor een deel zal verliezen. Inmiddels is de om zich heen grijpende verengelsing een buitenkans voor de Vlamingen, althans in vergelijking met de Franstaligen, die meer moeite hebben met het aanleren van het Engels. Vlamingen kunnen zich aldus in het buitenland meestal gemakkelijker en beter laten gelden, ook en vooral op economisch gebied. Hoewel moet worden gewaarschuwd voor de neiging van veel Vlamingen nogal snel te denken dat ze het Engels onder de knie hebben. Het Engels is namelijk een van de allermoeilijkste talen. De verengelsing mag evenmin doen vergeten dat voor het intra-Europees verkeer de kennis van Frans en Duits van zeer groot belang blijft.

Aangezien de Vlaamse economie enorm open is en sterk afhankelijk van de internationale omgeving, kan de Vlaamse overheid de binnenlandse economische evolutie slechts in beperkte mate beïnvloeden. *De regeringen vandaag zijn te klein voor de grote aangelegenheden en te groot voor de kleine;* dit geldt zowel voor de Belgische als voor de Vlaamse regering. Deze constatering mag echter geen alibi zijn voor passiviteit en lankmoedigheid. De zeiler heeft geen invloed op de zeewinden, maar hij komt slechts vooruit met zijn schip als hij de zeilen van zijn boot op een efficiënte wijze door de winden laat aandrijven. Ook voor de politieke en economische beleids mensen komt het erop aan op de Europese en wereldwijde mutaties in te spelen en zo duurzame vooruitgang mogelijk te maken.

De export is een van die gunstige winden die de Vlaamse economie aandrijven. De openheid van de Vlaamse economie uit zich in de exportcijfers. De totale waarde van de Vlaamse export was 10% hoger dan het BBP van Vlaanderen. Dit is een gevolg van het feit dat Vlaanderen een van de belangrijkste logistieke draaischijven is van Europa. Daarbij komt dat Brussel, hoofdstad van België en van het uitgebreide Europa, ook de hoofdstad is van Vlaanderen, een positie die sterk kan worden gevaloriseerd. Meer dan driekwart van de Vlaamse export gaat naar de EU, zodat de hele Europese markt relevant is voor de Vlaamse ondernemingen. De handel met de kandidaat-lidstaten is de jongste jaren zeer sterk toegenomen, maar blijft nog beperkt in de totale internationale handel. Wat niet belet dat de Vlaamse ondernemingen aanwezig zijn op de Centraal- en Oost-Europese markten als handelspartners, exporteurs of importeurs, en ook in toenemende mate als gevolg van outsourcing of delokalisaties. Bij export naar niet-Europese landen speelt de sterkte van de euro een rol. De sterke euro tijdens de laatste maanden van 2003 en begin 2004 hindert bedrijven die zakendoen met de dollarzone. Toch moet beklemtoond dat de sterke euro de landen van de Europese Muntunie beschermt tegen inflatie en tegen de gevolgen van het duurder worden van de olieprijs, die in dollar worden uitgedrukt. Aldus blijft het effect van de stijging van de olieprijs voor Europa relatief beperkt.

De buitenlandse investeringen blijven in Vlaanderen belangrijk, maar zijn kwetsbaar. Het volume inkomende buitenlandse investeringen ligt voor België veel hoger dan voor de overige EU-lidstaten. De aanwezigheid van buitenlandse ondernemingen in Vlaanderen is enorm belangrijk voor de economie. De activiteiten van buitenlandse ondernemingen zijn, meer dan in andere landen, verantwoordelijk voor een groot deel van de werkgelegenheid, toegevoegde waarde en onderzoek en ontwikkeling. Sinds enkele jaren wordt echter vastgesteld dat buitenlandse ondernemingen hun initiatieven in Vlaanderen terugschroeven of zelfs volledig stopzetten. De multinationals kennen de Belgische en Vlaamse handicaps en niet zelden worden deze in hun perceptie uitvergroot, soms onder invloed van onze eigen media.

De problemen van de Vlaamse economie zijn deels Vlaams, deels Belgisch maar ook Europees en mondiaal. Vlaanderen is steeds meer afhankelijk van

wat er in de EU gebeurt. Europa is geconfronteerd met een aantal structurele hinderpalen in zijn ontwikkeling, wat voor gevolg heeft dat de groei van het bruto binnenlands product per inwoner lager uitvalt dan in andere industriegebieden, meer bepaald de Verenigde Staten van Amerika en nu ook China. Maar wat China betreft, is de vergelijking minder ter zake omdat het absolute peil van het bruto binnenlands product in China nog steeds behoorlijk lager uitvalt dan dat van de oudere industrielanden. Het BNP van Europa bedraagt 11.100 miljard euro, dat van de VS 11.300 en dat van China slechts 1400. Wel is het zo dat de jaarlijkse groei van de Chinese economie 9 à 12% haalt en dat dit land met rasse schreden zijn achterstand vermindert. China produceert vandaag 60% van alle tv-toestellen en 65% van alle textielproducten. De EU is wel degelijk een trage groeier geworden. De handicap van Europa tegenover de Verenigde Staten lijkt tijdens de afgelopen zes jaar te beantwoorden aan ongeveer 0,7% minder welvaartsgroei per inwoner en per jaar. Dit minder gunstige resultaat moet worden vergeleken met het verschil in productiviteitsgroei van de factor arbeid. Het verschil bedraagt op jaarbasis 0,9%. Het is deze divergentie van de productiviteitsgroei per hoofd en per jaar tussen Europa en Amerika die aan de basis blijkt te liggen van de Europese achterstand. Uiteraard hebben de Verenigde Staten zelf ook problemen, meer bepaald met het dubbele tekort (*twin deficit*) én op hun begroting én op hun handelsbalans, waarbij de veel te lage spaarquote in de VS een hoofdoorzaak is van macro-economisch onevenwicht. Vooral nog wordt dit tekort gecompenseerd en gefinancierd door de wereldeconomie en in eerste instantie door Azië en vooral door de centrale banken van China en Japan. De centrale banken van beide landen accumuleren schuld papier, vooral overheidsobligaties. Het aandeel van *treasury bonds* door deze banken aangehouden is in 10 jaar verdubbeld. Daardoor kunnen de rentevoeten in de VS laag blijven. China en Japan zien de dollaraankopen als een ondersteuning van hun eigen economie omdat daardoor de koers van hun eigen munten (van China en Japan) laag blijft. China exporteert; Amerika consumeert. De Chinese economie is oververhit en een afremming, onder meer van de inflatie, is gewenst. Maar een crash dient vermeden, want dan zou de economie in heel Azië een zware schok krijgen, met nare gevolgen voor de wereldeconomie. Als de gele dollars, door China verdiend met zijn kolossaal handelsoverschot op de VS, zouden afnemen, zouden de Amerikaanse rentevoeten stijgen, want dan zou de VS zijn

dubbel tekort moeten financieren op de binnenlandse geld- en kapitaalmarkt. Daardoor zou Amerika minder groeien, minder importeren en zou een deflatiecrisis dreigen te ontstaan.

De oplossing voor Europa ligt niet in het voeren van een laks monetair beleid. Een inflatie van ongeveer twee procent blijft de norm volgens de Europese Centrale Bank. Deze norm is vooral noodzakelijk voor de landen die behoren tot de Europese Muntzone en een voldoende controle van de inflatie is des te meer verantwoord nu de olieprijs sterk stijgen. Ook het maximaal toegelaten overheidstekort van 3% is ten eerste verantwoord. Het behoud van het 'geconsolideerd' begrotingsevenwicht op Belgisch vlak plaatst ook de drie gewesten voor hun verantwoordelijkheid. Vlaanderen draagt op dit stuk aanzienlijk bij tot de gunstige Belgische cijfers. Het spreekt vanzelf dat de andere gewesten een ernstige begrotingsinspanning moeten doen. De drieprocentnorm staat trouwens in het verdrag van Maastricht en het stabiliteitspact en kan dus zomaar niet overboord worden gegooid. Wel heeft het ontwerp van Europese grondwet het sanctiemechanisme verzacht en wordt niet langer gewag gemaakt van voorstellen van de Commissie maar van aanbevelingen vanwege de Commissie. Die moeten door de ministerraad worden goedgekeurd, maar kunnen ook gewijzigd worden met gekwalificeerde meerderheid, terwijl voorstellen van de Commissie slechts bij unanimitieit kunnen worden gewijzigd.

Men moet inderdaad rekening houden met de verschillen tussen de landen. België worstelt nog altijd met een grote openbare schuld van ongeveer 100% van het bruto nationaal product (we komen van 133%) en bovendien kan alleen een verdere afbouw van de openbare schuld en het uitsparen op de financiële lasten het mogelijk maken in de toekomst de vergrijzing en de kosten die zij meebrengt enigszins op te vangen. Om die reden is het voeren van een orthodox begrotingsbeleid door België en zijn gewesten van het grootste belang.

De arbeidsmarkt

In de jaren zeventig van de vorige eeuw werd het arbeidsmarktbeleid totaal overhoopgehaald door de opeenvolgende oliecrisis en de daaruit voortvloeiende stagflatie, het samengaan van geringe, soms negatieve economische groei en hoge inflatie. In nauwelijks een paar jaar steeg de werkloosheid in België van 100.000 naar 500.000 personen. In 1976 werd ik opgenomen in de regering-Tindemans I. Onmiddellijk maakte ik kennis met allerlei plannen om de beschikbare arbeid te verdelen en met talrijke systemen om de mensen ertoe aan te zetten minder en korter te werken en hun loopbanen te onderbreken, ten einde kans te geven aan de anderen om ook aan de slag te kunnen. Meer, langer en bijkomend werken werd bestraft, vooral voor de gepensioneerden. Vandaag, hoewel inmiddels de arbeidssituatie in grote mate gewijzigd is, blijkt het beleid nog in grote mate verstrikt in de inertie die is blijven bestaan als gevolg van de tewerkstellingspolitiek van dertig jaren geleden. Meest extreem geformuleerd kan men stellen dat **werkwilligen nog steeds betaald worden om niet te werken**. Uiteraard lopen vooral de stelsels van brugpensionering en vervroegde pensionering in de kijker, naast 2 miljoen gepensioneerden. Maar daarnaast zijn er de formules van loopbaanonderbreking (al 75.000 personen), tijdskrediet (al 65.000), ouderschapsverlof (al 25.000) en de genietters van palliatief verlof (6000). Het geringe verschil tussen de werkloosheidsuitkeringen en het netto-inkomen leidde tot de beruchte werkloosheidsvallen en zeer langdurige werkloosheid. Dit beleid, met al zijn varianten, is gegroeid uit de vrees, aanvankelijk gerechtvaardigd, van een blijvend, reusachtig overaanbod van arbeidskrachten op de arbeidsmarkt. En het gevoerde beleid was overigens ook efficiënt, want het verklaart voor een deel waarom zo weinig mensen in België nog werken – 59,7% van de actieve bevolking – wat eigenblijk de bedoeling was. De Belgen werken nog 1542 uren per jaar; de Fransen 1453, de Duitsers 1446 en de Nederlanders nog minder, namelijk 1354. De Amerikanen werken daarentegen nog 1792 uren en de Japanners 1801. Het probleem in België is vooral acuut voor de loopbaanduur. In België zijn de mannen – volgens een studie van de Oeso – 23% van hun leven met (vaak vervroegd) pensioen, tegenover 19% in Nederland en 16% in Noorwegen, een gevolg van een beleid in België gericht op het verdelen van de beschikbare werkgelegenheid tijdens de laatste decennia van de vorige eeuw.

Vandaag is het perspectief wel totaal gewijzigd en dient zich een situatie aan, gekenmerkt door een daling van de actieve bevolking enerzijds en dus op termijn door een krapte op de arbeidsmarkt. Anderzijds is de arbeidsmarkt in onze kennismaatschappij steeds veeleisender geworden en heeft ze af te rekenen met heel wat werkonbekwamen. Het arbeidsaanbod dreigt in de toekomst tekort te schieten. Vanaf 2010 ontstaat er in België een duidelijke overvraag op de arbeidsmarkt en de huidige knelpunten in bepaalde segmenten van de markt zijn hiervan al de voorbode. Allerlei beschermende en regulerende maatregelen, die de arbeidsmarkt vandaag kenmerken, zijn vaak contraproductief omdat zij de tewerkstelling vernietigen en delokalisaties aanmoedigen. Het onelastische arbeidsaanbod, in een land waar men vasthoudt aan zero-immigratie, stimuleert loonstijgingen en dus arbeidskoststijgingen. De arbeidskost wordt aldus een vaste kost, waardoor de economische kwetsbaarheid van de bedrijven, geworpen in een heftig beweeglijke concurrentiële internationale markt, onrustwekkend groot is geworden.

In concreto klagen werkgevers sinds jaren over een gebrek aan flexibiliteit op de arbeidsmarkt. Dit heeft onder meer te maken met de rigide arbeidsuren en de gebrekkige geografische en professionele mobiliteit van veel werknemers. Het is bedenkelijk dat bijvoorbeeld in heel wat West-Vlaamse bedrijven een tekort heerst aan arbeidskrachten, terwijl aan de overkant van de taalgrens in Wallonië heel veel mensen werkloos zijn. Toch blijkt het onmogelijk om Waalse werklozen in Vlaanderen aan het werk te zetten, zodat Vlaamse bedrijven werknemers moeten aanwerven in Frankrijk. Het is duidelijk dat een betere samenwerking tussen de bevoegde Vlaamse en Waalse diensten voor arbeidsbemiddeling absoluut vereist is. Een taak voor een gestructureerd coöperatief federalisme. **Flexibiliteit** slaat ook op de mogelijkheid om werknemers te kunnen ontslaan als het in het bedrijf minder goed gaat of als de reorganisatie van het bedrijf dit vereist. De ontslagpremies, zeker voor de bedienden, zijn bijzonder hoog, zodat een werkgever aarzelt om mensen aan te werven als hij ze nadien niet kan afdanken. Het arbeiders- en bediendestatuut moet dringend worden geünificeerd, maar de toestand zou verergeren indien dit zou betekenen dat alle arbeiders op het gebied van opzegtermijn en ontslagvergoeding het bediendestatuut zouden bekomen.

Economen wijzen ook op het belang van voldoende neerwaartse loonflexibiliteit als bedrijven worden geconfronteerd met neergaande markten. Als het loon het karakter krijgt van een vaste kost is bij dalende arbeidsvraag het negatief effect op de tewerkstelling veel groter dan wanneer de lonen eveneens afnemen. Meteen rijst hier, ook voor de vakbonden, het beruchte dilemma tussen loonbehoud of werkbehoud. Toch moeten de werkgevers van hun kant beseffen dat zodra loondaling wordt veralgemeend en een macro-economisch effect sorteert, een algemene deflatie kan ontstaan die de economie in een neerwaartse spiraal doet tuimelen, met steeds meer werkloosheid. Dit werd voldoende aangetoond door Keynes en zijn discipelen. Vandaar dat langer of meer werken – en dit is niet noodzakelijkerwijze hetzelfde – de voorkeur geniet. Met deze formule wordt de koopkracht van de loontrekkers immers niet aangetast, terwijl de kostprijs per geproduceerde eenheid daalt. Het akkoord hierover in Duitsland bij Siemens en Daimler-Benz is een heel belangrijk positief precedent.

Ook sectorale CAO's dragen bij tot loonrigiditeiten en hebben bovendien als nadeel dat ook minder goed draaiende bedrijven aan dezelfde loonvoorwaarden worden onderworpen. Waarom niet overwegen om CAO's per bedrijf te negotiëren, die beter rekening houden met de situatie en het draagvermogen van elke onderneming. De huidige toestand, gekenmerkt door sectorale CAO's, creëert de *facto ware loonkartels*, die economisch dezelfde nadelen vertonen als prijskartels voor eindproducten. Sectorale CAO's doen marginale bedrijven vaak de das om, die dan een gemakkelijke absorptieprooi worden voor grotere ondernemingen, zodat de oligopoloïde concentratie van de sector soms spectaculair toeneemt. De Europese Commissie bij monde van haar bevoegde commissarissen Karel Van Miert en Mario Monti heeft daadkrachtig prijsafspraken onder industriële bestreden. Loonkartels en -afspraken binnen zeer uitgebreide bedrijfssectoren kwamen echter nooit op de agenda. Het afschaffen van sectorale CAO's introduceert loonconcurrentie, een onprettig maar heilzaam proces dat onder meer de professionele en geografische mobiliteit sterk zou bevorderen. Zowel de werkgevers als de werknemers vinden nochtans baat bij het huidige loonkartel. Voor de bonden is een sectorale CAO een element van solidariteit tussen de werknemers, van aard om de aangesloten leden te overtuigen van het nut van gezamenlijke syndicale acties. Dat een loonkartel uiteindelijk de

tewerkstelling vermindert wordt er niet aan toegevoegd. Voor de patroons in de sector is een CAO een methode om loonconcurrentie uit te schakelen, waarbij de bedrijven die hogere lonen zouden kunnen betalen er goedkoper van af komen.

Het gevolg van dit alles is dat de pleidooien voor meer flexibiliteit op de arbeidsmarkt vaak de allure krijgen van rituele aanroepingen. Komt daarbij dat de vakbonden ook bepaalde flexibiliteitseisen hebben op het gebied van werkregeling en loopbaanplanning, die dan weer haaks staan op de flexibiliteitsopvattingen van de patroons. In een recent verleden werd geëxperimenteerd met dwingende of vrijwillige experimenten van **arbeidsduurverkorting** met loonbehoud (bijvoorbeeld via de herinvoering van de 40-urige werkweek). Vooral de bij wet opgelegde formules – zoals in Frankrijk met de 35-urige week – hadden meestal averechtse gevolgen voor de tewerkstelling. Behalve in de overheidsadministratie, waar met belastinggelden wordt gewerkt. De onderliggende redenering ging uit van de foute opvatting dat er in de economie een soort vaste voorraad aan arbeid beschikbaar is, die moet worden verdeeld over zoveel mogelijk mensen (*lump sum labour*). Deze redenering is bijzonder statisch en onderschat de dynamiek van de arbeidsmarkt. J.M. Keynes en zijn voorloper F. Kahn wezen er al op dat er zoiets bestaat als een *tewerkstellingsmultiplicator*: wie meer werkt, heeft ook meer werk uit te besteden aan medewerkers en doet meer mensen werken. Een oordeelkundige verhoging of verlenging van de arbeidsinzet heeft een vermenigvuldigend effect op de arbeidsvraag. De Oeso heeft onlangs in een studie een correlatie aangetoond tussen langer werken en minder werkloosheid. Landen waar de arbeidsduur het langst is, blijken de geringste werkloosheid te kennen. De arbeidsduurverkortingstrend is vandaag omgekeerd en men gewaagt van een verlenging van de arbeidsduur voor hetzelfde loon. Met het bijkomend effect dat overuren maar dienen uitbetaald vanaf bijvoorbeeld het 41ste uur. Een studie van McKinsey komt tot het besluit dat een verlenging van de werkweek met 10% dezelfde gunstige macro-economische gevolgen heeft als het optrekken van de werkgelegenheidsgraad tot 70% van de actieve bevolking. Het is evident dat de eerste maatregelen sneller kunnen worden uitgevoerd dan de tweede. De waarheid luidt dat arbeidsduurverkorting een bijna natuurlijk proces en een automatisch gevolg is van de economische groei, indien die te danken is aan de stijging van de

productiviteit. De industriële geschiedenis van Europa en de VS tijdens de voorbije twee eeuwen bewijzen dit op zeer overtuigende wijze, aangezien de arbeidsduur per loopbaan met ongeveer 40% is verminderd. De wagen voor de paarden spannen door dwingende maatregelen is echter meestal contraproductief.

De demografische uitdunning van de actieve bevolking dreigt bovendien in de toekomst in bepaalde sectoren schaarste en knelpunten op de arbeidsmarkten in het leven te roepen. Die hebben te maken met de zogenaamde *'mismatch'* tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt, een gebrek aan gekwalificeerd personeelsaanbod en werkloosheidsvallen, als het netto-inkomensverschil tussen werken en stempelen niet voldoende stimulerend is. Het is duidelijk dat een wijziging van de werkloosheidsreglementering als stimulans voor werkwillegheid kan worden gehanteerd, meer bepaald door het beperken in de tijd van de werklozensteun. Vanzelfsprekend zijn dergelijke ingrepen maar verantwoord als er ook voldoende banenaanbod is.

Gelukkig blijft de **quartaire sector (non-profit)** in expansie. Tussen 2001 en 2002 zijn er zelfs meer dan 13.000 banen bijgekomen (+2,1%). De maatschappelijke dienstverlening, de ziekenhuizen, de overige gezondheidszorgen, de culturele sector en het onderwijs waren de koplopers voor jobcreatie in Vlaanderen, gevolgd door de openbare besturen. 10% van de Vlaamse actieve bevolking werkt in Brussel. Dit onderstreept andermaal het grote belang van de hoofdstad voor de Vlaamse economie. Omgekeerd werkt ook 10% van de (veel kleinere) Brusselse actieve bevolking in Vlaanderen. Volgens een studie van KU Leuven-professor J. Pacolet is de non-profitsector vandaag goed voor 35% van de tewerkstelling in België, tegenover 22% dertig jaren geleden. In Wallonië blijkt de non-profitsector 43,7% van de tewerkstelling tot stand te brengen (tegen 31% in Vlaanderen). In Vlaanderen is dan weer het gemeente- en provinciepersoneel verdubbeld tussen 1982 en 2002, terwijl in Wallonië de stijging 80% bedroeg. Het is vooral in de gezondheidssector (ziekenhuizen, rusthuizen en kinderkribben) en in de socio-culturele activiteiten dat de expansie zich situeert. In Vlaanderen werken momenteel 1.360.000 mensen in de privé-sector en 630.000 in de non-profitsector. Voor Wallonië zijn deze cijfers respectievelijk 507.000 en 395.000 en in Brussel 364.000 en 239.000. Op het eerste gezicht is dit een

positieve evolutie, omdat ze voor een deel de vernietiging van banen in de industrie compenseert. De non-profitsector is echter geen marktsector waar de prijs vraag en aanbod reguleert en ook zorgt voor het dekken van de kosten. De non-profitactiviteiten worden in zeer grote mate gefinancierd door overheidssubsidies, die zelf hun oorsprong vinden in het fiscale draagvermogen van de markteconomie. Overbelasting of allerlei structurele handicaps kunnen de economische motor doen sputteren, met als gevolg dat de hele socio-economische machine, inclusief de non-profitsector op de helling komt te staan.

De macro-arbeidsmarkt in België, in haar geheel beschouwd, wordt vooral gekenmerkt door een structureel onevenwicht. In periodes van zowel hoog- als laagconjunctuur is er sprake van werkloosheid (in verschillende mate weliswaar!). De oorzaak hiervan is een gebrek aan juiste scholing of het bezit van de juiste competenties. Lagergeschoolden hoeven niet meteen te wanhopen: er zijn nog heel wat banen die passen bij hun profiel, vooral in landbouw, voeding, handel, distributie en horeca. Het valt op dat de tewerkstelling van allochtonen sterk geconcentreerd is in die laatste sectoren. Er is een permanent tekort aan personen met een technisch diploma. En hogeschoolden, die makkelijker aan de bak komen, moeten niet op hun lauweren rusten, want hun segment van de arbeidsmarkt is bijzonder concurrentieel, zowel wat betreft deskundigheid, taalvaardigheid als mobiliteit.

Zoals al aangestipt stegen de loonkosten per voltijds equivalent en de loonkosten per uur en per eenheid product in de periode 1997-2001 voor België sneller dan voor onze 3 buurlanden, die ook onze belangrijkste handelspartners zijn. De loonkosten per uur namen tijdens de periode 2001-2002 met 7,4% toe. Dit is 1% meer dan de 'manoeuvreerruimte' van 6,4% die werd berekend door de Centrale Raad van het Bedrijfsleven (CRB) en die werd opgenomen in het Interprofessioneel Akkoord (IPA) 2001- 2002. De cijfers voor 2003 tonen een matiging van deze toename. De hoge loonkost blijft een zware handicap voor de Vlaamse arbeidsmarkt, zoals dit het geval is in de meeste Europese landen. En hier rijst weer een paradox. **In de Verenigde Staten, het vaderland van het kapitalisme, wordt het kapitaal relatief zwaar belast (vormen van kapitaalbelasting en belasting van *capital gain*), terwijl de arbeid weinig**

wordt belast. De Amerikaanse economie realiseert de jongste decennia veel lagere werkloosheidscijfers dan Europa, ook al zijn sommige banen slecht betaald (de zogenaamde *hamburgerjobs*) en is er relatief meer armoede dan in Europa. In de EU daarentegen, de bakermat van de sociale welvaartsstaat, is het kapitaal, zeker in België, weinig of niet belast, terwijl de arbeid kreunt onder de lasten en de arbeidsmarkt 'aan de lopende band werklozen produceert'. De implicaties van deze paradox zouden de beleidmakers tot nadenken moeten stemmen.

Het federalisme op zijn Belgisch werkt niet optimaal

België is een federale staat, zo blijkt uit de grondwet. Dit is een leugen uit communautaire godsvrucht. België is een hybride staat, deels unitair, deels federaal en deels confederaal.

De sociale zekerheid is nog in grote mate unitair. De federale overheid int bijna 85% van alle belastingen en hoewel de gewesten ook niet onbelangrijke fiscale bevoegdheden hebben, deïnen zij er uit populariteitsoverwegingen voor terug om gebruik te maken van hun volledige fiscale bevoegdheid. Het rendement van de gewestelijke fiscaliteit bedraagt 5,9 miljard euro, terwijl de gewesten en gemeenschappen via federale dotaties en belastingristorno's beschikken over 33 miljard euro. In 1972 bedroegen de middelen van de toen voorlopige gewesten 171 miljoen euro. De federale weg die inmiddels is afgelegd, is enorm. De sociale organisaties bepleiten de solidariteit tussen de Belgen onderling en kanten zich vaak tegen allerlei splitsingsvoorstellen. Ook het beheer van de openbare schuld (266 miljard euro of afgerond 10.000 miljard Belgische frank) is unitair en niemand stelt voor die over te hevelen naar de gewesten. De federale regering en de gewestregeringen moeten wel een gezamenlijke inspanning leveren om het totale overheidstekort van België (het enige wat telt voor de EU) maximaal te drukken, omdat dit moet leiden tot het terugdringen van de openbare schuld tot 60% van het BBP. De koning als grondwettelijke instelling belichaamt de Belgische eenheid en 'eendracht' in diversiteit. Het Belgische voetbalelftal is unitair en de meeste sportevenementen zijn nationaal.

België is natuurlijk ook federaal. Het Vlaams Gewest heeft een uitgavenbegroting van ongeveer 800 miljard oude Belgische frank per jaar en heeft grote bevoegdheden, ook op economisch gebied en zelfs wat betreft het buitenlands beleid, aangezien Vlaanderen, zoals Wallonië en Brussel, bevoegd is om internationale verdragen met soevereine staten af te sluiten. Er zijn bij mijn weten geen andere federale landen waar dit het geval is. België is weliswaar een monarchie, maar – en de meeste landgenoten beseffen dat niet – de gewesten met hun de regeringen, hun parlementen en hun grote autonomie, treden op als republieken binnen het koninkrijk. Inderdaad, de ministers van de gewesten worden door de gewestparlementen aangesteld en de decreten die door deze parlementen zijn goedgekeurd, worden door de gewestregeringen gepromulgeerd.

België is ook confederaal. Dat is volgens de handboeken van publiek recht geen grondwettelijk, maar een verdragsrechterlijk systeem, steunend op de consensus van de betrokken (onafhankelijke) partijen. Inderdaad, heel wat belangrijke materies worden in België door een overeenkomst (meestal een politiek akkoord of een compromis) en derhalve bij consensus tussen de twee grote gemeenschappen beslecht. Er bestaan in dit land ook geen nationale partijen meer die de taalgrens overschrijden. Alle partijen zijn regionaal geworden. België is een constructie sui generis: *een federaal confederatief post-unitair republikeins koninkrijk*, waarin iedereen – federalisten, confederalisten, unitaristen, monarchisten en republikeinen – zijn gading kan vinden. Dit institutionele bouwsel munt uit door verbluffende creativiteit en toepassing van zeer geavanceerde communautaire spijttechnologie. De binaire fundering van het gebouw – de veronderstelde samenwerking van Nederlandstaligen en Franstaligen – maakt het onstevig en gevoelig, zowel voor kleine grondverschuivingen als voor aardbevingen. De geschiedenis leert dat de federale staatsvorm, zeker in de westerse wereld, zeer sterk aanwezig is en zich verder verspreidt. Maar in de meeste landen is de federatie ontstaan uit een middelpuntzoekende toenemende samenwerking, terwijl in België de bewegingsrichting is omgekeerd. Het Belgische federalisme is decentraliserend en derhalve middelpuntvliedend, met alle destabiliserende gevolgen vandien.

Van compromis tot compromis is onze staatsstructuur **bijzonder complex** geworden: drie gewesten, drie gemeenschappen, zes regeringen en evenveel parlementen. Bovendien heeft Brussel, naast zijn regering, ook nog een gemeenschappelijke gemeenschapscommissie met uitvoerende macht. België telt momenteel 57 ministers en staatssecretarissen. Als men op China de proportionaliteitsregel zou toepassen, zou dat land een regering van tenminste 5700 ministers moeten hebben. En dan zwijg ik over de labyrintische bevoegdheidsverdeling tussen het federale en het gewestelijke niveau en de ondoorgrondelijkheid van de financieringsmechanismen. Buitenlandse ambassadeurs heb ik steeds afgeraden pogingen te ondernemen om dit land te begrijpen. Het volstaat dat zij de wil opbrengen om erin te geloven. *'Don't try to understand it. Just believe in it.'* Wie België grondig wil begrijpen, moet hier geboren zijn in de XVIde eeuw, voor de scheiding met de Noordelijke Provinciën. Toen, onder Filips II, is de Belgitude ontstaan.

De complexiteit van België is te wijten aan de ingebouwde evenwichten en onevenwichten. De communautaire vrede (pacificatie) werd afgekocht in het verleden door wat de politiek van het **wafelijzer** werd genoemd. Als federale subsidies werden toegekend aan Vlaanderen voor de uitbreiding van zijn havens, vroegen de Walen, die geen havens hebben, een compensatie voor het verbreden van kanalen, het bouwen van verbluffende maar niet steeds doelmatige liften ten einde op hun kanalen het aantal sluizen te kunnen verminderen. En als de toenmalige nationale regering grote bedragen uittrok tot redding en sanering van het Waalse Cockerill Sambre, werden ook grote sommen toegekend aan de in Vlaanderen gevestigde staalbedrijven, hoewel die dat nauwelijks nodig hadden. De evolutie van het Belgische federalisme heeft evenwel voor gunstig gevolg dat het wafelijzer vandaag in de rommelkast is weggeborgen.

En toch is België geen Ierland, geen Cyprus of Tsjecho-Slowakije. Ondanks hoogoplopende communautaire twisten *vloeit het bloed er nooit*. De zever des te meer in verhitte discussies onder politici, die de overgrote meerderheid van de burgers, Vlamingen en Franstaligen, onverschillig laten – of erger, netelkoorts bezorgen. De wijze waarop in België de communautaire geschillen worden opgelost en soms ook worden voorkomen, getuigt van zin voor relativering, soms van gezond verstand en vaak van creatieve compromisbereidheid. Kortom, ze bewijst een bepaalde beschavingszin. Vooral in Vlaanderen pleiten sommigen voor verregaande zelfstandigheid, waarbij een tot staat geworden **Vlaamse regio een rol zou kunnen spelen in het Europa van de regio's**. De Europese regio's bestaan en wegen op het Europees beleid via het Comité van de Regio's. Maar denken dat soevereine nationale staten als Frankrijk, Groot-Brittannië, Nederland... en alle andere lidstaten van de EU bereid zouden zijn zichzelf te ontbinden in hun regio's, gewesten en deelgebieden is je reinste waanbeeld.

Als belangrijke constitutionele regio is Vlaanderen momenteel lid van het Comité van de Regio's. Het telt, na de uitbreiding tot 25 lidstaten, 213 leden: een aantal dat zo groot is dat hierdoor elke realistische besluitvorming onmogelijk wordt gemaakt. Maar zelfs als volwaardige staatkundige deelnemer zou Vlaanderen, zoals België vandaag, deel uitmaken van een beslissingsmechanisme dat steeds meer gekenmerkt wordt door toepassing van gekwalificeerde meerderheden of

een de facto vetorecht van de drie grote Europese lidstaten (Duitsland, Verenigd Koninkrijk en Frankrijk). Een staatkundig erkend Vlaanderen – zonder Brussel – zou in die hypothese en bij toepassing van het verdrag van Nice over ten hoogste 6 à 7 stemmen beschikken rond de tafel van de Europese ministerraad. Immers, België heeft na de goedkeuring van het verdrag van Nice momenteel 12 stemmen op een totaal van 345. Om een besluit te blokkeren is een gekwalificeerde minderheid vereist van 91 stemmen, wat betekent dat ongeveer 8 landen van het soortelijk gewicht van België nodig zijn om op een beslissing te wegen. Voor een Europees autonoom optredend (onafhankelijk) Vlaanderen of bij opsplitsing van het Belgische stemmenaantal tussen zijn deelstaten (de zogenaamde *split vote* zoals sommigen eisen), zou het gewogen stemmengewicht (7) van Vlaanderen gelijk zijn aan één negenenveertigste (1/49) of nauwelijks 2%. Dit kan weinig lijken – en dat is het ook – maar toch betekent dit een oververtegenwoordiging – wat logisch is in elke federale en dus ook in de Europese structuur – als wordt rekening gehouden met de bevolkingsratio: 6 miljoen Vlamingen op een uniebevolking, na uitbreiding, van 450 miljoen of 1,3%. Met 2% van de stemmen in de Europese ministerraden en dus ook in de Europese Raad van staats- en regeringshoofden is het evident dat een Vlaamse (deel)staat nauwelijks politiek gewicht zou hebben. Een constatering die trouwens *mutatis mutandis* ook op België toepasselijk is, ware het niet dat de Belgische vertegenwoordigers nog voor een deel invloed putten uit de 'Europese traditie' van een *founding father*.

In het Europese Parlement zetelen na uitbreiding 732 leden. België heeft er momenteel 24. Een Vlaamse staat zou het moeten stellen met 13 of 14 zetels of 1,8%. In principe heeft elke lidstaat in de ministerraden van de Europese Unie een vetorecht in materies waarvoor de unanimiteit is vereist. Maar dit is louter theoretisch voor een kleine lidstaat. In de voorbije halve eeuw heeft België in de Europese Unie nooit van zijn vetorecht gebruikgemaakt, ook omdat Brussel de hoofdstad is van de Europese Unie en de zetel van haar belangrijkste politieke instellingen, wat moet aanzetten tot Europese *Bundestreu*e. Dit laatste argument zou eveneens gelden voor Vlaanderen in de mate dat Vlaanderen Brussel – vanzelfsprekend – zou blijven beschouwen als zijn hoofdstad.

Ten slotte moet worden onderstreept dat het verdrag van Nice, vandaag nog van kracht, in principe zal worden vervangen door de Europese Grondwet, als er

niets mis loopt met de ratificatie in 2005 (meer bepaald de referenda in 8 lidstaten). Wordt de Grondwet toepasselijk, dan bestaat de gekwalificeerde meerderheid uit 55% van de lidstaten die minstens 15 lidstaten en 65% van de Europese bevolking omvatten; een blokkeringsminderheid moet ten minste 4 lidstaten tellen. Een regeling die niet van aard is om het Belgische (2,25%), laat staan het eventuele Vlaamse gewicht (1,4%) rond de tafel van de Europese ministerraden te vergroten.

Vlaamse onafhankelijkheid is natuurlijk mogelijk. Maar door die onafhankelijkheid zou Vlaanderen Brussel en de ruime periferie rond Brussel kwijtspelen. Alleen een verminkt Vlaanderen zou overblijven; het zou in Europa als de *break-away state* worden gebrandmerkt. Franstalig België daarentegen zou blijven voortbestaan rond de Europees-Belgische kosmopolitische hoofdstad. Het is natuurlijk juist dat Vlamingen en Walen andere volkeren zijn, met een verschillende cultuur. Maar moet dit noodzakelijkerwijze tot gescheiden staatsvorming leiden? Voor christenen en humanisten is samenwerking tussen mensen, ongeacht hun specifieke kenmerken, een essentiële waarde. De Europese integratie is daarvan een indrukwekkend historisch voorbeeld en de Belgische desintegratie zou een averechts voorbeeld zijn. De stelling dat *volk en staat* moeten samenvallen, is een archaïsche opvatting over de samenleving, die vooral in de XIXde en de eerste helft van de XXste eeuw opgeld heeft gemaakt en afgrijselijke ravages heeft aangericht die vandaag nog nazinderen in de uitspattingen van het Balkennationalisme.

Het 'volk' wordt steeds meer een multiculturele bevolking die met vallen en opstaan wordt omgebouwd tot een interculturele samenlevende gemeenschap. De federaal communautaire evolutie van het Vlaams-Waalse multiculturele België heeft onmiskenbaar een hele reeks wrijvingsvlakken en conflicten tussen Noord en Zuid weten weg te werken. De huidige communautaire spanningen zijn een sterk afgezwakte nagalm van bijvoorbeeld het explosieve staaldossier in de jaren tachtig of de kwestie Leuven vanaf 1968 of de troebelen rond het vastleggen van de taalgrens en het afbakenen van het tweetalige gebied Brussel. De pacificerende communautaire spitstechnologie valt evenwel meestal duur uit op budgettair vlak en verzwakt de doorzichtigheid en niet zelden de doelmatigheid

van de instellingen. Walen en Vlamingen betalen een hoge prijs voor de versnippering van de bevoegdheden waardoor goed bestuur niet steeds is gewaarborgd. Dit verklaart waarom de democratische Vlaamse partijen in het Vlaams Parlement via een resolutie hebben gepleit voor het samenstellen van homogene bevoegdheidspakketten, een resolutie die de leidraad is van de nieuwe Vlaamse regering.

Wat we zelf doen, doen we daarom nog niet beter. Wat we zelf beslissen samen te doen, doen we vaak wel beter. Maar dit moet dan ook mogelijk worden gemaakt door de intergewestelijke samenwerking en de synergie met de federale overheid te structureren.

Het defederaliseren van bepaalde bevoegdheden, vooral op het gebied van gezinsbeleid en gezondheidszorg, moet misschien gepaard gaan met het gedeeltelijk herfederaliseren van bepaalde beleidsdomeinen die nu exclusief gewestelijke materie zijn geworden en die beter zouden worden gedeeld tussen het federale en het regionale niveau in een structuur van samenwerking. Op federaal vlak is er geen Belgische minister meer van landbouw, van buitenlandse handel, eerlang van ontwikkelingssamenwerking, van openbare werken, zodat op Europese ministerraden twee gewestministers van het federale België om beurt de dienst uitmaken als vertegenwoordiger van België en maar het woord kunnen nemen als zij het eens zijn over een gemeenschappelijk standpunt. De heer J. Happart diende aldus de belangen te verdedigen van de Belgische landbouw, die voor 65% Vlaamse landbouw is. Er is geen enkel federaal land (zie Duitsland) waar zoiets voorkomt. Duitsland heeft federale ministers, die evenwel voor bevoegdheidsdomeinen die tot de Länder behoren, Europees optreden in het kader van een mandaat vanwege een meerderheid van Länder. Is het niet redelijk dat in een hechte federatie ook de federale regering medezeggenschap zou hebben, samen met de gewesten, in belangrijke domeinen als landbouw met zijn Europese en internationale aspecten (WTO), buitenlandse handel (Europa en WTO), ontwikkelingssamenwerking (Wereldbank) en openbare werken, meer bepaald voor infrastructuurwerken die de gewestgrenzen overschrijden, zoals de TGV?

Aan de Belgische ingewikkeldheid van het vaderland hangt een stevig prijskaartje. De perikelen rond de recente vorming van de gewestregeringen, met olijfbomen

hier, paarse bloemen daar en tripartiets ginds, drijven de verwarring ten top, zeker voor een publieke opinie die steeds meer *'not amused'* te kennen geeft en stemt voor de meest onmaatschappelijke van alle oppositiepartijen. Het wordt steeds evidentier dat het huidige systeem, sedimentatie van 4 moeizaam en soms onsamenhangend in elkaar getimmerde staatsvormingen, in perioden van grote externe uitdagingen het reactievermogen en de besluitvaardigheid van de politieke leiders vertraagt, bemoeilijkt of verlamt. Dit wordt bevestigd door het feit dat in België het vertrouwen in de overheden relatief beperkt is – een eufemisme – in tegenstelling tot de Scandinavische landen en Nederland.

In tijden van grote uitdagingen, die te maken hebben met de houdbaarheid van de welvaart en het welzijn van de inwoners van een land als België, is er om redenen van doelmatigheid acute behoefte aan een definitieve staatsinrichting. Tenzij men de Belgische Staat wil opbreken door het opvijzelen van de institutionele inefficiënties, een gang van zaken die vol enorme risico's is. Een nieuwe communautaire onderhandelingsronde, goed voorbereid door onafhankelijke experts, zou best beginnen met een **plechtige vertrouwenwekkende intentieverklaring van de deelnemers**. De Vlamingen zouden hierbij duidelijk stellen dat zij helemaal niet de bedoeling hebben met een volgende staatsvorming de Belgische staat op te blazen of op termijn af te breken. En de Walen zouden erkennen dat er nood is aan een herschikking van de bevoegdheden tussen de gewesten en de federale overheden, inclusief de hiermede gepaard gaande financieringsverantwoordelijkheid. En dat bovendien de solidariteit tussen de gewesten op een meer objectieve en doorzichtige wijze dient georganiseerd.

Een **definitieve staatsinrichting** moet, binnen de federale logica en ook rekening houdend met buitenlandse voorbeelden, de gewesten uitrusten met homogene bevoegdheidspakketten om te komen tot een **echt en hecht deelstatenfederalisme**. Er moet een einde worden gemaakt aan de *de facto* concurrerende bevoegdheden tussen de gewesten en de federale overheid. De plannen van de gewestparlementen en -regeringen in Noord en Zuid bulken van de interessante ideeën en voorstellen en kunnen verrijkend en positief bijdragen aan het oplossen van de huidige vermoeidheidsproblemen van de welvaartsstaat.

Zeker op het gebied van het tewerkstellingsbeleid, het arbeidsmarktbeleid, het gezinsbeleid (de kinderbijlagen) en de gezondheidszorg kunnen, zoals in de Duitse bondsrepubliek, bevoegdheden worden gedefederaliseerd. Dit hoeft helemaal niet te leiden tot het uiteenvallen van het land, zoals veel Franstaligen beweren. Ook de financiering van deze bevoegdheden moeten worden geregeld door **meer fiscale autonomie** op een wijze die breekt met het consumptiefederalisme en die de Belgische deelstaten plaatst voor hun inkomstenverantwoordelijkheid. Wel moet men oog hebben voor de coherentie van de 'Belgische economische unie'. Een verschillende ondernemingsfiscaliteit in Noord en Zuid is niet zonder gevaar als men bedenkt dat veel Belgische bedrijven productie-eenheden hebben in Vlaanderen en Wallonië. Zij zijn '*multiregionals*' en hebben baat bij een eengemaakt belastingregime, een argument dat uiteraard ook voor Europa geldt.

Het samenstellen van homogene bevoegdheidspakketten met als *ratio legis* grotere efficiëntie, moet ook het perspectief openen dat een eind wordt gemaakt aan de steeds weerkerende staatshervormingen en dat een ultieme regeling wordt bereikt over een definitieve staatinrichting: een ***deelstatenfederalisme met Brussel als federerend bindteken en niet als twistappel***. Het definiëren van homogene bevoegdheidspakketten is niet alleen een politieke maar ook een technische aangelegenheid met complexe juridische, sociale en economische aspecten. Het is wenselijk dat een **college van eminente deskundigen**, behorend tot beide taalgemeenschappen, een voorstel zou uitwerken om het debat op een serene en zo objectief mogelijke wijze in te leiden. Vooraleer de politici er hun tanden in zetten.

Het toekennen van nieuwe bevoegdheden en financiële hefboomen aan de gewesten heeft maar zin als dit gepaard gaat met het vestigen en verstevigen van de samenwerking tussen de gewesten enerzijds en tussen de gewesten en de federale overheid anderzijds. Degenen die openlijk of verholen pleiten voor verzelfstandiging van Vlaanderen en dus voor separatisme hanteren de defederalisering van steeds meer bevoegdheden (door het uitkleden van de federale overheid) als een breekijzer voor België. Het politieke debat hierover zou aan doorzichtigheid en duidelijkheid winnen als openlijk de discussie zou worden aangegaan over de pro's en de contra's van het voortbestaan van België.

Binnen zulk een finale bevoegdheidsherschikking moet de vraag worden gesteld of bepaalde bevoegdheden, in het verleden exclusief toegekend aan de gewesten, niet moeten worden gedeeld met de federale overheid, zeker op het vlak van de coördinatie. Dit geldt voor het beleid op het gebied van buitenlandse handel, landbouw, ontwikkelingssamenwerking, en wellicht ook voor bepaalde openbare werken.

Het *samenwerkingsfederalisme* zou er bij gebaat zijn als in de federale regering een minister zou worden opgenomen van elk van de drie gewesten. Voor de Franstalige Gemeenschap wordt de oplossing vergemakkelijkt door het feit dat thans in Franstalig België een aantal politici tegelijkertijd minister is in de gemeenschapsregering en in de Waalse gewestregering. Een politic(a)(us) met een dubbele bevoegdheid zou voor Franstalig België naar de federale regering kunnen worden afgevaardigd. Deze gewestministers in de federale regering zouden het spiegelbeeld zijn, op uitvoerend vlak, van wat zich nu al voordoet op wetgevend vlak. Immers, een aantal leden van de gewestparlementen wordt gecoöpteerd tot gewestsenatoren en zetelt in de federale hoge vergadering.

De samenwerking op het vlak van de politieke partijen, die vandaag uitsluitend regionale partijen zijn, zou kunnen worden in de hand gewerkt door bijvoorbeeld **10 federale senatoren, al dan niet gevoegd bij de huidige 70 senatoren, te laten verkiezen in een Belgische kieskring, dit wil zeggen in het hele land.** En dergelijk systeem zou de politieke families, meer bepaald de christendemocraten, socialisten, liberalen en de groenen ertoe bewegen nauwer samen te werken en kandidaten voor te dragen die, teneinde verkozen te worden tot senator, aanvaardbaar zouden zijn in zowel Noord als Zuid en die met het oog hierop zouden uitpakken met een programma dat het algemeen belang van onze drie gewesten zou proberen te behartigen.

Wat voorafgaat, veronderstelt dat bij voorkeur in de gewestregeringen **coalities** aan het bewind komen die symmetrisch of althans **zo weinig mogelijk asymmetrisch** zouden zijn ten opzichte van de samenstelling van de federale regering. Althans tijdens een eerste inrijperiode van een hecht coöperatief federalisme. Dit vereist dat de verkiezingen voor de deelstaatparlementen zouden

samenvallen op dezelfde dag met die voor het federale parlement. Vandaag is een toestand gegroeid waarbij bijna elk jaar een of andere verkiezing plaatsvindt, waardoor de politieke klasse zich continu in een electoraal klimaat bevindt. Het feit dat federale zwaargewichten deelnemen aan regionale verkiezingen en zodra ze verkozen zijn hun plaats doorspelen aan meestal onbekende en onverkozen opvolgers, drijft de verwarring op de spits.

Als in de eerste helft van 2005 de federale regering zou struikelen en een politieke crisis zou leiden tot federale parlamentsverkiezingen, zou men vanaf 2009 opnieuw de federale en gewestregeringen kunnen laten samenvallen.

De Noord-Zuid-miljardenstroom.

Velen stellen dat het beëindigen van de miljardenstroom van Vlaanderen naar Wallonië voor Vlaanderen voldoende financiële middelen zou vrijmaken om de meeste vereiste maatregelen te financieren en ook het hoofd te bieden aan de toenemende vergrijzingskosten. Uiteenlopende cijfers over de miljardenstroom van Noord naar Zuid worden in de publieke opinie verspreid, ook binnen een vaak verhitte politieke polemiek. De geciteerde bedragen schommelen van 2 tot 5 miljard euro. De KBC heeft een grondige studie gewijd aan de transfers van Noord naar Zuid en komt tot een cijfer van 5,4 miljard euro. Het Verbond van Belgische Ondernemingen van zijn kant komt tot een veel lager bedrag, namelijk 3 miljard euro. De hoge ramingen spruiten voort uit het feit dat alle transfers worden aangerekend, inclusief degene die grondwettelijk of wettelijk zijn vastgelegd binnen de dotaties aan de gewesten en de solidariteit tussen de gewesten (behalve de RSZ). Bovendien worden de cijfers door bepaalde politieke partijen aangedikt omdat zij hierin splijtstof vinden voor het opblazen van de Belgische Staat. Bij het interpreteren van de cijfers zijn volgende opmerkingen terecht:

De zogenaamde transfers van Noord naar Zuid zijn eigenlijk transfers van Vlaanderen naar Wallonië en Brussel. Ook Brussel geniet in grote mate van de Vlaamse en nationale solidariteit, omdat Brussel als hoofdstad van Europa, van België, van Vlaanderen, van de Franse gemeenschap, zetel van de Navo en van duizenden internationale en multinationale instellingen en ondernemingen aanzienlijke kosten heeft, ook uit hoofde van zijn multiculturele bevolking. De financiering door de andere gewesten van het Hoofdstedelijk Gewest Brussel is een noodzaak, waaraan ook in de toekomst niet kan worden getornd. In de Verenigde Staten van Amerika is Washington evenmin financieel zelfbedruipend.

Het zijn vooral de transfers in de sociale zekerheid die in Vlaanderen de wenkbrauwen doen fronsen, hoewel het daar gaat om een bedrag van 2,9 miljard euro, waarvan 1 miljard ten voordele van Brussel – bedragen die lager uitvallen dan de 5,4 miljard zoals berekend door de KBC. In deze discussie dient bij wijze van uitgangspunt rekening gehouden met het draagvermogen en de noden van

de betrokken bevolkingen in de regio's. Aldus blijkt dat in 2002 – de meest recent beschikbare gegevens – in Vlaanderen het bruto binnenlands product per hoofd 25.300 euro per jaar heeft bereikt tegenover 18.700 in Wallonië. Dit is een aanzienlijk verschil van ongeveer 24% in welvaart per hoofd van de bevolking in het voordeel van Vlaanderen. De cijfers zijn minder dramatisch wanneer men het gemiddelde inkomen per fiscale aangifte beschouwt, maar het verschil blijft ten minste 10%. Andere indicatoren bevestigen de Waalse achterstand. Wallonië telt 32,5% inwoners in België en verwezenlijkt een bruto regionaal product van nauwelijks 23,7%, investeringen voor 21,9% van de totale investeringen in België en 19% van de Belgische export. De werkloosheid in Wallonië daarentegen vertegenwoordigt 45,7% van het totale aantal werklozen in België en het aantal armen bereikt 8,7% van de inwoners, wat twee maal zoveel is als in Vlaanderen. Wallonië is goed voor 50% van al de bestaansminimumtrekkers in België, Vlaanderen voor nauwelijks 30%.

De miljardenstroom van Noord naar Zuid wordt in Vlaanderen vaak toegeschreven aan de in Wallonië heersende **misbruiken**. Het is evident dat in bepaalde domeinen, meer bepaald wat betreft de gezondheidsverzorging, Wallonië voor sommige prestaties abnormaal hoge cijfers haalt. Deze misbruiken moeten met kracht worden bestreden, des te meer omdat Wallonië binnen de Belgische federatie een uitgesproken netto-ontvanger is, terwijl Vlaanderen een nettobetaler is (om nu eens een Europese term op het Belgisch geval toe te passen). Maar ook in Vlaanderen zijn er misbruiken die moeten worden bestreden. Tegelijk moet rekening worden gehouden met de noden van de bevolking in Wallonië, die door haar samenstelling, leeftijdsopbouw en industrieel verleden een duurder ziektepatroon vertoont. Sommige divergenties kunnen echter niet worden geobjectiveerd. Zo blijkt dat in Wallonië al wat te maken heeft met beeld- en stralingsgeneeskunde verhoudingsgewijs 17,6% hoger ligt dan in Vlaanderen en wat de spoedgevallenbehandelingen betreft wordt in Wallonië 42,2% meer uitgegeven. Omgekeerd blijkt dan weer dat in Vlaanderen proportioneel 10,4% meer wordt besteed aan medische thuiszorg en 14,9% aan tandheelkunde. En in een andere sociale sector, in het bijzonder die van de pensioenen, is het voldoende bekend dat de brugpensioenen in Vlaanderen veel talrijker zijn dan in Wallonië, ook verhoudingsgewijs. Wat de werkloosheid betreft moeten ook hier de

statistieken met omzichtigheid worden geïnterpreteerd. In mei 2004 waren er in België 479.000 uitkeringsgerechtigde werkzoekende werklozen, waarvan 189.000 in Vlaanderen, 218.000 in Wallonië en 72.000 in Brussel. Vlaanderen telt 57,9% inwoners op zijn grondgebied en heeft 'slechts' 39,4% werklozen terwijl Wallonië met 32,4% inwoners 45,7% werklozen heeft. En Brussel haalt 15% werklozen voor 9,6% inwoners. Deze cijfers zijn nochtans onvolledig in de mate dat de niet werkzoekende werklozen (vooral oudere werklozen en bruggepensioneerden) niet in die cijfers zijn opgenomen. Het gaat om 255.000 personen, van wie 62,1% in Vlaanderen en 30,3% in Wallonië. Daarbij komen nog 443.000 tijdelijke werklozen of loopbaanonderbrekers, waarvan 63,4% Vlamingen en 31,1% Walen (gegevens van de RVA). Wat de uitkeringen betreft, die in 2003 7,5 miljard euro bedroegen, ging 50,6% naar Vlaanderen en 38,2% naar Wallonië. De hoge werkloosheid in Wallonië heeft ongetwijfeld te maken met de gevolgen van de desindustrialisatie, de afbouw van de staal- en steenkoolnijverheid en de onvoldoende en alvast te traag op gang komende economische reconversie. Het is natuurlijk bevreemdend dat men in sommige Waalse streken werkloos is van vader op zoon. Daarbij komt dat de publieke besturen in Wallonië abnormaal zwaar doorwegen. Die zijn immers, als gevolg van hun ruime tewerkstelling, goed voor 20% van de toegevoegde waarde, tegenover slechts 12% in Vlaanderen. Toch moet onderstreept dat de jongste jaren in Wallonië bij de politieke en sociaal-economische verantwoordelijke leiders de bewustwording is gegroeid dat een veel krachtiger beleid van economische ontwikkeling, omschakeling en modernisering vereist is. De voorbije jaren zijn er trouwens tekenen van verbetering. In het verleden was de groei van de Waalse economie gemiddeld elk jaar 1,8% lager dan in Vlaanderen, waardoor de divergentie tussen de twee regio's almaar toenam. Vandaag is het groeiverschil herleid tot 0,2%. De Waalse regering doet heel wat voor het aantrekken van investeerders, inclusief uit Vlaanderen. Minder regulering op leefmilieugebied en betreffende ruimtelijke ordening sorteert blijkbaar positieve resultaten.

Samengevat kan gesteld dat het aanzienlijke financiële transfer van Vlaanderen naar Wallonië in eerste instantie verklaard worden door het feit dat de loon-, wedden- en inkomensmassa van de tewerkgestelde actieven, waarop de bijdragen worden berekend, in Wallonië proportioneel tenminste

10% lager uitvalt dan in Vlaanderen. Tegelijk is het de bevestiging van een gemiddeld BBP per hoofd dat 15 à 20% beneden dat in Vlaanderen is gezakt. Wallonië gaat gebukt onder een financieringstekort. Dat hieruit transfers voortvloeien, is niet te verwonderen. Overigens blijkt dat in alle landen transfers voorkomen tussen rijkere en armere gewesten: kijk maar naar West- en Oost-Duitsland, of naar Noord- en Zuid-Italië. Ook binnen een welvarende regio als Vlaanderen zijn er tussen subgewesten allerlei transfers. Transfers zijn overigens onvermijdelijk. Zij zijn het ook in Europees verband. De vraag gaat niet over de geoorloofdheid van transfers. De vraag gaat over hun hoogte en doorzichtigheid. In discussies over grensoverschrijdende financiële bewegingen blijkt men vaak te discussiëren, ongehinderd door enige dossierkennis. Aldus moet rekening worden gehouden met de complexe mechanismen van de vrije circulatie van kapitalen en geldstromen in een eengemaakte geld- en kapitaalmarkt en meer bepaald ook in een eengemaakte verzekeringsmarkt. Het is zeer waarschijnlijk dat wanneer een Waal, al dan niet met een stuk in zijn kraag, in Wallonië een verkeersongeval veroorzaakt, de uitbetaalde schadevergoeding aan het slachtoffer gefinancierd werd met premies betaald door Vlaamse verzekerden. En aangezien de autoverzekering verplicht moet worden onderschreven, gaat het hier ook om een verplichte transfer, waarover nochtans niemand klaagt. De verwarring stijgt ten top wanneer zou worden aangetoond dat de premie die uiteindelijk ten goede komt aan het Waalse slachtoffer van het verkeersongeval voor een deel betaald is door Vlamingen, maar ook door Duitsers, Nederlanders, Spanjaarden, Portugezen en misschien zelfs door Japanners en Arabieren binnen een wereldwijde, eengemaakte verzekerings- en herverzekeringsmarkt. In de mate dat de RSZ wordt betaald met BTW-inkomsten is de confusie nog groter, aangezien een consumptiebelasting wordt betaald door iedereen – Vlaming, Waal, Brusselaar, vreemdeling – die op een bepaald territorium – bijvoorbeeld Vlaanderen – consumeert.

Studies hebben uitgewezen dat een **volledige splitsing van de sociale zekerheid** zou leiden tot een drastische afbouw van de socialezekerheidsuitkeringen in Wallonië en tot een **verdubbeling van de huidige armoedevoet**, die zou stijgen van 8% tot 16% (in percent van de bevolking), een verhoging die toch enig ethisch voorbehoud moet doen rijzen bij de voorstanders van zulk een beleid.

Het zou bovendien Vlaanderen confronteren met een verpauperde en sociaal onrustige buur. Een evolutie die zeker niet economisch gunstig is, als men rekening houdt met het feit dat Wallonië, wat betreft de import van producten uit Vlaanderen, nog steeds de belangrijkste handelspartner is van Vlaanderen, en dit voor Duitsland, Frankrijk en Nederland. Geldstromen kunnen ook wel eens van richting veranderen en zelfs omkeren. En dit zou kunnen gebeuren in het nadeel van Vlaanderen indien de vergrijzing in Vlaanderen, gekoppeld aan een zeer lage fertiliteitsgraad van 1,5 sneller en harder zou toeslaan.

Het probleem van de transfers is bijzonder complex en vergt een genuanceerde analyse. Uiteraard moet een grote solidariteit tussen mensen worden behouden. Het lot van een werkloze Waal is even triest als dat van een Vlaamse. Hem, wat zijn uitkering betreft, gaan discrimineren, niet omdat hij langer of minder lang werkloos is, maar omdat hij toevallig Waal is, kan niemand onverschillig laten die minimaal sociaal voelend is en niet moreel gehandicapt.

Dit alles belet niet dat de transfers moeten worden geobjectiveerd en dat misbruiken in Noord en Zuid krachtig moeten worden aangepakt. Bovendien zou men **in het transfermechanisme stimuli kunnen inbouwen die de verantwoordelijken in de gewesten tot een meer oordeelkundig en dynamisch beleid zouden aanzetten.** Zo is het denkbaar dat de federale overheid voor de overheidssubsidiëring van de sociale zekerheid, die voor werknemers en zelfstandigen samen ongeveer 17 miljard euro bedraagt, zou beslissen dit bedrag met bijvoorbeeld 5% te verminderen. Het is dan aan de gewestregeringen, die op dit gebied bijkomende bevoegdheden zouden verwerven binnen de volgende staatshervorming, om uit te maken hoe ze dit financieringstekort kunnen opvangen: ofwel door een beleid te voeren van grotere efficiëntie en selectiviteit op het gebied van sociale uitgaven en het bestraffen van misbruiken, ofwel door het invoeren van gewestelijke bijdragen, retributies of contributies om het tekort bij te financieren. Ten gronde spreekt het vanzelf dat vooral economische groei en verheffing van de levensstandaard in Brussel en Wallonië de transfers vanuit Vlaanderen aanzienlijk kunnen temperen.

Te weinig kenniseconomie

Vlaanderen moet meer investeren in de kenniseconomie. Vlaanderen scoort nochtans behoorlijk in termen van totale bestedingen aan O(nderzoek)E(ntwikkeling), als percentage van het BBP (2,5% in 2001). Dit is vooral te danken aan de systematische verhoging van deze uitgaven sinds 1996 door de Vlaamse regering. Vlaanderen zit boven het EU-gemiddelde maar moet enkele buurlanden laten voorgaan. Het EU-gemiddelde ligt op 1,93% maar een aantal regio's in Duitsland, Zweden en Finland halen 4 tot 6%. Het zwaartepunt van de privé-O&E-bestedingen ligt vooral bij grote bedrijven uit de sectoren chemie, farma en I(nformation)C(ommunication)T(echnologies). Vlaanderen nadert de 3% BBP-Barcelona-norm. Maar slechts tien ondernemingen in Vlaanderen staan in voor meer dan 76% van de uitgaven voor O&E, waarvan de meeste dan nog buitenlandse bedrijven zijn.

Evenwel uitgaande van een studie van de Britse denktank Robert Huggins Associates ontstaat een heel ander beeld van de kenniseconomische uitmuntendheid van Vlaanderen. De *World Knowledge Competitiveness index* 2003-2004 rangschikte 125 regio's op basis van diverse criteria: de tewerkstelling per 1000 inwoners in de informatie- en biotechnologie, de computerintensiteit van bedrijven en administraties, de uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling per hoofd van bevolking door de overheid en het bedrijfsleven, de ICT-uitgaven per capita voor onderwijs en het aantal internetaansluitingen. Het is de regio rond de Amerikaanse stad San Francisco die als de meest competitieve kenniseconomie in de wereld uit de bus is gekomen. Als twee en drie noteren we Austin en Boston, beide Amerikaanse steden. Nadien komt een hele reeks Amerikaanse regio's; ze nemen de eerste veertien plaatsen van de rangschikking in. Op de vijftiende stek noteert Tokio. Stockholm is met de achttiende plaats de eerste Europese regio in de rangschikking. De tweede Europese regio komt uit Finland (Nokialand) en wel op de 37ste plaats. In de topvijftig zitten slechts zeven niet-Amerikaanse regio's. Brussel bekleedt de 56ste plaats in de wereld en de 7de in de Europese rangschikking. De kennisindex van Vlaanderen zit op 61,4 punten, en dus aanzienlijk onder het gemiddelde van 100. Wallonië komt niet voor in de top-125, maar dit is maar een magere troost voor het Vlaams Gewest.

Misschien is het hierbij opgehangen beeld van Vlaanderen wat overdreven negatief, vooral in het licht van de recente inspanningen. Zeker is dat alvast Brussel op het vlak van de kenniseconomie sterk geniet van zijn internationale aantrekkingskracht.

De top van Lissabon (2000) heeft het ambitieuze doel gesteld om van Europa de meest competitieve groep landen in de wereld te maken. Tegen 2010 moet de Europese Unie uitblinken in kenniseconomie en wereldwijd aan de top staan op het gebied van de uitbouw en het gebruik van informatie- en telecommunicatieproducten en -diensten. Vlaanderen moet op deze evolutie inspelen. De ICT-sector zou door groei de delocalisatie naar lagelonenlanden moeten kunnen compenseren. De ICT-sector zorgt voor 6,4% van de particuliere werkgelegenheid en voor 9,7% van de toegevoegde waarde in de economie in de landen die behoren tot de Oeso. **Maar België scoort niet denderend op ICT- en technologisch vlak**, aldus een studie van professor Leo Sleuwaegen. En ons middelmatig resultaat is dan nog voor een deel toe te schrijven aan dochterondernemingen van grote multinationals die in België zijn gevestigd. Die exporteren gemiddeld meer, stellen meer mensen tewerk en doen intensiever aan onderzoek. In 1996 stelden buitenlandse ICT-bedrijven in ons land nagenoeg 68.000 mensen tewerk. Vijf jaar later was dat cijfer met 9,3% gestegen, tot 74.000 personen. In diezelfde periode steeg de werkgelegenheid bij Belgische ICT-ondernemingen echter met 8,7%, van 39.000 naar 42.000. Dit is veel te weinig om de afbraak van de tewerkstelling in andere sectoren te compenseren. Ierland schijnt het op dit gebied veel beter te doen.

Alles is nochtans niet negatief. Wat het aantal aangevraagde en toegekende octrooien betreft, scoort Vlaanderen goed, althans in Europees perspectief. Maar wat betreft het aandeel van hoogtechnologische octrooien ten opzichte van het totale aantal neergelegde octrooien, bevindt Vlaanderen zich aan de lage kant van de middengroep in Europa. Landen als Finland, Ierland en Nederland doen het aanzienlijk beter. Bedrijven hebben een dominante positie in de aanvragen van octrooien: meer dan 80% van de aangevraagde en 90% van de toegekende octrooien komt van bedrijven. De rol van universiteiten en publieke onderzoeksinstellingen is beperkt door de hoge kosten verbonden aan het octrooieren. Imec, het VIB en de KU Leuven zijn voortrekkers betreffende niet-particulier octrooieergedrag in Vlaanderen.

In 1999 was 0,41% van de beroepsbevolking in Vlaanderen een 'in een privé-bedrijf tewerkgestelde onderzoeker'. Europees gezien is dit een goed aandeel en alleen in de traditionele 'innovatielanden' (Zweden en Finland) ligt dit hoger. Maar op het vlak van onderzoek slaagt Europa er niet in om de kloof met de VS te dichten. Zo is er een uittocht van jong wetenschappelijk en technologisch personeel van de EU naar de VS. 50% van de buitenlandse studenten met tijdelijke visa is na 5 jaar nog steeds werkzaam in de VS. 400.000 hooggekwalificeerde Europese onderzoekers resideren momenteel in de States. Minder jongeren in Europa vinden een onderzoekslaan aantrekkelijk. Terwijl de EU veel immigrantenonderzoekers binnenhaalt. Dit gebeurt echter tegen minder gunstige arbeids- en loonvoorwaarden. Zij verdienen gemiddeld 46% meer dan personen met een diploma van het hoger secundair. In Duitsland is de inkomensspanning 63%, in Frankrijk 69%, in Ierland 57% en in Finland 90%.

Volgens de Barometer van de Europese Attractiviteit 2004 van Ernst & Young blijkt dat België matig scoort op het vlak van het aantrekken van nieuwe buitenlandse investeringen in de kennisintensieve sectoren. De Belgische troeven zijn de ligging, de levenskwaliteit, en het stabiele sociale klimaat. Daarnaast zijn er het ruime culturele aanbod in onze steden en onze waarden van gezond verstand, compromisbereidheid en verdraagzaamheid, althans zoals die worden gepercipieerd. De vraag is of deze waarden geen deuk hebben gekregen na de verkiezingsuitslag op 13 juni 2004. De Amerikaanse econoom Richard Florida, de promotor van '*the principle of creativity*' als motor van economische groei, ziet tolerantie, naast talent en technologie, als een van de cruciale bouwstenen voor een omgeving waarin kennis zich ontwikkelt, een redenering die voor een deel op evidenties berust. We scoren verder goed op het vlak van ligging en logistieke centra. Daarentegen kampt België ook voor researchactiviteiten en voor onderzoekers, die zeer mobiel zijn, met de traditionele handicap van te hoge sociale lasten, te zware ondernemingsfiscaliteit en te zware belasting op het inkomen van de fysieke personen. Volgens het Competitiveness Yearbook zakt België van de 26ste naar de 48ste plaats op 60 landen wat betreft het risico op uitwijking van onderzoekers en geleerden.

Uit een Leuvense studie blijkt dat ook in de O&O-sector de loonkosten veel te hoog liggen, terwijl het netto-inkomen van de onderzoekers te laag ligt. De

ontwikkeling van ICT- producten en -diensten is juist erg arbeidsintensief. Men heeft veel hooggekwalificeerde personen nodig. **Een ICT-deskundige kost in België bijna de helft meer dan in de Verenigde Staten**, om nog te zwijgen van India. Onze industrie wordt steeds meer afhankelijk van ICT maar steeds onaantrekkelijker voor ICT-bedrijven. Dit heeft voor gevolg dat de ICT-producten uit het buitenland worden ingevoerd en niet in eigen land worden geproduceerd, met alle nadelige gevolgen voor de tewerkstelling. De Belgische ICT-sector bestaat vooral uit kleine bedrijfjes, terwijl in de ICT-sector schaalvoordelen zeer belangrijk zijn, wat de positie versterkt van de grote bedrijven, die bijna allemaal grote multinationals zijn. Zij hebben voldoende middelen om hun onderzoek en ontwikkeling te behartigen, in casu buiten België. De Belgische ICT-bedrijven blijven te veel vastzitten in een *small is beautiful*-aanpak. Een verslag van de bevoegde Europese commissaris Liikanen toont aan dat het gebrek aan competitiviteit van Vlaanderen op het vlak van de kenniseconomie niet zozeer ligt bij een tekort aan middelen, dan wel bij een te zwakke **uitbouw van de drie processen die de creatieve en innovatieve economie in Vlaanderen moeten belichamen: 1/ ondernemerschap, 2/ innovatie en kenniseconomie en 3/ internationaal ondernemen**. Tot die conclusie komt ook het pas door de Vlaamse regering opgerichte *Flanders District of Creativity* (FDC). Op het vlak van innovatie slaagt Vlaanderen er onvoldoende in om concrete resultaten van onderzoek en ontwikkeling te vertalen in commerciële producten en diensten. Toch bestaat de indruk dat de organisatorische link en de overdracht van kennis tussen grote gerenommeerde centra (zoals Imec en de universiteiten in het algemeen) en het Vlaamse bedrijfsleven eindelijk sterker worden. De internationale gerichtheid van deze centra is bovendien een pluspunt. Zo wordt steeds meer het voorbeeld geciteerd van het ICT-gebeuren rond de KU Leuven en Imec met steeds talrijker wordende *spin-offs*. Al 300 technologiebedrijven hebben zich de jongste tien jaar in het Leuvense gevestigd, goed voor een omzet van 8 miljard euro en 15.000 banen.

De spectaculaire internationalisering van de economische activiteiten is tegelijkertijd een opportuniteit maar ook een bijkomende uitdaging. Er is een duidelijke nood aan een grote interactie met buitenlandse investeerders.

De prijzenconcurrentie ligt voor Vlaamse bedrijven zeer moeilijk omdat onze loonkosten en de hoge sociale en fiscale lasten een prijzenbeleid op de binnen- maar vooral op buitenlandse markten uiterst bemoeilijken. Veel van onze bedrijven zijn op de buitenlandse markten 'prijznemers' (*price takers*). Dat wil zeggen dat ze vrede moeten nemen met de internationaal heersende prijzen en geen enkele mogelijkheid hebben bepaalde kosten op de buitenlandse klanten af te wentelen. De enige prijzenflexibiliteit waarover ze beschikken, is een neerwaartse. Daarnaast zijn er echter de kwaliteitsconcurrentie en vooral de *innovatorische concurrentie*, waarbij via product- en productie-innovatie een competitief voordeel wordt gehaald. Dit wordt voor de toekomst het heikele punt en de uitdaging. De innovatorische concurrentie lijkt een nog veel belangrijker opgave dan de – weliswaar nodige – vermindering van de arbeidskosten.

Een goede formule lijkt die van de peterschapsystemen, waarbij grote ondernemingen KMO's en onderzoeksinstituten helpen bij het opbouwen van expertise en het organiseren van netwerken. De universiteiten moeten uitgroeien tot echte kenniscentra van uitmuntendheid. Die excellentiecentra kunnen grote invloed uitoefenen op jong talent in binnen- en buitenland. De 'lerende' gemeenschap (*learning society*) in tegenstelling tot de 'belerende gemeenschap' (*teaching society*) krijgt nieuwe kansen met de **Bologna-verklaring**, die momenteel door de universiteiten wordt toegepast en waardoor bachelor- en masterprogramma's worden ingevoerd. Vlaanderen heeft meer toponderzoekers, topuniversiteiten en topprofessoren nodig. De sociale lasten op de tewerkstelling van onderzoekspersoneel in de bedrijven moet worden verlaagd. Ook verblijfsvergunningen – naar analogie van de Amerikaanse *green card* – moeten worden toegekend aan onderzoekers en deskundigen die uit het buitenland naar ons land willen komen. Het vrij verkeer van onderzoekers tussen de Europese landen moet worden gestimuleerd, ook al wordt het personenverkeer met de nieuwe Europese lidstaten slechts mondjesmaat vrijgemaakt.

Menselijk kapitaal

De kenniseconomie heeft uiteraard behoefte aan steeds meer hooggekwalificeerde specialisten en *allround* generalisten, deskundigen in hun vak die uitmunten door hun analytisch vermogen en daarnaast personen die vanuit multidisciplinariteit in staat zijn de synthese te maken. Maar daarnaast moet de kenniseconomie zich ook bekommeren om het gemiddelde kennispeil van al degenen die in de kennismaatschappij als medewerkers en uitvoerders worden ingeschakeld.

Het diploma of getuigschrift van het hoger secundair onderwijs wordt beschouwd als een minimumvereiste om mee te kunnen in de samenleving en op de arbeidsmarkt. Vlaanderen kent een hoge scholingsgraad: in 2000 had 27% van de Vlaamse bevolking (25-64 jaar) een diploma hoger middelbaar onderwijs, wat relatief veel is (Oeso-gemiddelde: 23%). Wat het aandeel van de bevolking met een postsecundair of universitair diploma (30%) betreft, behoort Vlaanderen tot de koplopers in de EU (22%). De deelname aan de studierichtingen met innovatie- en onderzoekscapaciteit, namelijk wetenschappen en ingenieur, is wel minder aanzienlijk dan het Europese gemiddelde. In Vlaanderen bedraagt het percentage universitair opgeleiden 17%. **Maar 36,1% van de Vlaamse actieve bevolking (25-64 jaar) heeft alleen een diploma van lager secundair onderwijs (Oeso-gemiddelde: 34%).** Volgens een onderzoek van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling over geletterdheid bij volwassenen, beschikken 700.000 tot 850.000 Vlaamse volwassenen over onvoldoende kennis van taal en rekenen om te kunnen functioneren in een moderne samenleving. Vooral laaggeschoolden, ouderen, vrouwen en werklozen hebben een hoger risico op ongeletterdheid. Geletterdheid is extensief begrepen. Vandaag houdt het in dat men in staat moet zijn om elementaire informatie over de overheid te begrijpen, dat men moet kunnen werken met maten en gewichten of informatie op het internet moet kunnen opzoeken. Het verband tussen de lagere geletterdheid en werkloosheid is zorgwekkend. 40% van de Vlaamse werklozen raakt niet verder dan het laagste vaardigheidsniveau. De jongere generatie is gelukkig aan een inhaalbeweging toe.

Uit een VDAB-analyse (2003) blijkt dat hooggeschoolden duidelijk betere kansen hebben op de arbeidsmarkt, maar dat ook de studiekeuze hier een rol speelt. De **talenkennis** in een taalgrenslaan als België is van zeer groot belang. In Brussel zijn er 60.000 werklozen die allemaal ééntalig (Frans) zijn. Tweetaligen vinden onmiddellijk een baan. Door de snelle economische evoluties is er een grote nood aan bijscholing en opleiding gedurende de volledige arbeidsloopbaan. Daarnaast biedt het levenslang leren aan groepen met lagere startkwalificaties de kans op een opwaardering en het verwerven van een betere baan. De Europese werkgelegenheidsrichtsnoeren stellen dat in 2010 het gemiddelde participatieniveau aan levenslang leren in de EU tenminste 12,5% van de volwassen beroepsbevolking (25-64 jaar) moet bedragen. Voor Vlaanderen lag dit aandeel in 2003 op 7,6%. De kans op investeringen in vorming neemt sterk toe met de bedrijfsgrootte. Bij de grotere ondernemingen (meer dan 50 werknemers) heeft in 2002 meer dan 97% van de bedrijven geïnvesteerd in opleiding van zijn medewerkers, tegenover 81% bij ondernemingen met 10 tot 50 personeelsleden en 45% bij bedrijven met minder dan 10 personeelsleden. Daarnaast presteert het stelsel van deeltijds leren relatief zwak: slechts 53,4% van de deeltijds lerenden had een werkervaringsplaats in het schooljaar 2002-2003.

Dikke dossiers puilen uit van de voorstellen om het aanbod van meer gekwalificeerde arbeidskrachten op te voeren. Het gaat om maatregelen op het gebied van onderwijs, beroepsopleiding, stages, bijscholing in en buiten de bedrijven, allerlei stimuli om vorming, mobiliteit en omscholing te bevorderen. De overheid dient werk te maken van een strategisch beleid voor ondernemingen en individuen. Een meerjarenplanning is hiervoor een ideaal instrument. Dit dient zich te richten op individuen, organisaties en sectoren.

Energie

De energievraag in Vlaanderen is tussen 1990 en 2003 met 38,3% toegenomen. Het energieverbruik in de industrie (exclusief het gebruik van energie als grondstof) steeg met 24%; het verbruik in de residentiële en aanverwante sectoren (tertiair, land- en tuinbouw) nam toe met 19%. CO₂ is goed voor 82% van de totale uitstoot van broeikasgassen in Vlaanderen, die verantwoordelijk worden geacht voor de opwarming van de aarde. Het Klimaatverdrag van Kyoto van december 1997 legt internationaal bindende reductiedoelstellingen vast voor broeikasgasemissies. Voor België betekent dit een te realiseren reductie van broeikasgasemissies van 7,5% in 2008-2012 ten opzichte van 1990. Vlaanderen heeft zich geëngageerd tot een reductie van 5,2%. Alle experts zijn het er evenwel over eens dat de sluiting van de kerncentrales en hun vervanging door klassieke fossiele centrales het bijna onmogelijk zal maken de gestelde normen uiteindelijk te halen. Bovendien behoudt de nucleaire technologie haar waarde met het oog op een toekomstige omschakeling van kernsplitsing naar kernfusie. **België had op het stuk van atoomenergie, de bouw en de exploitatie van kerncentrales een zeer grote ervaring en faam opgebouwd. Het zou jammer zijn dit 'kapitaal' zomaar te verkwanselen.**

Ten aanzien van het stijgend industrieel energiegebruik besliste de Vlaamse overheid om geen lineaire doelstelling op te leggen, maar is gekozen voor een benchmarkingovereenkomst met de bedrijven. Daarin engageren die laatste zich om tegen 2012 de wereldtop op het gebied van energie-efficiëntie te halen. De overeenkomst zal de basis vormen voor het toekennen van broeikasgas-emissierechten aan de industriële bedrijven. De Europese handel in emissierechten, die van start zal gaan op 1 januari 2005, betekent een nieuwe uitdaging voor de bedrijven.

Het bevorderen van een gezonde marktwerking op de geliberaliseerde energiemarkt en het reguleren van het natuurlijke monopolie van de distributienetten zijn eveneens belangrijke doelstellingen. Een betere marktwerking moet leiden tot concurrentiële prijzen en betere dienstverlening door de energieleveranciers. De Vlaamse energiemarkt is geen eiland, maar functioneert

in een Europese energiemarkt zodat het belangrijk is om het Vlaamse beleid af te stemmen op het Europese. Het milieunormeringsbeleid ligt gevoelig bij de industrie en de landbouw, vooral als de indruk wordt gewekt dat onder invloed van enig groen activisme – soms ontaardend in fundamentalisme – overdreven eisen worden gesteld die zeer duur uitvallen.

De superprioriteit: innovatorische concurrentie.

Zoals uit bovenstaande analyses is gebleken, is de verlaging van de arbeidskosten en een beter functioneren van de arbeidsmarkten van essentieel belang om te verhinderen dat onder meer de traditionele industriële sectoren zware klappen zouden krijgen, de delokalisaties massaal zouden toenemen en een proces van welvaartsvernietiging zou worden ingezet.

*** Maar op langere termijn en meer fundamenteel is een meer duurzaam concurrentievermogen, gestoeld op een continue en brede stroom van innovaties, essentieel.** Dit is de absolute superprioriteit voor de Belgische, de Vlaamse en de Europese economie. Wat helemaal niet wil zeggen dat de industrie moet worden verwaarloosd of afgeschreven. *Het is onoordeelkundig te stellen dat de verwerkende nijverheid en de basisindustrie zomaar uit ons land moeten verdwijnen.* Een onderscheid moet alvast worden gemaakt tussen de tewerkstelling in de industrie, die zal verminderen, en de door haar geproduceerde toegevoegde waarde, die moet toenemen. België en Europa hebben onmiskenbaar een ander industriebeleid nodig. De snelle industrialisering van China en van India verandert de verhoudingen in de wereldeconomie. De basisindustrie in Europa en ook in de Verenigde Staten is veel duurder. Niet alleen de staalnijverheid, de chemie en de petrochemie (zo belangrijk voor Vlaanderen) maar het geheel van de verwerkende industrie moeten grondig worden aangepakt. Er is een schaalvergroting vereist van een aantal onderdelen van de productieketen om de achterstand weg te werken. Daarvoor zijn grote fusies niet *per se* nodig.

Maar wel kunnen de productieketens door samenwerking worden gerationaliseerd. Bijvoorbeeld bij petrochemiebedrijven kan de overcapaciteit aan *crackers* worden weggewerkt door voor de hele petrochemie in Europa de *crackers* – waarin de aardolie in elementen wordt ontbonden – in een gemeenschappelijke pool onder te brengen en aldus de kostprijs aanzienlijk te verminderen. Samenwerking tussen bedrijven moet natuurlijk overeenstemmen met het concurrentiebeleid van de Europese Unie. Maar wellicht moet de Europese Commissie haar concurrentienormen wat bijstellen en rekening houden met het feit dat Europese bedrijven geconfronteerd worden met zeer agressieve mededinging vanuit derde, meestal lagelonenlanden buiten Europa, die vooralsnog arbeiders laten werken in omstandigheden die kenmerken vertonen van sociale dumping. Oordeelkundige samenwerkingsverbanden tussen de Europese industrieën moeten dus niet zomaar zonder vorm van proces in naam van het Europese concurrentiebeleid worden verboden.

*** Economen definiëren het concurrentievermogen van een land of regio – een veel complexer begrip dan het concurrentievermogen van bedrijven – als de capaciteit om te voorzien in een hoge en stijgende levensstandaard, gepaard gaande met een hoge werkgelegenheid.** Het concurrentievermogen wordt dan ook de hefboom van duurzame economische groei, naarmate de comparatieve kostencompetitiviteit steeds moeilijker haalbaar wordt in de meeste West-Europese landen, wegens de opkomst van nieuwe, goedkopere industriestaten enerzijds en de hoge fiscale en parafiscale lasten die de westerse welvaartsstaat oplegt aan ons economisch systeem anderzijds. Daarbij voegen zich de lage werkgelegenheidsgraad (van nauwelijks 59% in België) en de talrijke andere structurele handicaps van een kleine economie als de Vlaamse, die hierboven de revue passeerden. De economische groei moet het, bij daling van de actieve bevolking en haar arbeidsinzet, vooral hebben van de hoge arbeidsproductiviteit, die op haar beurt de tewerkstelling aantast. Maar het productiviteitsvoordeel van Vlaanderen is de jongste jaren duidelijk aan het afnemen, vooral tegenover de groeiregio's in Europa. Baden-Württemberg, Catalonië, Lombardije en Rhône-Alpes, bijvoorbeeld, doen het op vele gebieden beter. In een opmerkelijk rapport over het concurrentievermogen van de Vlaamse economie hebben de professoren Koen De Backer en Leo Sleuwaegen voor Vlaanderen een barometer van het

concurrentievermogen uitgewerkt, gemeten aan de hand van een hele reeks kernindicatoren. Daaruit blijkt dat Vlaanderen gekenmerkt wordt door een vrij hoge graad van inefficiëntie doordat de beschikbare productiefactoren niet optimaal ingezet worden.

* **Ons economisch potentieel blijft vaak onbenut.** Vlaanderen scoort goed voor zijn infrastructuur maar matig wat betreft kapitaalinzet en technologische vooruitgang. Ook voor investeringen en toepassingen in nieuwe domeinen presteert Vlaanderen niet al te best, bijvoorbeeld wat betreft de internettoegang en e-commerce. De lage tewerkstellingsgraad van de actieve bevolking is illustratief voor een algemene onderbenutting van onze productiefactoren, inclusief de immateriële zoals kennis, creativiteit en innovatie. Bijkomende (meestal hogere) studies aanvangen wordt bij veel jonge mensen ontmoedigd, omdat het beroepsrendement van de getrooste inspanning niet zo groot is. De inkomenspanning in het voordeel van intellectuele beroepen is meestal te gering. Ook het ondernemerschap – een roeping – komt onvoldoende aan bod in Vlaanderen. Daarenboven zijn de betuttelende reglementering, de strenge milieuwetgeving en de beperkte industrieterreinen niet van aard om het opstarten van nieuwe ondernemingen te stimuleren. Vlaanderen is aan een inhaalbeweging bezig wat betreft de overheidsbetoelaging van onderzoek en ontwikkeling. Er worden echter relatief weinig patenten aangevraagd. Per miljoen inwoners is dit in Vlaanderen 167,3 – een cijfer dat even boven het EU-gemiddelde (15 lidstaten) van 160,8 uitstijgt. Duitsland met 308,9, Nederland met 231,4, Finland met 344,2 en Baden-Württemberg met 548,2 doen het evenwel stukken beter en in spitssectoren als biotechnologie, informatica, farmaceutica en ruimtevaart doet Vlaanderen het helemaal niet goed. De patentering is een vrij dure en omslachtige aangelegenheid, omdat in de Europese Unie wordt gewerkt met twintig officiële talen. Gaat men naar de VS, dan is de klus veel goedkoper en sneller geklaard. Amerika schrijft dus heel wat uitvindingen op zijn naam die eigenlijk in Europa het levenslicht zagen. Bovendien zijn de meeste patentaanvragen uit België dan nog het gevolg van de activiteiten van buitenlandse ondernemingen (meer dan 80%).

De innovatieve activiteiten van bedrijven, gemeten aan de hand van nieuwe producten en productieprocessen (als percent van omzet), bedragen in België

nauwelijks 2,6%, tegenover een EU-gemiddelde van 6,5%. Op dit essentiële gebied dient een enorme inspanning gedaan.

* **De export blijft een belangrijke hefboom** voor de werkgelegenheid en de toegevoegde waarde in de Vlaamse industrie, maar meer dan de helft hiervan komt tot stand in de vijf belangrijkste exporterende sectoren, meer bepaald de chemie, het transportwezen, voeding en drank, de textiel- en kledingsector en de metaalindustrie. Daarbij voegt zich nog de automobielsector, die op zijn eentje goed is voor 120.000 werkplaatsen. Al deze sectoren zijn echter relatief traditioneel en eerder defensief, gegeven de structurele handicaps van Europa en België en de concurrentiedruk die uitgaat van de nieuwe industrielanden.

* **De traditionele sectoren moeten dus steeds meer kennisintensief worden** door de introductie van robotica en computersturing. En dit proces is volop bezig. Als de meer traditionele sectoren in Vlaanderen (chemie, textiel, autonijverheid, voeding) vandaag actief zijn, rendabel en vaak kwalitatief en kwantitatief groeiend, dan is dat omdat er succesvol werd geïnnoveerd. Wie zich herinnert hoe een kwarteeuw geleden een textielbedrijf eruitzag en er vandaag opnieuw een bezoek aan brengt, constateert dat hij zich bevindt in een totaal ander bedrijf. Daarbij valt vooral het doorvoeren van nieuwe, zeer gesofistikeerde, kennisintensieve productieprocessen en managementmethoden op. De autoconstructeur Renault, die zo'n slechte beurt heeft gemaakt in België met de sluiting van zijn vestiging in Vilvoorde zonder eerbiediging van de sociale wetgeving, heeft blijkbaar een aantal lessen geleerd. Het bedrijf heeft sterk geïnnoveerd qua automodellen en -technologie. Renault is bovendien het eerste bedrijf dat voor de klant een auto op maat maakt, die helemaal beantwoordt aan de wensen en behoeften van de autokoper. En blijkbaar was dit een gat in de markt dat zeer succesvol wordt ingevuld.

In de verwerkende nijverheid zijn momenteel nog 600.000 mensen aan de slag, weliswaar 200.000 minder dan in 1980, maar toch nog een aanzienlijke groep. Wel is het zo dat de toename van de werkgelegenheid in België met 300.000 werkplaatsen tijdens de afgelopen twintig jaar in de diensten heeft plaatsgevonden. Een constatering waarbij dient opgemerkt dat de industrie steeds

meer diensten uitbesteedt, die er zonder industrie nooit zouden gekomen zijn. Er is complementariteit tussen de industrie en de ontwikkeling van bepaalde diensten. De tewerkstelling in de industrie zal evenwel verder afnemen naarmate de productiviteit en automatisering voortschrijden. Een fatalistische redenering ontwikkelen, zoals sommige economisten doen, dat het met de industrie in een land als België gedaan is, is echter onverantwoord. De tertiaïrisering is niet noodzakelijkerwijze nadelig voor de industrie.

*** De zwakheid van de Vlaamse economie schuilt niet in haar traditionele industriële activiteiten. De dreiging gaat uit van het feit dat naast de traditionele industrie er te weinig echt nieuwe activiteiten worden ontwikkeld.** Het gebruik van ICT en de liberalisering van de markten blijken positief gecorreleerd te zijn met de prestaties van dienstensectoren. In vergelijking echter met andere landen zijn in Vlaanderen de dienstensectoren communicatie en gezondheidszorg weinig vrijgemaakt. Er weegt een taboe op de uitbreiding van de eengemaakte markt tot de diensten, vooral voor openbaar vervoer, onderwijs en gezondheidszorgen. België stelt zich zeer conservatief op, waardoor onze economie een aantal kansen mist. De niet-traditionele sectoren die op wereldschaal het snelst groeien (de audio-, video- en telecomapparaten en kantoormachines en computers) worden gekenmerkt door grote kennisintensiviteit, maar zijn in Vlaanderen slechts goed voor 2,6% van de totale tewerkstelling in de secundaire sector. Zorgwekkend is bovendien dat de dienstensector vandaag zelf onderhevig is aan delokalisatie en outsourcing, ten voordele van goedkopere landen binnen en buiten Europa.

De conclusie is duidelijk. Vlaanderen blijft te zeer gespecialiseerd in meer traditionele – ofschoon hooggekwalificeerde sectoren – met minder groeikansen, die bovendien bijzonder kostengevoelig zijn. Het is van vitaal belang dat deze sectoren worden geconsolideerd dankzij kostenbeheersing en modernisering.

*** In de toekomst moet een beleid worden gevoerd waarbij inventie en innovatie worden gestimuleerd en waarbij de onderzoeksresultaten worden gecommercialiseerd.** Zij kunnen immers tot economische activiteiten van een nieuw type leiden. Zulk een innovatorisch beleid vereist een veel doelmatiger

organisatorische en financiële omkadering. Het verwerven en verspreiden van wetenschappelijke en technologische kennis via mensen en ondernemingen moet verheven worden tot de superprioriteit. Een hele waaier van maatregelen is vereist, zoals die onder meer beschreven wordt in de voortreffelijke VRIND-rapporten van de Vlaamse administratie. Een O&O-mobilisatie moet afgekondigd en de rol van universiteiten en grote ondernemingen op dit vlak moet maximaal aangespoord. Dat hierbij de internationale inbedding en grensoverschrijdende samenwerking een absolute *must* zijn, hoeft geen betoog. Een defensieve en protectionistische opstelling waarbij ook delokalisaties kunstmatig worden tegengegaan of tegengehouden, brengt op termijn niet alleen geen oplossing, maar verergert de dreiging van welvaartsvernietiging door veroudering. En onvoldoende rentabiliteit dwarsboomt het investeringsbeleid. Behalve de vergrijzing van de bevolking dreigt in Vlaanderen, zoals in de rest van Europa, een *vergrijzing van het industriële weefsel*. Nodig is een offensieve houding met een partnerschap tussen overheid en privé-sector, tussen onderwijs en beroepsopleiding, tussen alle sociaal-economische partners. Steeds meer deskundigen zijn de mening toegedaan dat wetenschappelijke, technologische en economische creativiteit ook veel gebaat zijn met culturele activiteiten, die kruisbestuivend inwerken en de verbeelding aan de macht brengen. Dat het vreedzaam samenleven van verschillende culturen en intercultureel samenwerken hierbij doorslaggevend kunnen zijn, is vanzelfsprekend, maar dient steeds weer opnieuw herhaald.

*** Hoe creativiteit, innovatie en ondernemerschap stimuleren in de huidige wereld, die geen grenzen kent?** Allerlei organisaties en instanties hebben hiervoor al maatregelen gesuggereerd. Uit eigen ervaring beklemtoon ik wat volgt.

Meer studie- en onderzoeksbeurzen moeten worden toegekend, meer bepaald in die gebieden waar Vlaanderen achterop ligt, zoals de wetenschappen en toegepaste wetenschappen. Belangrijk zijn doctoraatsbeurzen in richtingen die belangrijk zijn voor de kenniseconomie. Misschien moeten naast de noodzakelijke studiebeurzen ook gratis studieleningen worden verstrekt. De tijdelijke *braindrain* van onderzoekers naar het buitenland (vooral de VS) moet niet worden tegengegaan, want meestal vergroten de researchers tijdens hun verblijf in het

buitenland aanzienlijk hun kennis en deskundigheid. Nodig is echter dat deze hooggekwalificeerde mensen naar België en Vlaanderen zouden terugkeren. Daarom is het te overwegen fiscale voordelen toe te kennen – bijvoorbeeld vrijstelling van inkomstenbelasting tijdens de eerste vijf jaar na terugkeer – aan personen die minimaal drie jaren aan onderzoek hebben gedaan in het buitenland. Vergelijkbare fiscale voordelen moeten worden toegekend aan researchers in eigen land. De scholen moeten voldoende aandacht besteden aan het belang van het ondernemerschap en bedrijfsbezoeken en mogelijkerwijs stages inbouwen. Het begeleiden en ondersteunen – ook financieel – van starters is van zeer groot belang. Nieuwe initiatieven moeten worden bevorderd door het aantrekken van extern risicokapitaal te vergemakkelijken en de zelffinanciering van KMO's te promoten. Het participatiefonds moet meer middelen krijgen.

Daarbij zijn de vereenvoudiging van de administratieve procedures en het wegwerken van bureaucratische regels absoluut vereist. Bedrijven worden geconfronteerd met een hoge administratieve lastendruk. Volgens het Planbureau kost deze administratieve lastendruk voor ondernemingen in ons land 3,4% van het BBP. Vooral beginnende bedrijven hebben het moeilijk: in België duurt het volgens de Wereldbank gemiddeld 56 dagen om een onderneming op te starten (slechts 2 à 4 dagen in Australië, Canada, de VS en Denemarken). De recente inspanningen van de Vlaamse en federale overheid (Beter Bestuurlijk Beleid en Copernicus) hebben tot dusver niet tot een verbetering van de dienstverlening aan de bedrijven geleid.

Voor KMO's moet worden geëxperimenteerd met opleidingscheques en moeten er meer opleidingscentra worden opgericht. Het IWT (Instituut voor de Aanmoediging van Innovatie door Wetenschap en Technologie in Vlaanderen) moet meer middelen krijgen en Export Vlaanderen moet meer rekening houden met de belangen en de noden van de KMO's.

Nieuwe en groeiende bedrijven verhogen de innovatieve capaciteit van een economie, bevorderen het flexibeler inspelen op marktfragen, sporen bestaande bedrijven aan om efficiënter te functioneren en creëren nieuwe businessactiviteiten en dus nieuwe banen.

* **Vlaanderen moet de cultus van de initiatiefnemer** verder ontwikkelen en kansen creëren voor ondernemend gedrag. Ondernemingsactiviteiten zijn afhankelijk van de positieve beoordeling van ondernemers in de maatschappij. Uit een recent onderzoek blijkt dat bedrijfsleiders laag scoren op de 'index van vertrouwen'. Slechts 45 op 100 Belgen hebben vertrouwen in managers. Het is een magere troost te vernemen dat politici maar 25/100 halen; de clerus en de advocaten respectievelijk 48 en 49, maar dat artsen en leerkrachten de hoogste notering krijgen met 89 en 82. De economische verantwoordelijken kunnen heel wat doen om het vertrouwen voor ondernemers en ondernemingen op te bouwen. Bedrijfsleiders moeten zich onderwerpen aan een deontologische code en de beginselen toepassen van *corporate governance*. Het beleid kan het contact met ondernemers stimuleren via de uitbouw van lokale netwerken tussen opleidingsinstellingen en de bedrijfswereld. Belangrijk hier is de waardering voor ondernemerschap enerzijds en de verlichting van het stigma van een mislukking anderzijds. Het is noodzakelijk om ondernemingszin binnen alle onderwijsniveaus aan te moedigen.

Het legendarische voorbeeld van een geslaagde synergie tussen uitvinding, innovatie, industriële toepassing en commerciële uitbating is het bedrijfsgebeuren in *Silicon Valley*, in de omgeving van de campus van de Stanford University. Het experiment werd al in de jaren dertig van de vorige eeuw gelanceerd. Sindsdien fungeerde het als voorbeeld voor talrijke nieuwe initiatieven van toegepaste kenniseconomie. De VS alleen al telt vandaag een vijftigtal onderzoeksintensieve afgebakende industrieparken waar honderdduizenden mensen zijn tewerkgesteld. Vierhonderd regio's in 80 landen proberen vandaag hetzelfde met de creatie van kenniscentra. In Europa ontstonden belangrijke initiatieven in de buurt van Nice, Lyon, Cambridge, Londen, Glasgow, München, Heidelberg, Leiden, Tampere, Turijn... Ook in Japan, India, Taiwan, China, Singapore en Maleisië ontstaan kennisintensieve plekken met zich vermenigvuldigende spin-offs. Wat België betreft, is er Louvain-la Neuve met zijn researchcampus en *last but not least* de KU Leuven, rond vooral Imec, samen goed voor 5000 onderzoekers, onder wie talrijke buitenlanders. Honderden technologiebedrijven hebben zich inmiddels rond de KU Leuven in de regio ontwikkeld, goed voor 15.000 banen en een omzet van 4,5 miljard euro. Het groeipotentieel is er aanzienlijk en specialisten

verwachten een verdubbeling van het omzetcijfer tegen 2010. Contractonderzoek, de snelle en doelmatige bescherming van intellectuele eigendom, het promoten van groeiniches rond micro-elektronica, nanotechnologie, telematica, e-security, de uitbouw van netwerken met de universiteit als draaischijf, het oprichten van een 'incubator' voor startende bedrijven, een uitgestrekt wetenschapspark in Haasrode, inspanningen om *venture capital* te mobiliseren en een boeiende multiculturele werkomgeving... het zijn allemaal recepten van een vrij spectaculair succes. Het kan dus wel, maar meer is vereist.

* **Er moet meer worden geïnvesteerd in infrastructuur, mobiliteit en de digitale informatiesnelwegen.** Vandaar de noodzaak om internetverbindingen en het internetgebruik te bevorderen door goedkope aansluitingen en abonnementen. Uit enquêtes blijkt dat veel mensen beweren dat ze de computer en het internet intens gebruiken – want dat is een statussymbool, vooral bij de jeugd – maar ander onderzoek wijst uit dat de feitelijke benutting van de ICT-instrumenten en -mogelijkheden zeer inefficiënt gebeurt. Sensibilisatiecampagnes zijn in dit verband zeer gewenst en de inschakeling van de computer en het internet in het verrichten van allerlei administratieve taken moet worden bevorderd. Onder meer de belastingaangifte via internet moet verder worden uitgebouwd. Het elektronisch factureren moet worden veralgemeend en gekoppeld aan de nodige controles. E-government mag geen ijdel woord blijven en voorbeelden uit de Scandinavische landen bewijzen dat een succesvolle aanpak mogelijk is.

* **Er zouden ten minste 7000 hectare bedrijventerreinen moeten bijkomen.** Tegelijk moeten oudere sites worden gerenoveerd. De rigiditeit van de gewestelijke structuurplannen moet worden weggewerkt en de aanvragen moeten binnen redelijke termijn worden afgehandeld. Overheidsbedrijven moeten op een veel efficiëntere wijze worden bestuurd en georganiseerd. Dat zoiets kan, bewijst Belgacom. De grootste aandacht moet nu gaan naar de NMBS en De Post. De milieuwetgeving en vooral de Kyotonormen mogen maar worden gerealiseerd als de concurrentiepositie van de Vlaamse en Belgische bedrijven niet wordt aangetast. Een Europese coördinatie is hier van zeer groot belang.

***Allerbelangrijkst blijft het ombuigen van de ondernemingsfiscaliteit tot een onderzoeksvriendelijk instrument.** Drie maatregelen kunnen zeer gunstige gevolgen hebben: 1/ het invoeren van een investeringsaftrek voor onderzoeksuitgaven, door ze (onder voorwaarden) aftrekbaar te maken van de ondernemingswinst; 2/ bedrijven in België toelaten hun onderzoeksuitgaven in hun buitenlandse vestigingen te consolideren met de researchuitgaven in België; 3/ het toekennen van een fiscaal gunstige ruling aan buitenlandse onderzoekers die in België komen werken (hetzelfde moet gelden voor Belgische onderzoekers die terugkeren uit het buitenland).

Grote inspanningen moeten worden gedaan om buitenlandse investeerders opnieuw aan te trekken nu de Europese Commissie heeft beslist dat het gunstige fiscale statuut van de coördinatiecentra moet worden afgebouwd. Daartoe is het van kapitaal belang dat het imago van België in het buitenland wordt verbeterd, ook op het vlak van de solidariteit met onze Europese en transcontinentale partners, in de eerste plaats de Verenigde Staten.

*** Nooit waren de innovaties op alle mogelijke gebieden zo talrijk, overweldigend en onophoudelijk.** Het volstaat op internet kennis te nemen van wat onder de hoofding '*discoveries*' allemaal in voorbereiding is. Onvoorstelbare opportuniteiten worden aldus gecreëerd voor ondernemende personen. Hoewel ik niet geloof in het historisch determinisme van marxistische makelij en nog minder in technologische veranderingen als een nieuwe fase in de darwinistische evolutie van de menselijke soort, heb ik mijn studenten altijd voorgehouden dat onder meer de uitvinding van de tv meer invloed heeft uitgeoefend op de mensheid dan het marxisme, het christendom, de islam en het boeddhisme samen. Misschien volgt hieruit a contrario dat de hedendaagse mens gebukt gaat onder een levensbeschouwelijk deficit. Maar dat is een ander verhaal. Toch is het duidelijk dat de uitvinding en razendsnelle verspreiding van bijvoorbeeld de mobiele telefoon of gsm niet alleen een kolossale markt in het leven heeft geroepen, maar ook de menselijke gedragingen onder bepaalde aspecten grondig heeft veranderd. Inmiddels is het van het grootste belang attent te zijn voor de komende innovaties, die allemaal enorme economische mogelijkheden inhouden.

Op energetisch vlak is een nieuwe revolutie in voorbereiding, gebaseerd op het gebruik van waterstof als brandstof. Dat kan voor een omwenteling zorgen in de auto-industrie, de energiebevoorrading en de verkeerseconomie. Er wordt verder werk gemaakt van de vervanging van de atoomsplitsing door de kernfusie. Een energetische revolutie – ook met de hulp van vormen van schone energie, zoals de zonne- en windenergie – zal zeer veel ontwikkelingslanden uit hun geproletariseerde situatie tillen (de landbouwrevolutie is zeer energieconsumerend, denk maar aan irrigatie en fertilisatie), waardoor de wereldeconomie meteen een bijzonder krachtige impuls zal krijgen. De vraag is of Europa actief zal kunnen deelnemen aan de energetische revolutie.

Ook de biogenetica opent onvoorstelbare perspectieven, niet alleen op het vlak van geneeskunde en farmacologie, maar ook op dat van voeding en bestrijding van ondervoeding in de wereld, waaruit dan reusachtige markten kunnen ontstaan. En dan zwijgen we nog over de gevolgen van het stamcellenonderzoek voor de verbetering van de menselijke gezondheid en de vertraging van het verouderingsproces.

Er zijn de toepassingen van de nanotechnologie, gecombineerd met nieuwe doorbraken in de computertechnologie. De kwantumfysica zal worden toegepast op de werking van computers. De vervanging van de huidige microschakelingen door qubits (*quantum bits*) opent revolutionaire perspectieven wat betreft nieuwe communicatietechnologieën, waaronder de spraaktechnologie en het simultaanvertalen.

Veel wordt verwacht van de ontwikkelingen van de robotica en ver doorgevoerde automatiseringsprocessen. Ook de artificiële intelligentie biedt fabelachtige perspectieven. En dan hebben we het nog niet eens over de toepassingen van de superconductiviteit en zoveel andere nieuwe ontwikkelingen, die aanzienlijk kunnen bijdragen tot een doelmatige voorkoming en bestrijding van de criminaliteit door de ontwikkeling van nieuwe technologieën van bewaking en observatie. Talrijke 'slimme' producten komen eraan die onze dagelijkse levenswijze grondig gaan veranderen. Over twintig jaar zal de inrichting van een woonhuis onherkenbaar zijn geworden in vergelijking met de huidige interieurs. De oplossing van de mobiliteitsproblemen opent nieuwe, ongekende economische mogelijkheden in de vorm van 'elektronisch' thuiswerken, maar ook dankzij de aanleg van ondergrondse snelwegen en nieuwe vormen van transport via de

lucht. Bovendien zullen ook de vorderingen op het gebied van ruimtevaart en astrofysica niet zonder gevolgen blijven voor het dagelijks leven. Het lijstje is ver van volledig.

*** Het illustreert alleen dat indien alle innovaties ten goede worden aangewend en niet om oorlogen of terroristische aanslagen te vergemakkelijken, enig langetermijnoptimisme gerechtvaardigd is.** J.M. Keynes is beroemd geworden met de uitspraak *'in the long run we are all dead'*. Ik zou deze zin willen omkeren: *'in the long run we are all alive'*. De problemen doen zich voor op korte en halflange termijn. Zijn onze welvaartsmaatschappijen, vooral in Europa, in staat om hun problemen binnen een relatief korte periode op te lossen? Leiden de grote tegenstellingen in de wereld tussen arme en rijke landen, tussen tolerante democratieën en nationalistische en fundamentalistische samenlevingen, tot fatale conflicten, die gegeven de hedendaagse bewapening en militaire technologie de menselijke beschaving en aantal eeuwen achteruit kunnen slaan? Als we evenwel monsterachtige ontsporingen en dwaasheden vermijden, is de verdere toekomst van de mensheid, gezien de aanstormende technologische innovaties, hoopvol en zelfs rooskleurig. Alleen is het niet zeker dat de vierde en de vijfde postindustriële omwentelingen zich zullen afspelen in Europa, zoals dit het geval was met de eerste (einde XVIIIde eeuw met de uitvinding van de stoommachine) en nog in grote mate met de tweede (aan het einde van de XIXde eeuw met de ontdekking en toepassing van de elektriciteit). Dan rijst de vraag of de welvaartsmachine in Europa niet zal sputteren als we de trein missen van de volgende technologische omwentelingen en als zal blijken dat we niet de middelen hebben om de dure uitvindingen onder licentie uit China of de VS te importeren. Tenzij we zouden geloven in het idyllische verhaal van de economiehandboeken die een homogene wereldmarkt construeren, waarin het ideale model van de volmaakte mededinging aan de studenten wordt uitgelegd: een wereldmarkt met voor ieder product eenzelfde wereldprijs, gelijk aan de marginale kost, met homogene markten waarop afstanden en lokalisaties geen invloed hebben (dank zij e-commerce), waarop consumenten en producenten beschikken over perfecte kennis en geen enkele invloed hebben op de marktprijs, door vraag en aanbod bepaald (ze zijn allemaal prijsnemers), en op lange termijn de overwinst wordt weggeconcurrerd, aangezien verkocht wordt tegen een prijs die gelijk is aan de minimale gemiddelde

kost. Zeer esthetisch verantwoord, maar te mooi om waar te zijn. Maar ook op een perfecte markt is de toegang beperkt door de koopkracht waarover men beschikt.

Doorbreken van vicieuze cirkels

Het op peil houden en verbeteren van het concurrentievermogen is een complexe aangelegenheid die zowel defensieve als offensieve beleidsmaatregelen inhoudt. Defensief maar zeer vereist is een betere werking van de arbeidsmarkt en de beheersing – en zo nodig de verlaging – van de arbeidskosten. Problematisch is dat hiervoor enerzijds voldoende economische competitiviteit en anderzijds het behoud van de nodige sociale bescherming van de bevolking op elkaar moeten worden afgestemd. Meteen rijst de ingewikkelde problematiek van de socialezekerheidskosten en hun financiering. Meer offensief is een beleid, gericht op het verhogen van de productiviteit en het stimuleren van innovatie en ondernemerschap. Een efficiënte mix van een defensief en offensief beleid in het bedrijfsleven, te voeren door de sociaal-economische verantwoordelijken en de politici, veronderstelt ook een overheid die niet als een stremmende maar als een helpende hand zou functioneren.

*** Het is evident dat de arbeidskost moet worden verlaagd, zonder evenwel de koopkracht van de werknemers aan te tasten.** Daarbij is de gemiddelde arbeidskost per geproduceerde eenheid in de landen die onze belangrijkste concurrenten zijn richtinggevend. Het is juist dat in België de arbeidskosten ten opzichte van landen als Frankrijk, Duitsland en Nederland ten minste 7,4% hoger liggen. Het wegwerken van die handicap is absoluut vereist op korte termijn. Het is uiteraard onzinnig om onze arbeidskosten te willen afstemmen op die in de nieuwe industriestaten, meer bepaald uit Azië of de landen uit Oost-Europa. Het zijn vooral de socialezekerheidsbijdragen van werkgevers en werknemers en verhoudingsgewijs van de zelfstandigen die de arbeid zwaar belasten. Voor de loontrekkers gaat het (in 2003) om een bedrag van 33,5 miljard euro en voor de

zelfstandigen om 2,5 miljard euro aan bijdragen. Wat men meestal niet beseft, is dat de alternatieve financiering via BTW of accijnzen en via staatstoelagen, geaffecteerde belastingen of specifieke begrotingsdotaties vandaag al zeer aanzienlijk is. In het regime van de loontrekkers dient in 2004 14,5 miljard euro aan staatstussenkomst gevoegd bij de hoger vermelde 33,5 miljard aan bijdragen, samen goed voor 48 miljard. Voor de zelfstandigen bedraagt de alternatieve financiering (vooral via de begroting) 1,3 miljard, wat de totale financiering voor hen op 4 miljard euro brengt.

Het is niet onlogisch dat de inkomensvervangende tegemoetkomingen van de RSZ, zoals pensioenen en werklozensteun, in grote mate worden gefinancierd door bijdragen van werkgevers en werknemers, geheven op het inkomen van de betrokkenen. Het gaat hier immers om een uitgesteld loon. Dit geldt mutatis mutandis ook voor de zelfstandigen. Voor de kostendekkende RSZ-interventies echter, zoals **kinderbijslagen en gezondheidszorg**, is de huidige financiering door werkgevers- en werknemersbijdragen betwistbaar. Waarom moet de arbeid deze lasten exclusief torsen, terwijl de sociale voordelen van kinderbijslag en ziekteverzekering de hele bevolking ten goede komen?

*** Vandaar dat vaak wordt voorgesteld deze uitkeringen uit de huidige bijdragen te lichten en op een alternatieve wijze te financieren, met algemene schatkistmiddelen.**

Rekening houdend met de staatstoelagen die vandaag al naar beide sectoren gaan, ontstaat er bij schrapping van de werkgevers- en werknemersbijdragen een deficit van 4,2 miljard euro dat alternatief moet worden gefinancierd.

**** Slaagt men hierin, dan kunnen de sociale bijdragen met 4,2 miljard euro dalen, of een vermindering met 13%, wat beantwoordt aan 4% van de loonkosten in de privé-sector, een niet onbelangrijke vermindering.**

**** Ook moet worden overwogen de sociale bijdragen opnieuw te plafonneren.** Zo worden bedrijven immers aangemoedigd om hooggeschoolden aan te werven, wat nodig is om het innovatiebeleid te stimuleren. Bovendien is deze maatregel ook belangrijk voor buitenlandse investeerders.

** Er wordt wel eens voorgesteld veel verder te gaan en nagenoeg de hele sociale zekerheid te laten financieren door een 'sociale BTW'. Men mag evenwel niet in simplismen vervallen. De hele sociale zekerheid laten financieren door een zogenaamde sociale BTW of door sociale accijnzen is een illusie. Het optrekken van de accijnstarieven tot op het gemiddelde niveau van de Europese Unie, meer bepaald voor benzine, alcohol en tabak kan ten hoogste 3,5 miljard euro opbrengen. Daarnaast kunnen bepaalde BTW-tarieven voor sommige producten nog worden verhoogd, maar België kan zeker niet het tarief van 21% overschrijden. Bovendien moet vermeden worden dat via een verhoogde consumptiebelasting de inflatie toeneemt en het concurrentievermogen van de ondernemingen zou afnemen. Financiering van de sociale zekerheid door BTW en accijnzen ter vervanging van de bijdragen van werkgevers en/of werknemers werd al in 1981 uitgetest door de toenmalige regering. Die operatie kreeg de naam **Maribel** mee. Als eerste minister heb ik toen geprobeerd het zwaar aangetaste concurrentievermogen van onze ondernemingen op te krikken, zonder devaluatie – onze buitenlandse schuld was toen vrij aanzienlijk – via een massale verlichting van de arbeidskosten, meer bepaald van de werkgeversbijdragen. De Maribel-operatie werd lange tijd door de opeenvolgende regeringen toegepast, evenwel geleidelijk aan in afgezwakte vorm, onder meer wegens het groeiende verzet van de Europese Commissie.

Grosso modo kan men stellen dat door een 'redelijke' verhoging van BTW en accijnzen ten hoogste een bedrag van 4 à 5 miljard euro kan worden gegenereerd dat in aanmerking zou komen voor alternatieve financiering. Een som aan te wenden voor een verlaging van de werkgevers- en/of werknemersbijdragen aan de sociale zekerheid met hetzelfde bedrag, wat ongeveer beantwoordt aan de 4,2 miljard euro hierboven geponeerd. Eigenlijk komt dit neer op een **doorgedreven fiscalisering** van de sociale zekerheid, waardoor het rechtstreekse aandeel van de staatstussenkomst in het stelsel, dat vandaag ongeveer 25% bedraagt, aanzienlijk wordt verhoogd.

** De verlaging van de sociale bijdragen kan gebeuren via een **verlaging van de werkgeversbijdragen** – dan speelt de verlaging van de loonkosten onmiddellijk – of via een verlaging van werknemersbijdragen – dan speelt het effect op

loonkosten maar geleidelijk en gedeeltelijk via matiging van looneisen. Als de bruto belastbare inkomens van de werknemers stijgen door een verlaging van de werknemersbijdragen, stijgen automatisch de ontvangsten uit de inkomstenbelasting met een aantal miljarden, zodat het nettobedrag van de alternatieve financiering lager uitvalt dan 4,2 miljard.

Een louter politiek voordeel van een bijkomende BTW- en accijnsfinanciering is van communautaire aard en heeft te maken met het debat over de miljardenstroom van Noord naar Zuid. Die miljardenstroom is dan niet langer traceerbaar en dus ook niet meer definieerbaar, want niet langer relevant. Alle consumenten – Vlamingen, Brusselaars en Walen door elkaar, maar ook buitenlanders – betalen op het territorium van Vlaanderen, Brussel en Wallonië BTW en accijnzen. Elke RSZ-hervorming die gaat in de richting van een gedeeltelijke privatisering vermindert trouwens de controverse over de Noord-Zuid-miljardenstroom.

** Financiering door indirecte belastingen kan makkelijk **leiden tot prijsverhogingen**. Het is essentieel dat deze stijgingen uit de index worden gehouden zodat geen afwenteling gebeurt via verhoogde lonen en wedden. Ook moeten de sociale gesprekspartners bereid zijn de verlaging van de werkgevers- en werknemersbijdragen niet te compenseren door loonsverhogingen.

* **Andere alternatieve financieringswijzen** kunnen eveneens worden overwogen.

** Zo wordt gedacht aan de invoering van een **algemene sociale bijdrage (ASB)**, die alle inkomens – de bedrijfsinkomens van rechts- en natuurlijke personen, de roerende en de onroerende inkomens en eventueel de meerwaarden – zou aanslaan. Als gevolg daarvan zouden de arbeidsinkomens voor een deel kunnen worden gespaard. Het nadeel van deze formule is niet zozeer dat de totale fiscale druk toeneemt – want de werkgeversbijdragen zouden verhoudingsgewijs worden verlaagd (ten laste van alle inkomens en inkomensverdieners) – maar wel dat een algemene sociale bijdrage aanzienlijk wordt scheefgetrokken door de heersende fiscale fraude en het bestaan van een omvangrijke zwarte economie. Deze opmerking is een impliciet pleidooi om nog veel krachtiger de fiscale fraude

aan te pakken, wat alleen kan gebeuren als ook de sociale fraude efficiënt wordt bestreden. De regering heeft vanzelfsprekend een totaal verkeerd signaal gegeven door een **fiscale amnestie** af te kondigen, die bovendien een mislukking dreigt te worden. En de moeilijkheden die diezelfde regering ondervindt bij het efficiënt controleren van de werklozen, is ook niet zeer aanmoedigend voor de strijd tegen sociale misbruiken. De zwarte economie in België zou volgens het studiebureau McKinsey slaan op 22% van het BBP, dus goed voor 55 miljard euro, een astronomisch bedrag. Aangezien de fiscale en parafiscale druk in België 45% bedraagt, is het gederfde inkomen voor de staat, als gevolg van de woekerende zwarte economie, nagenoeg 25 miljard euro, een jaarlijks weerkerende theoretisch beschikbare som die het mogelijk zou maken al onze problemen, en veel meer, op te lossen. De zwarte economie plaatst België vooraan in de Europese palmares, na Griekenland met 29%, Italië met 27% en Spanje en Portugal met 23%. Nederland werkt in het zwart voor 13%, net zoals het Verenigd Koninkrijk. In de VS haalt de zwarte economie niet eens 10%.

**** Er wordt ook wel een productiebelasting** gesuggereerd, wat in een bepaalde versie neerkomt op een belasting op de toegevoegde waarde van bedrijven. Aangezien ruim 60% van de toegevoegde waarde uit loonkosten bestaat, is het verschil met een loonbelasting hierbij niet zo fundamenteel.

**** Ook belastingen op energieverbruik en op CO₂-uitlatingen** kunnen worden overwogen. De waarheid is dat de verbeeldingskracht van de ambtenaren van het ministerie van financiën grenzeloos is als de minister ze vraagt eens na te denken over mogelijke nieuwe fiscale inkomsten. Ik spreek uit ervaring.

*** Besluit.** Een beperkte verhoging van de indirecte belastingen en de energiebelastingen lijkt de meest realistische aanpak. Een bedrag van 4 miljard euro lijkt niet onhaalbaar, op voorwaarde dat ze niet worden afgewenteld en niet worden opgenomen in de index. Het 'inflatoir effect' dat daarvan uitgaat, wordt gecounterd door het 'deflatoir' effect dat uitgaat van de verlaging van de werkgeversbijdragen. Wel moet België rekening houden met een aantal Europese gegevens en richtlijnen.

** Pijnlijkler zijn **andere voorstellen**, zoals het opheffen van de vrijstelling van roerende voorheffing op de spaarboekjes. Dit geldt ook voor het belasten van de opbrengsten uit sicav's (in België), zoals in de Europese spaarrichtlijn is voorzien. Professor Frans Vanistendael denkt aan een belasting op meerwaarden, de invoering van sociale bijdragen op bovenwettelijke pensioenen en het afschaffen van de vrijstelling van vennootschapsbelasting, waarvan de intercommunales genieten.

Al het bovenstaande betreft de inkomstzijde van de RSZ, waarvan de bijdragen de arbeidskosten de hoogte injagen en België boven het Europese gemiddelde tillen.

* Het is evident dat het **afremmen van de uitgavengroei van de RSZ** eveneens kan bijdragen tot het verlagen van de patronale en werknemersbijdragen. Besparingen in het RSZ-stelsel kunnen worden beschouwd als een vorm van alternatieve financiering. Zo is een gedeeltelijke en geleidelijke '*decollectivering*' van sommige RSZ-prestaties denkbaar, bijvoorbeeld in de ziekteverzekering.

** Men zou een **franchise van terugbetaling** kunnen invoeren, die zou stijgen volgens het inkomen van de verzekerde. Vanaf een belastbaar inkomen (bijvoorbeeld 30.000 euro per jaar) zou de terugbetaling worden beperkt tot 90% en per inkomensschijf zou dit percentage worden verlaagd; vanaf een inkomen van bijvoorbeeld 100.000 of 150.000 euro zou er geen terugbetaling meer zijn, want dan zou de franchise 100% bedragen. De personen in kwestie zouden zich dan wellicht wenden tot de privé-verzekeringmarkt, maar in elk geval niet meer ten laste vallen van het collectieve stelsel. Deze maatregel stuit op allerlei bezwaren, zoals het feit dat de belastbare inkomens als gevolg van de fiscale fraude niet steeds een betrouwbaar gegeven zijn. Toch pleiten veel argumenten voor de invoering van een progressieve franchise (van niet-terugbetaling in functie van het inkomen). Het zou het mogelijk maken de RSZ, in haar kostendekkende takken, af te stemmen op de sociale noodgevallen en de gevallen van inkomensprecariteit en bestaansonzekerheid in de ruimste zin. De meer welgestelde mensen dienen natuurlijk solidair te blijven, wat mogelijk (en noodzakelijk) blijft naarmate de RSZ meer door algemene fiscale middelen

(belastingen) wordt gefinancierd. Een geleidelijke 'decollectivering' van de RSZ is doorgevoerd in bijvoorbeeld Nederland, zeker geen sociaal achterlijk land. Eigenlijk betekent dergelijke hervorming dat men de klemtoon legt op de 'herverdelende' functie van de RSZ en dat de 'verzekeringfunctie' voor de welvarende personen wordt overgelaten aan het individuele initiatief van de betrokkenen.

Daarnaast kan uiteraard bespaard worden op de werkingskosten, de prestaties, de consumptie van medicijnen, de behandelingen, het gebruik van apparatuur, hoewel de wetenschappelijke en technologische evolutie van het medische bedrijf ook in de toekomst sterk kostenverhogend zal inwerken.

* Als bij uitputting van alle andere maatregelen of het ontbreken van een voldoende politieke consensus over hun toepassing, de loonkosten nog te hoog zouden blijven, waardoor de concurrentiekracht verder gevaarlijk wordt aangetast, zou er nog maar één oplossing overeind blijven: **de stijging van de brutolonen afremmen. Dit heet in klare taal: 'inleveren'**, een bijzonder onpopulaire maatregel, in het verleden doorgevoerd onder de regering-Martens, na een devaluatie, in de vorm van de niet-indexering van de lonen (met uitzondering van de minima). Zo'n maatregel kan echter niet lang worden gehandhaafd, omdat hij leidt tot een verarming van de bevolking en omdat bovendien het gevaar van een vraagdeflatie ontstaat, wegens het dalen van de koopkracht. Gevolg: de groei van de economie krimpt nog meer en men komt terecht in een fatale neerwaartse spiraal. Zoals dit is geschied tijdens de grote crisis van de jaren dertig. Komt daarbij dat bij vermindering van de lonen de sociale bijdragen eveneens zouden dalen, zodat de financiering van het stelsel zou worden bemoeilijkt.

Een politiek van een doelmatige, beperkte alternatieve financiering van de sociale zekerheid (goed voor zo'n 4 à 5 miljard euro) lijkt alvast verkieselijk, samen met het selectiever maken van de sociale uitkeringen. Daarenboven moet dit gepaard gaan met het **uitbreiden van het arbeidsaanbod**. De lage werkgelegenheidsgraad in België en de demografische krimp die de actieve bevolking gaat treffen, kan leiden tot een krapte op de arbeidsmarkt. Als dan ook nog eens de officiële

immigratiestop behouden blijft, is de kans groot dat de loonkostenverminderingen, als gevolg van alternatieve financiering, in hogere brutolonen zullen worden omgezet en veel minder in nieuwe arbeidsplaatsen.

* Het IMF heeft zich in zijn jongste beoordeling van de Belgische situatie gebogen over onze arbeidskost en de financiering van de RSZ. Toch dient onderstreept dat buitenlandse waarnemers zeer veel waardering opbrengen voor de sociale voortreffelijkheid van ons stelsel. De hamvraag is de economische houdbaarheid van het systeem en hierop is het antwoord steeds meer ontkennend als niets of te weinig te laat wordt ondernomen. Volgens het IMF zijn besparingen nodig voor een bedrag van 1,5% à 2% van het BBP, of 5 miljard euro.

Dat kan, door:

- het sterk inperken van de vervroegde pensioneringsformules (0,5 % van het BBP)

- het stopzetten van de uitbetaling van werkloosheidsuitkeringen na 1 jaar (1 % van het BBP).

Het spreekt vanzelf dat deze maatregelen op zeer veel verzet zullen stuiten, zoals ook gebleken is in verband met het VBO-voorstel om opnieuw de 40-urige werkweek in te voeren. Andere voorstellen zijn recentelijk vanuit diverse hoeken geformuleerd:

- het experimenteren met een **verlenging van de werkweek voor een constant loon.**

- het herzien van de **lange opzegtermijnen en de dure opzeggingsvergoedingen** voor de werknemers.

- een **vrijstelling van socialezekerheidsbijdragen voor de premies voor ploegenarbeid, nachtarbeid** en voor de premies van onregelmatige prestaties in de non-profitsector. Dit is immers een sector waar jobcreatie in niet onaanzienlijke mate mogelijk is.

- een strengere regime bij het toekennen van loopbaanonderbrekingen en ouderschapsverlof.

* Nog groter is het verzet tegen het idee om **geleidelijk de brugpensioenen af te bouwen**, die in grote mate verantwoordelijk zijn voor de voortijdige uittreding uit de arbeidsmarkt van veel 55- of zelfs 50-plussers. Wel is het zo dat bij

herstructurering van bedrijven de sociale partners – zowel patroons als werknemers – blij zijn dat in België een genereus systeem van brugpensionering bestaat. Brugpensionering wordt vandaag beschouwd als een verworven recht. Een gemiddelde loopbaan in België duurt 37 jaar, tegenover 42 in Nederland en Duitsland. Opmerkelijk is ook het grote verschil tussen Vlaanderen, met 73.500 bruggepensioneerden, en Wallonië, met 31.500 bruggepensioneerden (bron RVA). Contraproductief is ook het feit dat vroeg met pensioen of brugpensioen gaan voor de betrokkenen voordeliger uitvalt dan wachten tot hij 65 is. Het langer blijven werken moet aantrekkelijker worden gemaakt, wat nog niet wil zeggen dat men de wettelijke **pensioenleeftijd** moet afschaffen. Men zou een **optioneel regime** kunnen invoeren. Maar alvast moet het uittreden voor zijn zestigste, behalve voor zeer zware of slopende beroepen, sterk worden bemoeilijkt en met pensioen gaan tussen zijn zestigste en vijftenzestigste moet minder lonend worden gemaakt dan verder werken. De loonspanning tussen jonge en oude werknemers is ook te groot, zodat bedrijven er voordeel bij hebben zich te ontdoen van hun oudere loontrekkers. Het loon van 50-plussers ligt gemiddeld 46% hoger dan dat van hun 25-jarige collega's. Deeltijdse banen en bijklussen mogen voor oudere werknemers niet onmogelijk worden gemaakt. Het financieel cumulatieverbod voor wettelijk gepensioneerden (beperkt tot circa 10.000 euro per jaar voor belasting) die nog wat bijverdienen, is malthusiaans. Dergelijke beperking, die lijkt op een **Berupsverbot voor gepensioneerden**, bestaat trouwens alleen in België.

Selectiever sociaal beleid en efficiëntere armoedebestrijding.

Een grondige herschikking van de financiering van het sociaal beleid, het doorvoeren van een meer selectief sociaal uitgavenbeleid, het sleutelen aan de regimes van de bruggepensioneerden, het optioneel maken van de pensionering in bepaalde gevallen, en dit alles met het oog op het instandhouden van het concurrentievermogen van de Belgische en Vlaamse economie en derhalve op termijn van de tewerkstelling en de welvaart, is maatschappelijk en politiek een bijzonder hachelijke onderneming. Die is des te hachelijker omdat er een grote desinformatie heerst bij grote delen van de publieke opinie.

Bij dit alles dient één randvoorwaarde absoluut te worden beklemtoond, een randvoorwaarde die de haalbaarheid en de verwezenlijking van sommige maatregelen kan vergroten. *Ingrepen in ons stelsel van sociale zekerheid zijn niet verdedigbaar als die gepaard zouden gaan met een verhoging van de armoede in ons land.* Dit stellen is een noodzakelijk principe, dat ook ethisch volledig verantwoord is en te maken heeft met de behartiging van medemenselijkheid en menswaardigheid, waaraan moet toegevoegd dat dit uitgangspunt eigenlijk maar een minimumprogramma is, want het is niet onredelijk te wensen dat de *bestaande armoede verder zou worden teruggedrongen.*

Over de armoede in België bestaan zeer uiteenlopende cijfers, afhankelijk van de aangehouden normen en vooral de vraag of men de relatieve armoede meet als een inkomen dat lager ligt dan 50% of 60% van het mediaan inkomen en of men de relatieve armoede laat variëren in functie van de welvaartsevolutie van de andere inkomens dan wel of men de armoede bepaalt in termen van constante koopkracht. Uitgedrukt in constante koopkracht is de armoede in België de jongste tien jaren gedaald van 7,7% naar 5,8% en volgens sommige studies nog lager. De verschillen tussen Wallonië en Vlaanderen blijven evenwel aanzienlijk. Als men zich baseert op het bestaansminimum, dan telde België in 2002 zo'n 67.800 bestaansminimumtrekkers, van wie 33.500 in Wallonië (50%) tegenover

21.250 in Vlaanderen (31%). In Vlaanderen bedraagt het aantal bestaansminimumtrekkers 3,6 per duizend inwoners, wat een daling betekent tegenover 1990 (=100) tot index 98,8. In Wallonië zijn er 10 bestaansminimumtrekkers per 1000 inwoners, maar verontrustend is de sterke stijging sinds 1990, namelijk van 100 naar index 154.

Uit een recente studie van professor Bea Cantillon en het Centrum voor Sociaal Beleid blijkt dat vooral bejaarde armen er in België slecht aan toe zijn, in vergelijking met de overige EU-landen. Hierbij wordt evenwel geen rekening gehouden met bepaalde tegemoetkomingen in natura of goedkope of gratis voorzieningen. Een bejaard paar ontvangt van de bijstand 753 euro per maand, terwijl het Europees gemiddelde 1135 bedraagt. Voor een alleenstaande zijn de cijfers respectievelijk 563 euro in België, tegenover 774 euro op Europees vlak. In Nederland is dit 803 en in Luxemburg 939 euro. Een paar op actieve leeftijd krijgt 719 euro, wat 100 euro minder is dan het Europese gemiddelde. Bovendien is de armoedevoet in België zeer verschillend tussen Vlaanderen en Wallonië, met ongeveer 4,8% armen in Noord en 8,7% in Zuid.

Mijn voorstel luidt dat, samen met een veelzijdige ingreep in de RSZ, een **armoede-index moet worden berekend**. Deze armoede-index moet op geregelde tijdstippen (zoals de index van de consumptieprijzen) gepubliceerd en gehanteerd worden als instrument van een bijsturend en corrigerend beleid. Voor de samenstelling van deze index kan men teruggrijpen naar internationale maatstaven, waarbij de armoede wordt berekend in relatieve termen verwijzend naar het mediaan beschikbaar inkomen per hoofd van bevolking. Iemand is arm als zijn beschikbaar inkomen lager uitvalt dan de helft van het mediaan inkomen per hoofd. Bovendien is het ook gewenst dat de armoede-index rekening houdt met de zogenaamde precariteit of bestaansonzekerheid, dit zijn levensomstandigheden die een gegeven levensstandaard bijzonder kwetsbaar maken, zodra zich bepaalde risico's voordoen. Het zou de bedoeling zijn deze **armoede-index** niet alleen als barometer van de sociale situatie in het land geregeld te publiceren, maar hem ook **gewestelijk uit te splitsen**. Als zou blijken dat de index daalt of dat te grote verschillen ontstaan tussen de gewesten – voor zover dat nu niet al het geval is – zouden de federale en regionale overheden ingrijpen met **corrigerende sociale**

maatregelen, binnen een selectief sociaal beleid dat is afgestemd op de noden van de meest behoeftige personen. Bij wet zouden aan de regeringen specifieke volmachten kunnen worden toegekend, zodat ze snel en efficiënt zouden kunnen optreden. In elk geval moet worden vermeden dat een hervorming van de sociale zekerheid *'thatcheriaanse'* gevolgen zou hebben. Maar ook afgezien van elke RSZ- hervorming die een armoedebestrijdingsbeleid a fortiori des te noodzakelijker maakt, is er in een welvarend land als het onze nood aan het terugdringen van de armoede.

Het hanteren van een armoede-index kan ook worden aangewend als beleidsnorm bij het bepalen en afwegen van de nodige *solidariteit die tussen de drie gewesten in België dient gehandhaafd. Een hierop gebaseerd solidariteitsmechanisme zou een verdere defederalisering van bepaalde bevoegdheden op het gebied van RSZ kunnen vergemakkelijken.* In elk geval moet bij diepgaande hervormingen van de RSZ, die onvermijdelijk een communautair aspect vertonen, vermeden worden dat men zou vervallen in een *'zero sum game'*, een logica met winnaars en verliezers. *Het versterken van het concurrentievermogen van de Belgische economie in al haar componenten en het behoud van de welvaartsstaat in zijn sociaal beschermende functie van de maatschappelijk zwakkere burgers, betekent uiteindelijk voor de hele samenleving een 'win-win-operatie', ook al zullen burgers die het beter hebben wat meer op zelfredzaamheid aangewezen zijn.*

Conclusies

1/ De welvaartsstaat hervormen en actief deelnemen en deelhebben aan de vloedgolf van vernieuwing en innovatie die dankzij de wetenschappelijke vooruitgang de wereld overspoelt, is de vitale en levensgrote uitdaging voor de oude wereld, en derhalve voor de Europese Unie, die sinds een halve eeuw bewijst dat zij wil behoren tot de vernieuwende wereld, in de mate dat zij slijtage- en vermoeidheidsverschijnselen vermag te voorkomen of tijdig weg te werken. Dit 'voorkomingsbeleid', dat ook corrigerend moet optreden, is een enorme uitdaging, hier en nu, morgen en overmorgen, ook voor België en Vlaanderen.

In de eerste plaats is er nood aan een aanpassing van de welvaartsstaat aan de vergrijzing, wegens veroudering van de bevolking, en aan de ontgroening, wegens te weinig geboorten en te weinig actieven.

In de tweede plaats moet alles worden gezet op het maatschappelijk dynamiseren, op creativiteit en innovatie.

Ten derde moeten armoede en bestaansonzekerheid en de onrechtvaardigheden van allerlei fraudes en misbruiken worden teruggedrongen.

Ten vierde moeten de diverse overheden binnen het Belgische staatsverband worden omgesmeed tot veel efficiëntere beleidsinstrumenten.

En ten slotte moet, omdat democratische meerderheidsconsensus zo noodzakelijk is, de desinformatie en maatschappelijke en politieke laaggeletterdheid van het publiek krachtig worden aangepakt. Een immens, lang volgehouden reformistisch beleid is aan de orde. Een 'toekomstpact' hierover afgesloten tussen de belangrijkste democratische politieke partijen in het land zou vertrouwenwekkend zijn en een perspectief openen op herwonnen doelmatigheid.

2/ De allesoverheersende beleidsprioriteit voor de toekomst van de economie en welvaart is het behartigen van de innovatorische concurrentie. De schumpeteriaanse dynamiek van inventie en innovatie moet onophoudelijk worden gestimuleerd. Des te meer als blijkt dat vooral in Vlaanderen heel wat menselijk en technologisch potentieel onderbenut blijft. 'L'imagination au pouvoir', zowel wat betreft nieuwe producten, diensten, productiemethoden, commerciële aanpak,

design, management, marktpenetratie en verovering in binnen- en buitenland, financiering, imago. Hierboven werden in dit verband talrijke maatregelen gesuggereerd.

3/ De bevordering van het innovatorisch concurrentievermogen vereist een absolute prioriteit voor onderzoek en ontwikkeling, ook op organisatorisch gebied. Vlaanderen moet een '*district of creativity*' worden. Samenwerking van privé- en publiek onderzoek, van universiteiten, overheid met ondernemingen en bedrijfsleven is van kapitaal belang, evenals de begeleidende inspanningen van een doelmatige Vlaamse, Belgische en Europese administratie.

Goedkopere en snellere procedures in verband met de bescherming van intellectuele eigendom zijn zeer nodig.

4/ De verantwoordelijkheidszin van het onderwijssysteem en van de media moet worden aangewakkerd met het oog op het promoten van wetenschappelijke en technologische roepingen en de zin voor ondernemerschap bij veel meer jonge mensen. De kennismaatschappij en het ontwikkelen van netwerken – ook grensoverschrijdend – moet maximaal worden gestimuleerd. In de Europese Unie heeft 22% van de actieve bevolking een diploma van hoger onderwijs. In Vlaanderen is dit 30%, wat zeer goed is. Maar anderzijds telt Vlaanderen 36,1% actieven met een diploma van lager onderwijs, daar waar het EU-gemiddelde 34% bedraagt. Dit wijst op een ernstige tekortkoming.

5/ Nieuw ondernemerschap en loopbanen in onderzoek en ontwikkeling (ook binnen de bedrijven) moeten veel aantrekkelijker worden gemaakt, onder meer via investeringsaftrek voor onderzoek, mogelijkheid tot consolidatie van researchuitgaven in bedrijven met binnen- en buitenlandse zetels, gunstige vennootschapsfiscaliteit, fiscale rulings voor onderzoekers. De definitieve braindrain naar de VS moet worden bestreden met een waaier van maatregelen, zoals een fiscaal gunstregime bij terugkeer. Starters moeten worden aangemoedigd. Mensen die hard werken moeten voldoende beloond worden. Vandaar de noodzaak om de fiscale druk op het arbeidsinkomen van loontrekkers en zelfstandigen te milderen. Wie in onze stormachtig veranderende economie

geen risico's neemt, maakt ook geen kansen. Het nemen van berekende en beredeneerde risico's moet worden begeleid en financieel mogelijk gemaakt.

6/ Innovatorisch concurrentievermogen veronderstelt ook betere kostencompetitiviteit wat betreft de loonkosten – fiscaal en parafiscaal – maar ook alle andere kosten zoals energie, onderzoek, financiële kosten, patenteren, formaliteiten, leefmilieubepalingen, de beschikking over industrieterreinen enzovoort. Een verlenging van de werkweek tot 40 uren en een vermindering van de opzegtermijnen en ontslagvergoedingen moeten bespreekbaar worden, waarbij moet worden uitgegaan van het draagvermogen van elke onderneming.

7/ De bevordering van het innovatorisch concurrentievermogen is ook van zeer groot belang voor de meer traditionele industriële sectoren, waarin België en Vlaanderen sterk staan. Veel bedrijven in deze sectoren zijn arbeidsintensief en lijden onder veel te hoge arbeidskosten en een slecht werkende arbeidsmarkt, vooral wegens gebrekkige flexibiliteit. De kostenevolutie bij onze Europese buurlanden, die onze grootste klanten maar ook onze grootste concurrenten zijn, is hierbij richtinggevend. Een verlaging van de fiscale en parafiscale druk is hier essentieel. De alternatieve financiering van de sociale zekerheid in de kostendekkende sectoren (kinderbijslagen en gezondheid) moet worden verruimd (bovenop de 15 miljard euro die vandaag al naar de RSZ vloeit buiten de werkgevers- en werknemersbijdragen). BTW- en accijnsverhogingen, al dan niet gecombineerd met een energiebelasting en een algemene sociale bijdrage – dat laatste voorstel is helemaal geen *first best*-oplossing – kunnen circa 5 miljard euro genereren zonder al te grote macro-economische storingen. Wel vereist dit de niet-doorberekening in de index van de uit de doorgevoerde belastingverhogingen voortvloeiende prijzenverhogingen en de niet-verhoging van de lonen als gevolg van de daling van de werkgeversbijdragen. De herplafonnering van de sociale bijdragen is gewenst.

8/ Groei blijft een bijzonder belangrijk objectief voor de hele economie. Om die reden is het nodig de productiviteit, die wat verzwakt in Vlaanderen, op te trekken. Middelen moeten worden vrijgemaakt om meer te investeren in O&O, ook van overheidswege, om de mobiliteit, de communicatietechnologieën en de

infrastructuur te verbeteren en netwerken uit te bouwen. Ook KMO's kunnen actief betrokken worden bij innovatie. Meer overheidsmiddelen inzetten voor welzijn en cultuur zijn ook sociaal en economisch verantwoord omdat het om sectoren gaat waarbinnen de tewerkstelling kan groeien en die de creativiteitsmentaliteit bevorderen.

Voor een klein land is de exportpromotie van wezenlijk belang, net zoals het aantrekken van buitenlandse investeerders en het instandhouden van een klimaat dat multinationals gunstig gezind is. De concurrentiekracht van de regio Vlaanderen moet met alle middelen worden bevorderd, zodat Vlaanderen weer gaat behoren tot de economische sterkste gewesten binnen de EU. Grensoverschrijdende samenwerking tussen regio's kan ook buitengewoon dynamiserend werken.

9/ Sectorale CAO's moeten zoveel mogelijk worden vervangen door bedrijfs-CAO's, waarbij de sociale partners hun verantwoordelijkheden opnemen per onderneming. De noodzaak langer te werken bij constant loon verschilt van bedrijf tot bedrijf. Algemene regels kunnen allerlei distorsies veroorzaken. Talrijke andere maatregelen met het oog op het flexibiliseren van de arbeidsmarkt moeten ernstig worden overwogen (zie supra), zoals het verkorten van de opzegtermijnen voor bedienden en het fuseren van arbeiders- en bediendestatuten.

10/ De vergrijzing is een enorme bedreiging voor de toenemende gezondheids- en pensioenkosten. De brugpensioenen moeten geleidelijk worden afgebouwd. De wettelijke pensionering moet optioneel worden gemaakt en cumulatie van activiteiten en bijverdiensten moeten worden vrijgemaakt. Langer loopbaanwerken moet worden aangemoedigd.

De tweede en derde pensioenpijler moeten meer worden uitgebouwd en derhalve kunnen bogen op krachtiger fiscale aanmoedigingen.

11/ De werkloosheid moet sterker gecontroleerd in het kader van een begeleidingsbeleid van de werklozen. Langdurige werkloosheid moet worden beëindigd. Onoplosbare gevallen moeten worden overgeheveld naar de OCMW's, waarbij leeflonen alleen worden toegekend na een onderzoek betreffende de bestaansmiddelen van de belanghebbende. De beroepsopleiding moet meer

worden afgestemd op de knelpuntberoepen – er zijn er momenteel 150 – waarvoor geen werkkrachten opdagen.

12/ Uitkeringen voor onder meer ziekteverzekering dienen degressief te worden gemaakt in functie van het inkomen van de verzekerde. Een groter wordende franchise naargelang van de hoogte van het belastbare inkomen moet leiden tot een geleidelijke 'decollectivisering' van de ziekteverzekering voor de hoogste inkomens.

13/ Een strenger en selectiever sociaal beleid mag nooit de welvaartsstaat in zijn wezenlijke functionering aantasten. Sociale protectie voor sociale gevallen in de ruime zin blijft noodzakelijk. Vandaar de wenselijkheid om een armoede- en precariteitsindex in te voeren. Wetenschappelijke methoden maken het mogelijk om op geregelde tijdstippen in België de bestaande armoede (bijvoorbeeld wanneer het beschikbare inkomen lager uitvalt dan de helft van het mediaan inkomen) of de bestaansonzekerheid of precariteit (dit is geen onmiddellijke armoede, maar een grote kwetsbaarheid zodra zich een loopbaan- of gezondheidsprobleem voordoet) te meten. Die index zou op geregelde tijdstippen dienen gepubliceerd. En bij stijging van de indexwaarde zouden de federale en regionale overheden de mogelijkheid krijgen, via een kaderwet die bevoegdheden delegeert (bijzondere machten), onverwijld in te grijpen ten einde de nodige correcties aan te brengen. Een armoede-indexbeleid kan ook als richtlijn dienen bij het uitstippelen van een solidariteitsbeleid met en tussen de regio's. De zogenaamde miljardenstroom van Noord naar Zuid, getoetst aan de armoededivergentie tussen Vlaanderen en Wallonië, leidt tot een andere beeldvorming, die samenwerkingsbevorderend is.

14/ De fiscale en sociale fraude moeten veel resoluter, hardhandiger en efficiënter worden aangepakt. Het toekennen van fiscale amnestie op het ogenblik dat de sociale uitkeringen selectiever moeten worden toegekend, is niet verantwoord. Fiscale fraude kan worden ontmoedigd door een reeks uitgaven van particulieren voor bouw, renovatie, onderhoudswerken en aankoop van huismaterialen fiscaal aftrekbaar te maken.

15/ Een beleid van selectieve officiële immigratie – *smart immigration* – dringt zich op, liefst binnen een Europese coördinatie. Het huidige zero-immigratiebeleid is onhoudbaar. Het opkrikken van de actieve bevolking via het verhogen van de fertiliteitsgraad werpt slechts resultaten af op lange termijn. De huidige clandestiene immigratie leidt tot een optelling van nadelen: zwartwerk, geen bijdragen aan RSZ en belastingen, afwezigheid van sociale bescherming, discriminatie en exploitatie, aanspreekbaarheid door criminogene milieus. Zowel hooggekwalficeerde als laaggeschoolde arbeidskrachten beantwoorden aan de noden van de arbeidsmarkt. Het argument dat aldus belangrijke werkkrachten worden weggehaald uit landen van de derde wereld gaat niet op, zolang in die landen grote (meestal verdoken) werkloosheid heerst. Bovendien is de repatriëring van de inkomens die deze mensen hier verdienen een stimulans voor de lokale economie.

16/ Recente wetenschappelijke studies wijzen uit hoezeer een doelmatige overheid op politiek en administratief vlak essentieel is bij het uitstippelen van een afdoend beleid. Depolitisering van de overheidsbenoemingen, deskundigheid van het personeel (te beginnen met het politieke), langetermijnvisies enzovoort zijn van levensbelang.

Administratieve vereenvoudiging en deregulering zijn absoluut vereist. Vooral bij ruimtelijke ordening en milieubeleid dient een bedrijfsvriendelijker houding aangenomen. Dit geldt uiteraard ook voor de landbouwbedrijven. 'Minder Staat' is een slagzin. Wat wel moet, is een 'andere staat', die op een afdoende wijze het 'economisch verkeer regelt', steeds meer in een Europees kader, maar niet 'achter het stuur' van de ondernemingen plaatsneemt en aldus het privé-initiatief in de weg staat.

17/ De Belgische staatsstructuren, resultante van conflictpreventie en conflicteliminatie, dragen de kenmerken sinds 1970 van opeenvolgende staatshervormingen die via noodzakelijke maar niet steeds logische en doelmatige compromissen tot kolossaal ingewikkelde structuren hebben geleid. Zes regeringen, evenveel parlementen, 57 ministers en staatssecretarissen, politici die jojo spelen met de diverse beleidsniveaus waartoe ze kunnen verkozen worden,

gebrek aan doorzichtigheid en *de facto* concurrerende bevoegdheden maken een 'ultieme staatshervorming' hoogst gewenst, die het 'deelstatenfederalisme' van het land vaste vorm geeft. Homogene bevoegdheidspakketten voor tewerkstelling, gezondheidszorg, gezinsbeleid en aspecten van het politieel beleid, samen met de nodige fiscale verantwoordelijkheid, moeten naar de gewesten worden overgeheveld. Voorwaarde is wel dat rekening wordt gehouden met het behoud van de nodige economische coherentie binnen de Belgische economische ruimte. Distorsies onder meer op het gebied van vennootschapsfiscaliteit tussen Noord en Zuid kunnen zeer kwalijke gevolgen hebben voor heel wat Belgische bedrijven die 'multiregionals' zijn. Bovendien moet men oog hebben voor de specifieke Brusselse problemen, waar het maken van een onderscheid tussen Vlamingen en Franstaligen, met het oog op de toekenning van (verschillende) sociale voordelen, een hachelijke zaak is, die allerlei morele en juridische vragen doet rijzen. De techniciteit maar ook de sereniteit van het debat hierover maakt het wenselijk een voorstel te laten uitwerken door een commissie van experts. Hierbij dient na tientallen jaren van opeenvolgende grondwetsherzieningen een strikt publiekrechtelijk kader te worden gecreëerd voor een echt, hecht coöperatief federalisme: het enige dat kan werken in een binair land als België en dat van het federale België in het buitenland een positief en betrouwbaar imago vermag te geven. Communautaire onderhandelingen moeten aanvangen, willen ze doelmatig verlopen, met een aantal 'confidence building'-gebaren tussen Vlamingen, Walen en Brusselaars. Aan Vlaamse kant is het belangrijk te verklaren dat de communautaire onderhandelaars helemaal niet de bedoeling hebben met een nieuwe staatshervorming België op te blazen of langs wegen van geleidelijkheid af te breken. En aan Waalse kant is een intentieverklaring vereist waarin de Walen erkennen dat de verdeling van de bevoegdheden tussen de gewesten en het federale niveau om redenen van efficiëntie aan een ernstige herziening toe is en dat wat betreft de Noord-Zuid-miljardenstroom een stelsel van meer objectieve en doorzichtige solidariteit dient uitgewerkt. De wil moet bestaan om eindelijk een definitieve staatshervorming te realiseren.

Naast de overheveling van belangrijke bevoegdheidspakketten naar de gewesten, onder meer inzake tewerkstelling en bijkomende aspecten van het gezondheids-

en gezinsbeleid, moeten gedefederaliseerde materies als landbouw, buitenlandse handel, openbare werken en eerlang ontwikkelingssamenwerking door de federale regering worden gecoördineerd naar Europa en de internationale instellingen toe, samen met de gewesten. Overwogen moet worden om in de federale regering één minister uit elk gewest op te nemen, met een coördinerende taak. De federale cohesie zou worden bevorderd door 10 senatoren te laten verkiezen in een (nationale) kieskring gelijk aan België.

Wat hier wordt voorgesteld, veronderstelt maximale symmetrie en minimale asymmetrie tussen de gewestregeringen en het federale kabinet. Bovendien blijkt dat er in België te veel verkiezingen plaatsvinden, wat bijdraagt aan electoralisme, regeringsinstabiliteit en antipolitiek. Indien een wijziging van de samenstelling van de huidige federale regering in 2005 gepaard zou gaan met federale parlementsverkiezingen, zou men vanaf 2009 opnieuw de federale en gewestverkiezingen kunnen laten samenvallen.

18/ Vlaanderen moet een veel krachtiger 'Brussel-beleid' voeren. Brussel wordt een van de belangrijkste politieke en diplomatieke hoofdsteden in de wereld, onder meer als hoofdstad van een Europese Unie die weldra ten minste 30 lidstaten zal tellen. Ook economisch, financieel en cultureel is Brussel steeds meer een wereldcentrum. The place to be. Een aanwezigheidspolitiek van Vlaanderen op alle domeinen is van het allergrootste belang, onder meer omdat 250.000 Vlamingen dagelijks vanuit Vlaanderen in Brussel hun brood gaan verdienen. Bovendien is Brussel voor de Vlaamse Gemeenschap een uitstalraam en een doorgeefluik naar de wereld. Franstaligen en Walen voeren een 'Bruxelles-Wallonie'-politiek met een veelzijdige en algemene solidariteit als objectief. Een beleid, bedoeld als mogelijk antwoord op een separatistische Vlaamse 'verzelfstandiging'. Want dan zou Bruxelles-Wallonie, inclusief de ruime rand rond Brussel, zichzelf uitroepen tot het (Franstalige) Nieuwe België, hoofdstedelijk gebied van het Grote Europa, met een aantrekkelijk hinterland tot in de Ardennen. Brussel uitbouwen tot een wereldwijd financieel en dienstencentrum is voor de Vlaamse economie uitermate belangrijk. Het verlies van Brussel zou Vlaanderen opzadelen met een bijzonder zware handicap en dodelijk verminken...

19/ De uitdagingen voor Vlaanderen en België zijn enorm en wellicht groter dan voor veel andere EU-landen en -gewesten, wegens onze grotere kwetsbaarheid. Een 'moderniseringspact' of 'toekomstpact' op lange termijn, afgesloten tussen de grote politieke strekkingen in het land, dringt zich op. In die context en om redenen van coherentie ligt hierin een bijkomende reden om symmetrische coalitievormingen in de federale en de gewestregeringen te overwegen. De noodzaak om snel in te grijpen en weerstand te bieden aan allerlei drukkingsgroepen vereist eveneens dat de uitvoerende macht(en) in het land zouden beschikken over bevoegdheidsdelegaties – bijzondere machten – , hen toegekend door hun respectieve parlementen.

20/ Diepgaand ingrijpen in de werking van de welvaartsstaat en het dynamiseren van de maatschappelijke creativiteit vergen zeer grote inspanningen en zijn een beproeving voor de politieke leiders, in een maatschappij die uitmunt door scepsis, wantrouwen, desinformatie en politieke ongeletterdheid. In een democratie dient het tot niets gelijk te hebben met weinigen. Maatschappelijke leiders, hoe lucide en verantwoordelijk ook, moeten gelijk krijgen van een democratische meerderheid. Realiseren wat noodzakelijk is voor het algemeen welzijn lijkt niet zelden onhaalbaar. De onhaalbaarheid wordt bovendien vaak ingeroepen als voorwendsel voor uitstel, lankmoedigheid, passiviteit, verantwoordelijkheidsvlucht. De huidige, weliswaar wat schuchtere, conjunctuurverbetering kan een aanzet zijn om resoluut het zo nodige hervormingsbeleid uit te werken en gefaseerd te verwezenlijken.

Epiloog

De doorbraak van de creatieve kennis als belangrijkste productiefactor is een recent grensoverschrijdend fenomeen, dat wereldwijd kenniselites in het leven roept. De markteconomie, door haar eigen transnationale, competitieve en antiautoritaire kenmerken, wordt het wereldwijde vehikel van de ICT. *Zo wordt de wereld ons dorp.* Een nieuw maatschappelijk systeem is groeiende: *het informatisme*, dat de plaats inneemt van alle andere systemen van de XXste eeuw. Het informatisme is onverenigbaar met communistische en fascistische dictaturen enerzijds maar heeft anderzijds ook verrijkende gevolgen voor het liberale kapitalisme en de werking van de markteconomie. Het informatisme decollectiviseert en deprivatiseert tegelijkertijd. Dit ondervindt het oude Europa, zo dierbaar want zo vertrouwd, alle dagen opnieuw. Met de post-industriële ICT-revolutie en het ontstaan van de netwerkmaatschappij levert onze samenleving een belangrijke bijdrage aan wat Pierre Teilhard de Chardin de creatie van een mondiale *noösfeer* heeft genoemd, een wereldwijde gemeenschap van kennis en gedachten en verwerking van informatie. Onbetwistbaar is dit fundamentele gebeuren ook bevorderlijk voor de democratie. Nooit was de vrijheid van mening zo groot onder invloed van de ongeremde uitwisseling van gedachten en ideeën wereldwijd. Via internet wordt de wereld één grote winkelzaak, maar ook een oceaan van inlichtingen en kennis. De informatierevolutie doet de nationale soevereiniteit van de staten weglekken. Nationale regeringen zijn te klein voor de grote aangelegenheden, want die worden internationaal en zelfs supranationaal beslecht; en tegelijkertijd zijn de regeringen te groot voor de kleine aangelegenheden, want die worden toevertrouwd aan gedecentraliseerde autoriteiten. In een dusdanig technologisch muterende omgeving worden ook ondernemingen grensoverschrijdend en dus multinational. Vele leiden een nomadisch bestaan; sommige zijn bijna virtueel. Nieuwe vormen van samenwerking tussen bedrijven, fusies en overnames zijn niet van de lucht. De regeringen en overheidsinstanties op allerlei niveaus zoeken op hun beurt naar samenwerkingsverbanden om greep te krijgen op internationale krachten die *for better and for worse* de leefwereld van staten, volkeren en personen omwoelen. Daarbij dient gesteld dat mensen niet nomadisch, niet volatiel en niet virtueel zijn en niet mogen herleid worden tot een klein kamwiel in een grote cybernetische

machine, maar wel geroepen zijn om samen te leven ten einde samen te werken en aldus meer mens te worden. Een gemeenschap als de Vlaamse en een multicultureel land als België kunnen hierbij een belangrijke zinvolle laboratoriumfunctie vervullen.

De politieke en de economische macht bestaat steeds minder uit macht over een territorium en steeds meer uit de controle over een netwerk. Zo wordt de macht 'gedeterritorialiseerd' en worden de productieprocessen 'gedematerialiseerd'. De mondialisering van de technologische vooruitgang, van de economische activiteiten en financiële transacties, reduceert geleidelijk aan de invloed van het blanke Westen – en dit wordt even wettelijk voor het blanke ras – in het voordeel van andere continenten en beschavingen, die zich volop inschakelen in een nieuwe wereld van communicatie, kennisoverdracht en vindingrijkheid (*serendipity* zeggen de Britten met een onvertaalbaar woord). De wereld wordt één dorp, maar is steeds meer gedecentraliseerd. Het gaat bovendien om een dorp met 6 miljard inwoners, die het allen materieel even goed willen hebben, aangezien zij weten dat sommigen in de wereld het veel beter hebben. Dit leidt tot wereldwijde spanningen en misverstanden, weerstand tegen de onvermijdelijke multiculturalisatie, tot moeizame en te trage aanpassingsinspanningen, maar ook tot vormen van internationale klassenstrijd, acuut nationalisme, religieus fundamentalisme, tot afstotingsverschijnselen ten aanzien van wetenschap en technologie en in veel landen tot het ontstaan van een duale maatschappij. De worsteling van nationalisme en internationalisme en van universalisme en particularisme breekt weer door in samenlevingen en werelddelen, wat tot op zekere hoogte de echo is van de tragische geschiedenis van de XXste eeuw en een terugkeer kan inhouden van het verleden. Dit alles voltrekt zich in de zo geroemde kennismaatschappij, die ook veel onwetendheid afscheidt en vervalt in extreme simplismen wegens de complexiteit van de problemen, zodra die door de media als *fast news* worden aangereikt. Veel scherpzinnigheid en generositeit gaan gepaard met veel ontgeestelijking en individualisme. Een wereld, overweldigd door paradoxen.

De enige constante van de geschiedenis is de verandering. Alles verandert steeds meer, maar niet alle veranderingen zijn goed. Niet elke verandering is

voortgang. De ICT-revolutie is ethisch noch onethisch. Zij is veeleer amoreel. De hamvraag is waartoe ze wordt aangewend. *De belangrijkste en meest wezenlijke samenlevingsvraag van de volgende jaren heeft te maken met de ethiek van de verandering.* De meest fundamentele opdracht voor de toekomst is een antwoord te verschaffen op volgende vraag: *'Hoe de veranderingen die ons overspoelen, omzetten in ware menselijke voortgang?'* Er blijkt meer nood te zijn aan een ethiek van de verandering dan aan een verandering van de ethiek. De vraag naar wat 'menselijke voortgang' betekent aan het begin van de XXIste eeuw, situeert zich op het kruispunt van geloven en hopen, maar ook van weten en denken.

Meteen stuit men op de metapolitieke en meta-economische vraag naar wat mag en niet mag, ook als het kan. Een torenhoge ethische vraagstelling rijst op, midden in de moderne samenleving, vaak gekenmerkt door veel *samenloosheid* en die hierop onwennig reageert.

In een tijd van postmodern scepticisme kan dergelijke ethische opgave voor de aankomende generatie van verantwoordelijken en leiders gniffelend worden afgedaan als naïef idealistisch of zelfs hypocriet. Uitzichtloos pessimisme is nochtans verlamdend en daardoor ook tot op zekere hoogte niet moreel verantwoord. België en Vlaanderen in het bijzonder behoren nog steeds tot een uitermate geprivilegieerd 'kleinoord' op de wereldkaart. Een constatering die onze verantwoordelijkheid des te groter maakt. Beaat optimisme van zijn kant is onverantwoord, want lichtzinnig en roekeloos. Maar een soort volgehouden *meliorisme, vooral het geloof in de verbeterbaarheid van mensen en dingen*, ondanks ontgoocheling en mislukking, kan de bijna spontane wankelmoedigheid van de zuivere intellectuele analyse bijsturen. De Europese eenmaking, de welvaartsrevolutie in West-Europa tot stand gebracht, de vrede die er nu al sinds meer dan een halve eeuw heerst in een klimaat van democratische samenwerking, zijn een historisch voorbeeld dat 'het kan', ook als het vaak moeilijk is en soms totaal onhaalbaar lijkt. In dit meliorisme schuilt de kracht om ervoor te ijveren dat wat nodig is voor het algemeen welzijn ook realiseerbaar zou worden. Dan wordt de 'onmogelijkheid van het noodzakelijke' herleid tot een boutade of tenminste tot een onbillijk intentieproces aangedaan aan zoveel mensen van goede wil.

Bronnen en geraadpleegde literatuur

- Nationale Bank van België, verslag 2003.
- Administratie planning en statistiek Vlaamse overheid, VRIND- rapport 2003.
- Cantillon Bea, Tussen federalisme en subsidiariteit, Standpunten Koninklijke Vlaamse Academie van België, 2004.
- Blanpain Roger, Twaalfpunten-programma i.v.m. tewerkstelling, 2004.
- Europese Commissie, verslag Europese competitiviteit 2002 en 2003.
- Europese Commissie, joint report on social inclusion, 2003.
- Europese Commissie, Modernising social protection, 2003.
- Eurostat 2003.
- Federaal Planbureau, 2003.
- Statistisch tijdschrift, federale overheidsdienst economie, 2004.
- Pact van Vilvoorde, 2001.
- Hoge Raad voor de Werkgelegenheid, verslag 2004.
- Hoge Raad van Financiën, verslag 2004.
- McKinsey, Prospero studie 2004.
- Oeso, Economic Outlook, 2003.
- Oeso, Science, Technology and Industry Outlook, 2001.
- Pestieau, P., Are we observing a-race-to-the bottom? CORE, 2003.
- Lesthaeghe R., Migratieproblemen, mededeling Koninklijke Vlaamse Academie van België, 2003.
- De Backer Koen en Sleuwaegen Leo, Rapport over het concurrentievermogen van de Vlaamse economie 2003.
- Vandenbroucke Frank, Strengthening social and economic governance, IRI, 2003.
- Vandenbroucke Frank, Problemen van vergrijzing, Koninklijke Vlaamse Academie, 2004
- Internationaal Muntfonds, verslag 2003.
- Wereldbank, verslag 2003.
- Vlaamse beleidsnota economie, 2000-2004.
- Hinoul Martin, Leuven staat model, De Tijd, 5.8.04.
- U N D P, verslag 2004.
- VOB, VKW, VOKA, documenten 2004.
- Federale Kamer, verslagen 2004.
- Vlaams Parlement, verslagen, 2004.
- Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen, sociaal-economisch rapport, 2003.
- Flanders District of Creativity, documenten 2004.

Vertrekkend vanuit een economische oriëntatie
doet de VKW Denktank aan onderzoekswerk
dat betrekking heeft op
brede maatschappelijke problemen en discussies